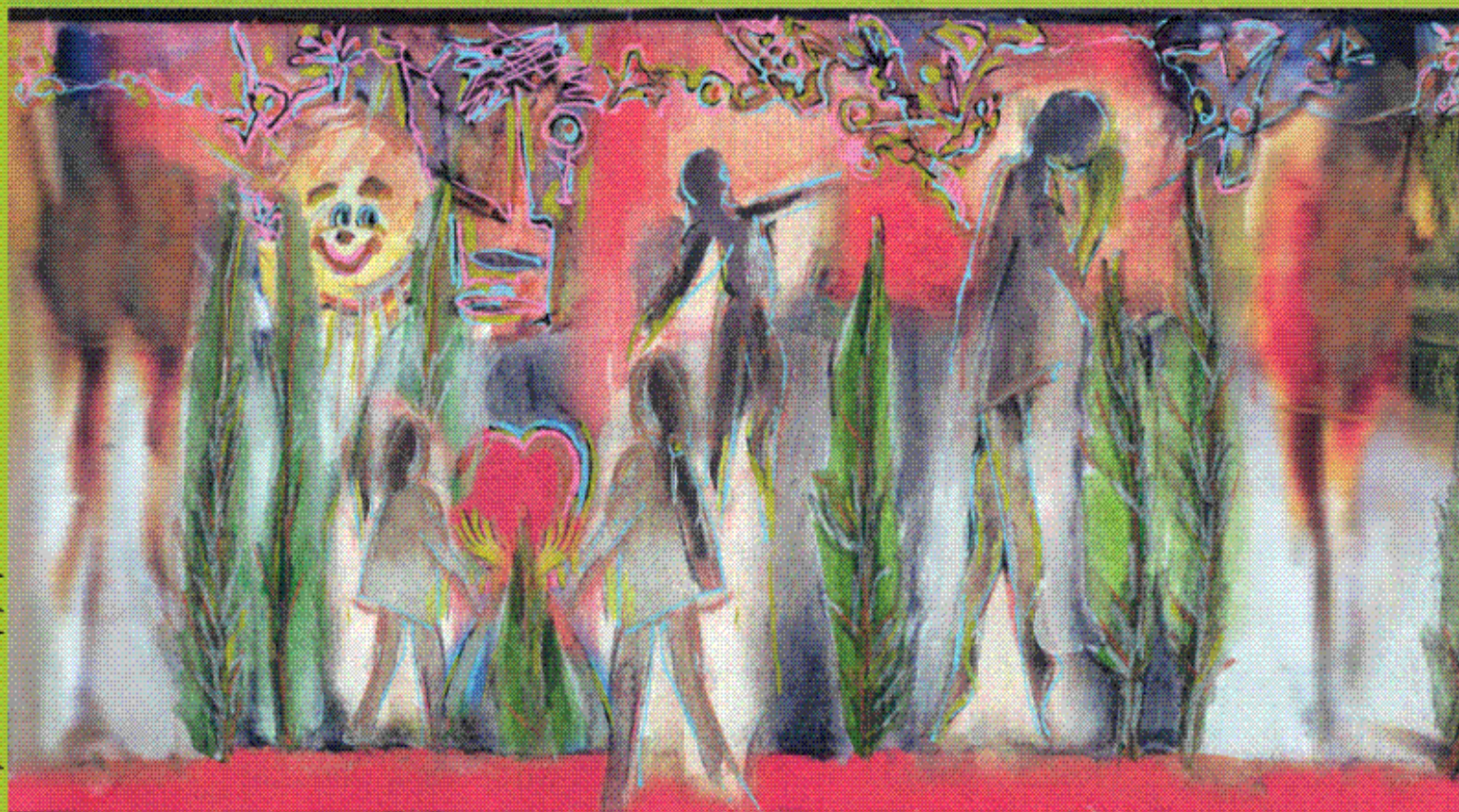

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

ΤΜΗΜΑ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

για Μαθητές
με Ελαφρά και Μέτρια
Νοητική Καθυστέρηση

ΑΘΗΝΑ 2004

**ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟ ΕΝΙΑΙΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΚΑΙ
ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ
ΜΕ ΜΕΤΡΙΑ ΚΑΙ ΕΛΑΦΡΙΑ ΝΟΗΤΙΚΗ ΚΑΘΥΣΤΕΡΗΣΗ**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

<u>1. ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΤΡΙΑ ΚΑΙ ΕΛΑΦΡΙΑ ΝΟΗΤΙΚΗ ΚΑΘΥΣΤΕΡΗΣΗ</u>	1
1.1. Εισαγωγή	1
1.1.1. Διαστάσεις του προβλήματος	1
1.1.2. Η αναγκαιότητα των Αναλυτικών Προγραμμάτων	2
1.1.3. Γενικές κατευθύνσεις σχεδιασμού των ΑΠΣ για μαθητές με νοητική καθυστέρηση	3
1.1.4. Βασικοί άξονες ανάπτυξης Αναλυτικών Προγραμμάτων Σπουδών για παιδιά με μέτρια και ελαφρά νοητική καθυστέρηση	4
1.2. Διδακτική Μεθοδολογία	8
1.3. Διαθεματική προσέγγιση	10
1.3.1. Θεματική ενότητα: τα ρούχα	10
1.3.2. Θεματική ενότητα: τα χρήματα	11
1.3.3. Θεματική ενότητα: τα κέρματα του ευρώ*	12
1.4. Γνωστικά αντικείμενα και ενότητες	12
1.5. Παιδαγωγικό υλικό	13
1.6. Αξιολόγηση	14
<u>2. ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ (Α' ΜΕΡΟΣ)</u>	15
2.1. ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΓΛΩΣΣΑΣ ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΤΡΙΑ ΚΑΙ ΕΛΑΦΡΙΑ ΝΟΗΤΙΚΗ ΚΑΘΥΣΤΕΡΗΣΗ	15
2.1.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	15
2.1.2. ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: ΑΓΟΡΑ	19
2.2. ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΩΝ ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΤΡΙΑ ΚΑΙ ΕΛΑΦΡΙΑ ΝΟΗΤΙΚΗ ΚΑΘΥΣΤΕΡΗΣΗ	28
2.2.1. Εισαγωγή	28

<u>2. ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ (Β' ΜΕΡΟΣ)</u>	51
2.3. ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΤΡΙΑ ΚΑΙ ΕΛΑΦΡΙΑ ΝΟΗΤΙΚΗ ΚΑΘΥΣΤΕΡΗΣΗ	51
2.3.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	51
2.3.2. ΕΠΟΠΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ	52
2.3.3. Γενικές ενότητες, διδακτικοί στόχοι, ενδεικτικές δραστηριότητες	53
2.4. ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΠΡΟ-ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΩΝ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΤΡΙΑ ΚΑΙ ΕΛΑΦΡΙΑ ΝΟΗΤΙΚΗ ΚΑΘΥΣΤΕΡΗΣΗ	68
2.4.1. Εισαγωγή	68
2.4.2. Σκοπός και στόχοι της προεπαγγελματικής εκπαίδευσης	68
2.4.3. Γενικές ενότητες, διδακτικοί στόχοι, ενδεικτικές δραστηριότητες	71
2.5. ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΤΡΙΑ ΚΑΙ ΕΛΑΦΡΙΑ ΝΟΗΤΙΚΗ ΚΑΘΥΣΤΕΡΗΣΗ	80
2.5.1. Εισαγωγή	80
2.5.2. ΕΙΚΑΣΤΙΚΑ	82
2.5.3. ΘΕΑΤΡΟ	84
2.5.4. ΜΟΥΣΙΚΗ	87
<u>3. ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΕΣ ΤΩΝ ΑΝΑΛΥΤΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΕΛΑΦΡΙΑ ΚΑΙ ΜΕΤΡΙΑ ΝΟΗΤΙΚΗ ΚΑΘΥΣΤΕΡΗΣΗ</u>	89
3.1. Εισαγωγή	89
3.2. Κύριοι Άξονες Προσαρμογών ΑΠΣ	89
3.3. Σχεδιασμός και Ανάπτυξη Προσαρμογών ΑΠΣ	90
3.4. Το συνεχές των διαφοροποιήσεων του ΑΠΣ	96
3.5. Παράδειγμα στο μάθημα της Ιστορίας – Τάξη Δ'	98
3.5.1. Ενδεικτικές ενέργειες διαφοροποίησης για μαθητές με νοητική καθυστέρηση	99
3.6. Παράδειγμα στο μάθημα Μελέτη Περιβάλλοντος - Τάξη Α'	104
3.7. Παράδειγμα στο μάθημα των Θρησκευτικών - Τάξη Γ'	105
3.8. Παράδειγμα στο μάθημα Ερευνώ το Φυσικό Κόσμο - Τάξη Ε'	107
3.9. Παράδειγμα στο μάθημα Γεωγραφίας - Τάξη Ε'	109
<u>4. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ</u>	110
4.1. Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία	110
4.2. Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία	112

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
ΤΜΗΜΑ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

ΕΡΓΟ:

ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΗΣΗ-ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ
(2003ΣΕ04530072)

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΕΡΓΟΥ: Λαμπροπούλου Βενέττα,
π.Αντιπρόεδρος Π.Ι.,
π.Πρόεδρος του Τμήματος Ειδικής Αγωγής Π. Ι.,
Καθηγήτρια Ειδικής Αγωγής Πανεπιστήμιο Πατρών.

ΜΕΤΡΟ: 1.1

ΕΝΕΡΓΕΙΑ: 1.1.4

«Αναβάθμιση και επέκταση του θεσμού της εκπαίδευσης ατόμων με ειδικές ανάγκες (ΑΜΕΑ) στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση» ΠΡΑΞΗ Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ: 1.1.4.α

ΔΡΑΣΗ Β':

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΑΝΑΛΥΤΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: Μαρκάκης Εμμανουήλ,
Επίτιμος Ειδικός Πάρεδρος Ειδικής Αγωγής Παιδαγωγικό Ινστιτούτο

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟ ΕΝΙΑΙΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ

και

ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

για μαθητές με μέτρια και ελαφριά νοητική καθυστέρηση

Επιστημονική Υπεύθυνη:

Πολυχρονοπούλου Σταυρούλα

Συγγραφική ομάδα:

Αλευριάδου Αναστασία

Αναστασίου Δημήτρης

Αντωνοπούλου Κατερίνα

Αστέρη Θεοδώρα

Μπελίτσου Νατάσα

Παπαδόπουλος Αθανάσιος

Παππά Ιωάννα

Σταμπολτζή Αγλαΐα

Σταυρούση Παναγιώτα

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Η Ειδική Αγωγή παρουσιάζει σημαντική ανάπτυξη τα τελευταία χρόνια στη χώρα μας. Το νομικό πλαίσιο, ιδιαίτερα όπως διαμορφώθηκε με τον νόμο 2817/2000 έχει εκσυγχρονιστεί και εναρμονισθεί με την Ευρωπαϊκή πολιτική για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και την ενσωμάτωση των μαθητών με ειδικές ανάγκες μέσα στα κοινά σχολεία. Έχουν, επίσης, δημιουργηθεί αρκετές και διαφορετικές σχολικές δομές, όπως για παράδειγμα τα Τμήματα Ένταξης μέσα στα σχολεία της γενικής εκπαίδευσης, τα Ειδικά Σχολεία για διάφορες κατηγορίες μαθητών με ειδικές ανάγκες, τα Προγράμματα Συνεκπαίδευσης, τα Εργαστήρια Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης, τα ΤΕΕ Ειδικής Αγωγής, τα Κέντρα Διάγνωσης, Αξιολόγησης και Υποστήριξης των Μαθητών με Ειδικές Ανάγκες, κλπ. Ακόμα έχουν υλοποιηθεί πολλά προγράμματα ευαισθητοποίησης, επιμόρφωσης και εξειδίκευσης των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στη διδασκαλία μαθητών με διαφορετικές ειδικές ανάγκες.

Παρόλα αυτά όμως πολλά προβλήματα παραμένουν άλυτα, ενώ ανακύπτουν συνεχώς καινούρια με τη λειτουργία των νέων δομών ειδικής αγωγής και την αύξηση του πληθυσμού των μαθητών με ειδικές ανάγκες στα σχολεία της γενικής εκπαίδευσης. Η έλλειψη συγκεντρωτικών στοιχείων για το χώρο της Ειδικής Αγωγής είναι ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα. Για παράδειγμα, σήμερα λειτουργούν στη χώρα πάνω από 300 σχολικές μονάδες ειδικής αγωγής, για τις οποίες υπάρχουν ελάχιστα στοιχεία. Ιδιαίτερα περιορισμένα είναι τα στοιχεία που αφορούν τους μαθητές και τις μαθήτριες με ειδικές ανάγκες, τα ιδιαίτερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν αλλά και τα χαρακτηριστικά των προγραμμάτων που παρακολουθούν. Η τελευταία έκθεση σχετικά με τη δομή και τον πληθυσμό της Ειδικής Αγωγής δημοσιεύτηκε το 1994 με βάση στοιχεία του 1989 (Διεύθυνση Ειδικής Αγωγής, 1994). Από τότε δεν έγινε καμιά συστηματική προσπάθεια χαρτογράφησης του χώρου της Ειδικής Αγωγής.

Η παραπάνω κατάσταση σε συνδυασμό με την ενεργητική και σημαντική προσπάθεια της Πολιτείας τα τελευταία χρόνια για αναδιοργάνωση και βελτίωση της Ειδικής Αγωγής, αναδεικνύει την αναγκαιότητα και τη σημασία της χαρτογράφησης. Η εκπόνηση και η υλοποίηση ενός σοβαρού προγραμματισμού ανάπτυξης του χώρου, προφανώς, απαιτεί γνώση σχετικά με τον πληθυσμό που εξυπηρετείται, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τις ανάγκες του. Η κατανομή των πόρων συνολικά και ειδικότερα, η ίδρυση νέων μονάδων Ειδικής Αγωγής, η επιλογή τύπων σχολικών μονάδων, η εξειδίκευση και η προετοιμασία κατάλληλων στελεχών προϋποθέτει τη χαρτογράφηση του χώρου της Ειδικής Αγωγής. Η χαρτογράφηση της Ειδικής Αγωγής είναι αναγκαία, επίσης, για οποιαδήποτε επιστημονική μελέτη που θα επιτρέψει έναν εθνικό σχεδιασμό για την Ειδική Αγωγή μακριά από μιμητισμούς, στηριγμένο στις πραγματικές ανάγκες, χαρακτηριστικά και δυνατότητες της ελληνικής πραγματικότητας.

Τα τελευταία χρόνια παγκόσμια αλλά και στη χώρα μας, έχει εδραιωθεί η άποψη πως όλοι οι μαθητές, ανεξάρτητα από οποιαδήποτε ιδιαίτερη ανάγκη ή χαρακτηριστικό που διαφοροποιεί την εθνική, πολιτισμική ή κοινωνική τους ταυτότητα, πρέπει να έχουν ίσες ευκαιρίες μάθησης με τους υπόλοιπους μαθητές μέσα σε ένα σχολείο για όλους. Η παροχή ίσων ευκαιριών υπερβαίνει την ισότητα στην πρόσβαση στην εκπαίδευση, περιλαμβάνοντας και τη διαφοροποίηση-προσαρμογή του εκπαιδευτικού συστήματος συνολικά. Η διασφάλιση, δηλαδή, της ύπαρξης ίσων ευκαιριών προϋποθέτει από τη μια την ενσωμάτωση των αρχών της Ειδικής Αγωγής σε αυτές του γενικού αναλυτικού προγράμματος, και από την άλλη, τη λήψη μέτρων ώστε να διασφαλίζονται οι ιδιαίτερες ανάγκες των μαθητών καθώς και οι συνθήκες για την επιτυχή εφαρμογή της ένταξης / συνεκπαίδευσης. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών της Γενικής Εκπαίδευσης είναι ευέλικτα, ενώ παρέχονται παράλληλα και διαφοροποιημένα ή ειδικά ΑΠΣ για κάθε κατηγορία μαθητών με ειδικές ανάγκες, όπως συμβαίνει στις χώρες της Ευρώπης.

Στην Ελλάδα, παρά το γεγονός ότι η Ειδική Αγωγή λειτουργεί οργανωμένα πάνω από 25 χρόνια, δεν έχουν αναπτυχθεί μέχρι σήμερα κατάλληλα αναλυτικά προγράμματα, που να ανταποκρίνονται στο σύνολο των ειδικών αναγκών των μαθητών. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την έντονη διαφοροποίηση του περιεχομένου αλλά και των στόχων διδασκαλίας στις διάφορες μονάδες Ειδικής Αγωγής ή την ανεπιτυχή προσπάθεια εφαρμογής του αναλυτικού προγράμματος της γενικής εκπαίδευσης. Οι παραπάνω συνθήκες θέτουν σε σοβαρή αμφισβήτηση την αποτελεσματικότητα της παρεχόμενης Ειδικής Αγωγής στη χώρα μας. Ακόμη, αμφισβητείται, η ίση πρόσβαση στην εκπαίδευση στο βαθμό που δεν εφαρμόζεται το ίδιο αναλυτικό πρόγραμμα σε όλες τις σχολικές μονάδες Ειδικής Αγωγής.

Οι σύγχρονες συνθήκες εκπαίδευσης και ένταξης των παιδιών με ειδικές ανάγκες στο σχολείο, στην εργασία και συνολικά στην κοινωνία αναδεικνύουν επιτακτικά την ανάγκη για ουσιαστική και συστηματική προσέγγιση της εκπαίδευσης τους. Σήμερα, η Ειδική Αγωγή είναι διεθνώς ένας επιστημονικός χώρος και έχει απομακρυνθεί από τις προνοιακές-ιατροκεντρικές αντιλήψεις του παρελθόντος. Τα ερευνητικά δεδομένα της τελευταίας εικοσαετίας τεκμηριώνουν τις μαθησιακές ικανότητες των μαθητών με ειδικές ανάγκες και τις δυνατότητες εκπαιδευτικής, επαγγελματικής και κοινωνικής τους ένταξης στο βαθμό που δεχθούν κατάλληλη εκπαίδευση. Οι σχολικές μονάδες Ειδικής Αγωγής δεν αποτελούν χώρο θεραπείας ή φύλαξης των παιδιών με ειδικές ανάγκες, αλλά χώρο εκπαίδευσης και μάθησης. Όμως, για να είναι εφικτή η υλοποίηση μιας συστηματικής, επιστημονικής και κατάλληλης εκπαίδευσης, είναι απαραίτητη η ύπαρξη κατάλληλων αναλυτικών προγραμμάτων, που να ανταποκρίνονται στις ιδιαίτερες ανάγκες κάθε κατηγορίας αλλά και κάθε παιδιού στην ειδική αγωγή, ώστε να μπορεί να υλοποιείται η εξατομικευμένη εκπαίδευσή του.

Στο νόμο 2817/2000 της Ειδικής Αγωγής ορίζονται σαφώς οι κατηγορίες μαθητών που έχουν ειδικές ανάγκες και η υποχρέωση του σχολείου και της πολιτείας να εφαρμόσει ειδικά προγράμματα, μεθόδους και υλικό, ώστε να διευκολυνθεί η εκπαίδευσή τους στα πλαίσια κυρίως της γενικής εκπαίδευσης.

Το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο εκπόνησε πρόσφατα Ενιαίο Διαθεματικό Πλαίσιο και νέα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών. Η προσπάθεια αυτή έγινε για να εναρμονισθούν τα Προγράμματα Σπουδών της γενικής εκπαίδευσης με τα καινούργια δεδομένα της κοινωνίας της πληροφορίας και της γνώσης, της πολυπολιτισμικότητας αλλά και της αναγνώρισης των ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών των μαθητών και των δικαιωμάτων τους για ένταξη και ισότιμη εκπαίδευση σε ένα ενιαίο σχολείο.

Για πρώτη φορά στα προγράμματα αυτά γίνονται αρκετές αναφορές στους μαθητές με ειδικές ανάγκες. Παρόλα αυτά και ενώ δημιουργούνται κάποιες ευνοϊκές συνθήκες στο γενικό σχολείο, οι μαθητές με ειδικές ανάγκες χωρίς κατάλληλες προσαρμογές ή διαφοροποιημένα ΑΠΣ συναντούν τεράστια εμπόδια στην εκπαίδευσή τους.

Το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο ανταποκρινόμενο στις παραπάνω ανάγκες του χώρου της Ειδικής Αγωγής ανέλαβε την υλοποίηση ενός αρκετά φιλόδοξου προγράμματος με σκοπό α) την πλήρη χαρτογράφηση του χώρου της Ειδικής Αγωγής και β) τη μελέτη και εκπόνηση/προσαρμογή Αναλυτικών Προγραμμάτων Σπουδών (ΑΠΣ) για διαφορετικές κατηγορίες μαθητών με ειδικές ανάγκες. Το πρόγραμμα αυτό εντάχθηκε στο 2^ο Επιχειρηματικό Πρόγραμμα Εκπαίδευσης και Αρχικής Επαγγελματικής Κατάρτισης (2^ο ΕΠΕΑΕΚ) του ΥΠΕΠΘ και υλοποιήθηκε κατά τη διάρκεια του 2003-2004. Λόγω της έλλειψης Συμβούλων και Παρέδρων στο Π.Ι. εξειδικευμένων σε διάφορες κατηγορίες Ειδικών Αναγκών, τον συντονισμό των ΑΠΣ για κάθε κατηγορία μαθητών ανέλαβαν ειδικοί του χώρου, κυρίως Πανεπιστημιακοί δάσκαλοι, οι οποίοι συγκρότησαν συγγραφικές ομάδες για κάθε κατηγορία ειδικών αναγκών.

Την ευθύνη για τη σύνταξη των ΑΠΣ για τους μαθητές με βαριά νοητική καθυστέρηση ανέλαβε ο κ. Σπυρίδων Σούλης, Επίκουρος Καθηγητής Ειδικής Αγωγής του ΠΤΔΕ του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Τη σύνταξη ΑΠΣ για μαθητές με ελαφριά και μέτρια νοητική καθυστέρηση ανέλαβε η Καθηγήτρια Ειδικής Αγωγής του ΠΤΔΕ του Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Σταυρούλα Πολυχρονοπούλου. Την ευθύνη των ΑΠΣ για τους μαθητές με προβλήματα όρασης ανέλαβε η Καθηγήτρια Ειδικής Αγωγής του ΠΤΝ του Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Αθηνά Σιδέρη και των ΑΠΣ για τους μαθητές με κινητικές αναπηρίες η Καθηγήτρια Ειδικής Αγωγής των ΤΕΦΑΑ Αθηνών κ. Δήμητρα Κουτσούκη. Την ανάπτυξη ΑΠΣ

για τους μαθητές με προβλήματα ακοής ανέλαβε η υπογράφοσα, ενώ το ΑΠΣ για την Ελληνική Νοηματική Γλώσσα ο Σύμβουλος Ειδικής Αγωγής του Π.Ι. κ. Βασίλης Κουρμπέτης. Τα ΑΠΣ για παιδιά με αυτισμό ανέλαβε η Λέκτορας Ειδικής Αγωγής του ΠΤΕΑ του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας κ. Σοφία Μαυροπούλου, τα ΑΠΣ για τα Εργαστήρια Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (Ε.Ε.Ε.Κ.) ανέλαβε ο κ. Γεώργιος Αλεβίζος, διευθυντής του ΕΕΕΕΚ Καλλιθέας, ενώ τα ΑΠΣ των ΤΕΕ Ειδικής Αγωγής η Πάρεδρος του Π.Ι. κ. Μαρία Δροσινού. Τη σύνταξη ειδικού πλαισίου ΑΠΣ για παιδιά με πολλαπλές αναπηρίες- τυφλοκωφά ανέλαβε ο ειδικός στο αντικείμενο εκπαιδευτικός κ. Πέτρος Ορφανός. Επίσης, η κ. Ιωάννα Λόξα ανέλαβε τη σύνταξη οδηγού ΑΠΣ για τους μαθητές με ιδιαίτερες ικανότητες και ταλέντα, οι οποίοι έχουν συμπεριληφθεί ως κατηγορία μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες πρόσφατα στο νόμο της Ειδικής Αγωγής. Τον συντονισμό όλων των ομάδων ανάπτυξης των ΑΠΣ ανέλαβε ο ε.τ. Πάρεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου κ. Εμμανουήλ Μαρκάκης.

Η χαρτογράφηση του χώρου της Ειδικής Αγωγής έγινε σε συνεργασία με τη Διεύθυνση Ειδικής Αγωγής του ΥΠΕΠΘ (τον Διευθυντή κ. Κωνσταντίνο Θηβαίο και τη Γενική Διευθύντρια κ. Ελένη Τσάπρα). Τον όλο συντονισμό της δράσης αυτής ανέλαβε η κ. Σουζάνα Παντελιάδου, Καθηγήτρια Ειδικής Αγωγής του ΠΤΕΑ του Πανεπιστημίου της Θεσσαλίας. Τα αποτελέσματα της χαρτογράφησης περιλαμβάνονται σε ειδικό τόμο, ο οποίος διατίθεται από το Π.Ι. και το ΥΠΕΠΘ (Διεύθυνση Ειδικής Αγωγής). Περιλαμβάνει λεπτομερειακή καταγραφή α) του μαθητικού πληθυσμού που φοιτά στις Σχολικές Μονάδες Ειδικής Αγωγής (ΣΜΕΑ), β) των δομών της Ειδικής Αγωγής, γ) των εκπαιδευτικών και των εργαζομένων στο χώρο της Ειδικής Αγωγής, δ) των φορέων που δραστηριοποιούνται στην Ειδική Αγωγή και ε) της σχετικής νομοθεσίας.

Τα στοιχεία της χαρτογράφησης προέκυψαν από την ανάλυση 1.192 ερωτηματολογίων που στάλθηκαν σε όλες τις μονάδες Ειδικής Αγωγής καθώς και από συνεντεύξεις και στοιχεία που αντλήθηκαν από άλλες πηγές. Ο τόμος της χαρτογράφησης είναι ένας χρήσιμος τόμος για τους ενδιαφερόμενους φορείς και τους επιστήμονες. Περιλαμβάνει αρκετά συγκεντρωτικά και αναλυτικά στοιχεία τα οποία διατίθενται και ηλεκτρονικά. Η πλούσια βάση δεδομένων που έχει ειδικά σχεδιαστεί μπορεί να εγκατασταθεί στις ηλεκτρονικές σελίδες του Π.Ι. ή του ΥΠΕΠΘ έτσι ώστε να αποτελεί πηγή ενημέρωσης και να εμπλουτίζεται συνεχώς.

Η ανάπτυξη των ΑΠΣ Ειδικής Αγωγής περιλαμβάνει 6 κατηγορίες μαθητών με ειδικές ανάγκες: α) με βαριά και μέτρια-ελαφριά νοητική καθυστέρηση, β) με προβλήματα ακοής, γ) με προβλήματα όρασης, δ) με κινητικές αναπηρίες, ε) με αυτισμό, ζ) με πολλαπλές αναπηρίες (τυφλοκωφά).

Για την κατηγορία των μαθητών με Μαθησιακές Δυσκολίες θα αναπτυχθούν ΑΠΣ σε επόμενη φάση σύμφωνα με το σχεδιασμό του Π.Ι. και του 2ου ΕΠΕΑΕΚ.

Για καθεμία από τις παραπάνω 6 κατηγορίες ειδικών αναγκών αναπτύχθηκαν ειδικά ΑΠΣ ή έγιναν κατάλληλες προσαρμογές ή διαφοροποιήσεις των ΑΠΣ γενικής εκπαίδευσης σύμφωνα με τις συγκεκριμένες ανάγκες κάθε κατηγορίας. Έτσι για τους μαθητές, για παράδειγμα, με κινητικές αναπηρίες ή αυτούς με προβλήματα όρασης ή ακοής, κ.λπ., όπου κρίθηκε απαραίτητο από τις ειδικές ομάδες συγγραφής των ΑΠΣ, χρησιμοποιήθηκαν αυτούσια ή με ελάχιστες διαφοροποιήσεις τα ΑΠΣ της γενικής εκπαίδευσης του Π.Ι. Αυτό απαιτούσε προσεκτική μελέτη και γνώση των ΑΠΣ της γενικής εκπαίδευσης από όλες τις ομάδες καθώς και γνώση των αναγκών κάθε κατηγορίας. Οι όποιες διαφοροποιήσεις ή η ανάπτυξη για μερικά μαθήματα ειδικών ΑΠΣ έγιναν μόνο για τις κατηγορίες των μαθητών που κρίθηκε αναγκαίο από τους ειδικούς. Για μερικές κατηγορίες μαθητών αναπτύχθηκαν (ή έγιναν προσαρμογές) ΑΠΣ τόσο για την πρωτοβάθμια όσο και για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, ενώ για άλλες κατηγορίες μαθητών, όπως για παράδειγμα για τους μαθητές με νοητική καθυστέρηση, αυτισμό, κ.λπ., αναπτύχθηκαν ΑΠΣ πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, ΕΕΕΕΚ και ΤΕΕ Ειδικής Αγωγής.

Συνολικά εργάστηκαν για το έργο της χαρτογράφησης και των ΑΠΣ Ειδικής Αγωγής 170 άτομα, στην πλειοψηφία τους εκπαιδευτικοί που εργάζονται σε διάφορες μονάδες Ειδικής Αγωγής. Πολλοί από τους συμμετέχοντες έχουν μακροχρόνιες σπουδές και εμπειρία στο χώρο της εκπαίδευσης των μαθητών με ειδικές ανάγκες. Συμμετείχαν, επίσης, όλοι οι συνάδελφοι από τα Πανεπιστήμια της χώρας με εξειδικευμένες γνώσεις σε κάποια κατηγορία ειδικών ανα-

γκών. Τα μέλη του Τμήματος Ειδικής Αγωγής του Π.Ι. καθώς και άλλοι ειδικοί από την Ελλάδα και το εξωτερικό συμμετείχαν ως αξιολογητές.

Γενικά το θεωρητικό φιλοσοφικό υπόβαθρο που πλαισίωσε το έργο αυτό αντλήθηκε από τα νέα δεδομένα της επιστήμης σχετικά με την ένταξη και την ισότιμη εκπαίδευση των μαθητών με ειδικές ανάγκες. Ο απώτερος σκοπός του έργου αυτού ήταν διττός:

α) να συγκεντρωθούν στοιχεία για τη χαρτογράφηση που να επιτρέπουν τον προγραμματισμό της ενσωμάτωσης της Ειδικής Αγωγής στο ενιαίο εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας μας και

β) να δημιουργηθούν προοπτικές μέσω των ΑΠΣ για υψηλής ποιότητας, απαιτητικής, ισότιμης και κατάλληλης εκπαίδευσης για όλους τους μαθητές με ειδικές ανάγκες που φοιτούν στις διάφορες δομές του εκπαιδευτικού μας συστήματος.

Οι στόχοι αυτοί αποτέλεσαν και το κυριότερο κίνητρο όλων όσων εργάστηκαν συλλογικά, συντονισμένα, εντατικά και με ενθουσιασμό, για να ολοκληρωθεί το έργο αυτό με την υποστήριξη του Π.Ι., του ΥΠΕΠΘ και του 2^{ου} ΕΠΕΑΕΚ.

Βενέττα Λαμπροπούλου

Καθηγήτρια Ειδικής Αγωγής
Επιστημονική Υπεύθυνη του Έργου

[ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΣΤΑ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ](#)

1. ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΤΡΙΑ ΚΑΙ ΕΛΑΦΡΙΑ ΝΟΗΤΙΚΗ ΚΑΘΥΣΤΕΡΗΣΗ

1.1. Εισαγωγή

Η νοητική καθυστέρηση αναφέρεται σε γενική νοητική λειτουργία κάτω από το μέσο όρο, χαρακτηρίζεται από καθυστέρηση προσαρμοστικής συμπεριφοράς και εκδηλώνεται κατά την περίοδο ανάπτυξης. Η πλειονότητα των παιδιών με νοητική καθυστέρηση περικλείονται στις κατηγορίες ελαφριάς και μέτριας νοητικής καθυστέρησης.

Οι μαθητές με ελαφριά και μέτρια νοητική καθυστέρηση σε σύγκριση με την πλειονότητα των συνομηλίκων τους μαθαίνουν με βραδύτερο ρυθμό, προσλαμβάνουν περισσότερο συγκεκριμένες παρά αφηρημένες έννοιες, έχουν μειωμένη προσοχή και συγκέντρωση, παρουσιάζουν δυσκολίες στη αντίληψη και τη μνήμη, έχουν περιορισμένες ικανότητες συλλογισμού και λύσης προβληματικών καταστάσεων και έχουν δυσκολίες στο συνδυασμό, στη μεταφορά και στη γενίκευση των πληροφοριών και της γνώσης που τους παρέχεται. Έχουν συνήθως δυσκολίες στον κινητικό συντονισμό και τη λεπτή κινητικότητα, προβλήματα λόγου και ομιλίας και παρουσιάζουν συχνά χαμηλή αυτοαντίληψη και περιορισμένες κοινωνικές δεξιότητες.

Ορισμένα παιδιά με νοητική καθυστέρηση μπορεί επίσης να παρουσιάζουν συνοδευτικές αισθητηριακές ή κινητικές αναπηρίες, προβλήματα υγείας.

1.1.1. Διαστάσεις του προβλήματος

- Συχνά το ποσοστό εμφάνισης ποικίλλει από χώρα σε χώρα ή από περιοχή σε περιοχή κι αυτό συνήθως οφείλεται όχι μόνο στα διαγνωστικά κριτήρια που χρησιμοποιούνται αλλά και στις προτεραιότητες που οι εκπαιδευτικές αρχές θέτουν, καθώς και στους πόρους που εξασφαλίζουν για να ανταποκριθούν στις ανάγκες των μαθητών με νοητική καθυστέρηση.
- Στην Ελλάδα, από τους 13.595 μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες (2% των μαθητών πρωτοβάθμιας και 0,07% των μαθητών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης) που δέχονταν υποστηρικτική βοήθεια σε ειδικό σχολείο ή ειδική τάξη κατά το 1999-2000, οι 2.469 (18.16%) είναι καταγεγραμμένοι ως έχοντες νοητική υστέρηση (ΚΕΕ, 2002). Η πλειονότητα αυτών των παιδιών εκπαιδεύεται σε ειδικά δημοτικά σχολεία. Πολλά όμως παιδιά με νοητική καθυστέρηση στη χώρα μας δεν είναι καταγεγραμμένα και πιθανόν φοιτούν στο γενικό σχολείο χωρίς ιδιαίτερη στήριξη.
- Οι μαθητές με νοητική καθυστέρηση ωφελούνται από τη συναναστροφή με συνομηλίκους τους και μπορούν να εκπαιδευτούν αποτελεσματικά στο γενικό σχολείο με την παροχή της ανάλογης στήριξης και προσαρμογής των προγραμμάτων, των υλικών και του τρόπου αξιολόγησης που γενικά εφαρμόζονται. Για αρκετούς μαθητές όμως απαιτούνται σημαντικές διαφοροποιήσεις του κοινού αναλυτικού προγράμματος -συχνά από εξειδικευμένο προσωπικό και σε ξεχωριστό χώρο - ενώ αυξανόμενες ευκαιρίες πρέπει να παρέχονται σε μεγαλύτερους μαθητές σε τομείς, όπως η κοινωνική αλληλεπίδραση σε καταστάσεις καθημερινής ζωής και η εργασιακή εμπειρία.

- Σε κάθε περίπτωση, η απόφαση για το πού και πώς θα εκπαιδευτεί το κάθε παιδί θα πρέπει να λαμβάνεται σύμφωνα με το κριτήριο του «λιγότερο περιοριστικού πλαισίου», εκεί δηλαδή που θα έχει τις καλύτερες και ευνοϊκότερες ευκαιρίες μάθησης .

1.1.2. Η αναγκαιότητα των Αναλυτικών Προγραμμάτων

Σε πανελλαδική έρευνα που διεξήχθη με χρηματοδότηση του ΟΟΣΑ το 1985 για την εκπαίδευση παιδιών με ειδικές ανάγκες στην Ελλάδα, επισημαίνεται ότι η πλειοψηφία των εκπαιδευτικών βρίσκει ακατάλληλο και ανεπαρκές το ισχύον αναλυτικό πρόγραμμα για παιδιά με νοητική καθυστέρηση. Το 76.67% αυτών, προτείνουν τον εξαρχής καταρτισμό νέου αναλυτικού προγράμματος με μεγαλύτερη έμφαση σε θέματα κοινωνικών δεξιοτήτων και κοινωνικής προσαρμογής, προετοιμασίας για επαγγελματική εκπαίδευση, ομαλής μετάβασης στην ενηλικίωση και ένταξης στην κοινωνική ζωή. Επί πλέον, το 92.50% προτείνουν τη συγγραφή βιβλίων για τον εκπαιδευτικό και το μαθητή (Polychronopoulou, 1985). Ας σημειωθεί ότι από το 1985 έως σήμερα δεν έχει καταρτιστεί κανένα καινούργιο αναλυτικό πρόγραμμα για παιδιά με νοητική καθυστέρηση, πράγμα που ισχυροποιεί τη σημερινή αξία των προτάσεων.

Σε μια πρόσφατη επίσης πανελλαδική έρευνα καταγραφής των απόψεων του προσωπικού ειδικής εκπαίδευσης της χώρας (Π.Ι., 1995) επισημάνθηκε από την πλειονότητα του δείγματος (595 άτομα ή 82%) πως τα αναλυτικά προγράμματα που εφαρμόζουν δεν ανταποκρίνονται στις πραγματικές ανάγκες των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Αναλυτικότερα, την άποψη αυτή εκφράζουν το 80% του προσωπικού πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (το 90% των υπηρετούντων σε ειδικά σχολεία και το 73% των υπηρετούντων σε ειδική τάξη), το 100% του προσωπικού της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και το 94% του ειδικού εκπαιδευτικού προσωπικού. Ως εκ τούτου προτείνεται η σύνταξη ευέλικτων αναλυτικών προγραμμάτων και εγχειριδίων που να ανταποκρίνονται στις ανάγκες των μαθητών.

Με βάση τα στοιχεία ευρείας έρευνας γύρω από το θεσμό των ειδικών τάξεων (νυν τμημάτων ένταξης) (Paradopoulos, 1997), οι δάσκαλοι των ειδικών τάξεων δήλωσαν πως αντιμετώπιζαν “καλά ή πολύ καλά” μόλις τους μισούς μαθητές που παρουσίαζαν νοητική υστέρηση. Η αυτοπροσδιοριζόμενη αποτελεσματικότητα όσον αφορά στα παιδιά με νοητική υστέρηση ήταν χαμηλότερη σε σχέση με το μέσο όρο για το σύνολο των μαθητών των ειδικών τάξεων (Πίνακας 1 3). Για τη βελτίωση της παρέμβασής τους, κατάλληλο υλικό (82%) και αναλυτικά προγράμματα (67,5%) καταγράφηκαν ως οι βασικές τους επισημάνσεις (Paradopoulos, 1997).

Πίνακας 1: Αντιμετώπιση Δυσκολιών από τους Δασκάλους των Ειδικών Τάξεων.

Αιτίες Δυσκολιών	Αντιμετώπιση		
	Πολύ καλά/ καλά	Σχεδόν καλά	Όχι πολύ καλά/ όχι καλά
Μαθητές με διαγνωσμένη νοητική υστέρηση	46,3%	25,4%	28,3%
Μαθητές με πιθανή νοητική υστέρηση	49,3%	33,0%	17,7%
Σύνολο μαθητών ειδικών τάξεων	71,5%	19,7%	8,8%

1.1.3. Γενικές κατευθύνσεις σχεδιασμού των ΑΠΣ για μαθητές με νοητική καθυστέρηση

Σύμφωνα με το Ν. 2817/2000, οι μαθητές με νοητική καθυστέρηση φοιτούν στις σχολικές μονάδες της γενικής ή ειδικής εκπαίδευσης και κατ' εξαίρεση σε άλλες δομές και πλαίσια (π.χ. νοσοκομείο, σπίτι). Στην περίπτωση της μερικής ή και πλήρους φοίτησής τους στη συνήθη σχολική τάξη οι μαθητές με νοητική καθυστέρηση που αντιμετωπίζουν ηπιότερες δυσκολίες στη μάθηση, υποστηρίζονται από ειδικούς εκπαιδευτικούς, ειδικό επιστημονικό προσωπικό, υπηρεσίες ειδικής αγωγής και με ανάλογη αξιοποίηση πρόσθετων οικονομικών πόρων. Η ευθύνη της ένταξης είναι συλλογική και ατομική, ανήκει αναλογικά σε κάθε μέλος της σχολικής κοινότητας ανάλογα με τη θέση, το ρόλο και τις ειδικές ευθύνες του και όχι μόνο στον ειδικό παιδαγωγό ή τη διεύθυνση του σχολείου. Για την αποτελεσματική εκπαιδευτική πρόοδο και την επιτυχή ανάπτυξη της κοινωνικότητας των μαθητών με μέτρια κι ελαφριά νοητική καθυστέρηση είναι αναγκαία η κατάρτιση ενός ανοικτού, ευέλικτου και ευπροσάρμοστου Αναλυτικού Προγράμματος που θα περιλαμβάνει όλα τα πλαίσια φοίτησής τους (γενικής και ειδικής εκπαίδευσης, δημόσιας και ιδιωτικής) και θα ανταποκρίνεται στις πολύπλευρες εκπαιδευτικές και κοινωνικές τους ανάγκες.

Οι γενικές κατευθύνσεις του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών με μαθητές με νοητική καθυστέρηση καλύπτονται από το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Σπουδών και τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών, όπως καθορίστηκαν από το Φ.Ε.Κ. αρ. 303/13-3-2003, και αφορούν στα εξής:

(α) Επιδιώξεις γενικού πλαισίου

- Η εξασφάλιση συνθηκών που επιτρέπουν στο μαθητή να αναπτύξει την προσωπικότητά του.
- Η δημιουργία συνθηκών για δια βίου εκπαίδευση.
- Η διατήρηση της κοινωνικής συνοχής μέσα από την παροχή ίσων ευκαιριών και την καλλιέργεια κοινών στάσεων και αξιών.
- Η καλλιέργεια της συνείδησης του ευρωπαίου πολίτη με την ταυτόχρονη διατήρηση της εθνικής ταυτότητας και πολιτισμικής αυτογνωσίας.
- Η ανάπτυξη πνεύματος συνεργασίας και συλλογικότητας.

(β) Γενικές αρχές της εκπαίδευσης

- Η παροχή γενικής παιδείας πρέπει να στοχεύει στην αρμονική, φυσική, πνευματική, ηθική, αισθητική και συναισθηματική ανάπτυξη των μαθητών
- και να τους καθιστά ικανούς να ενεργούν υπεύθυνα και να συνεργάζονται με άλλα άτομα για την επίτευξη κοινών στόχων.
- Η καλλιέργεια των δεξιοτήτων του μαθητή και η ανάδειξη των ενδιαφερόντων του είναι απαραίτητες προϋποθέσεις για ένα αποτελεσματικό και σύγχρονο εκπαιδευτικό σύστημα.
- Η εξασφάλιση ίσων ευκαιριών και δυνατοτήτων μάθησης για όλους τους μαθητές. Οι μαθητές με αναπηρίες και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες χρειάζεται να προστατεύονται από τον αποκλεισμό και την ανεργία.
- Η ενίσχυση της πολιτισμικής και γλωσσικής ταυτότητας στο πλαίσιο μιας πολυπολιτισμικής κοινωνίας.
- Απαραίτητη είναι η ανάπτυξη της ικανότητας κάθε ατόμου να εργάζεται σε ομάδες και να αξιοποιεί τις γνώσεις και τις δεξιότητές του για την επίτευξη κοινών στόχων.

- Η ευαισθητοποίηση για την αναγκαιότητα προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος και η υιοθέτηση ανάλογων προτύπων συμπεριφοράς.
- Η προετοιμασία για την αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών πληροφόρησης και επικοινωνίας οι οποίες μπορούν να βοηθήσουν όχι μόνο στην απόκτηση γνώσης, αλλά και στην προαγωγή της εξατομικευμένης εκπαίδευσης και την εξασφάλιση της δια βίου μάθησης. Η ανάδειξη του παιδαγωγικού ρόλου των νέων τεχνολογιών γίνεται με την προτροπή και την καθοδήγηση του εκπαιδευτικού και προϋποθέτει τη δημιουργία κατάλληλου εκπαιδευτικού λογισμικού.
- Η φυσική, ψυχική και κοινωνική ανάπτυξη των μαθητών.
- Η ευαισθητοποίηση σε θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, παγκόσμιας ειρήνης και της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας.

1.1.4. Βασικοί άξονες ανάπτυξης Αναλυτικών Προγραμμάτων Σπουδών για παιδιά με μέτρια και ελαφρά νοητική καθυστέρηση

1.1.4.1. Σύγχρονες τάσεις

Η κατάρτιση του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών απαιτείται να είναι σύμφωνη με τις σύγχρονες παιδαγωγικές τάσεις που αφορούν στους μαθητές με νοητική καθυστέρηση, όπως οι παρακάτω:

- Η ικανοποίηση των εκπαιδευτικών αναγκών κάθε μαθητή και η ενδυνάμωση της αρχής της ένταξης αποτελούν τα τελευταία χρόνια κύριο άξονα της εκπαιδευτικής πολιτικής της χώρας. Η διακηρυγμένη αρχή για μια **Εκπαίδευση για Όλους** συνεπάγεται διαρθρωτικές εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις, καθώς και αλλαγές στη διδακτική μεθοδολογία, ώστε το σχολείο να μπορεί να ανταποκρίνεται στην εκπαίδευση όλων των μαθητών ανεξαρτήτως φυσικής, ψυχολογικής, νοητικής, ή άλλης κατάστασης. Στο πλαίσιο αυτό είναι απαραίτητη η εξασφάλιση της ευρύτερης συναίνεσης και της προσυμφωνημένης προσπάθειας, όχι μόνο από το διδακτικό, επιστημονικό και βοηθητικό προσωπικό του σχολείου, αλλά και από τους συνομηλίκους, τους γονείς και τις οικογένειες, ως βασική προϋπόθεση για την επιτυχή ένταξη των παιδιών με ειδικές ανάγκες στο γενικό σχολείο (UNESCO, 1994).
- Η πολύπλευρη υποστήριξη των εκπαιδευτικών για την ανάπτυξη των επαγγελματικών τους δεξιοτήτων είναι απαραίτητη για την αποτελεσματική αντιμετώπιση ομάδων μαθητών διαφορετικών ικανοτήτων. Στην περίπτωση της μερικής ή και πλήρους φοίτησης των μαθητών με νοητική καθυστέρηση και ηπιότερες δυσκολίες μάθησης, οι δάσκαλοι της γενικής τάξης χρειάζεται να στηρίζονται στην ανεύρεση τρόπων, μέσων και μεθόδων χειρισμού τους, ώστε οι μαθητές με νοητική καθυστέρηση να μην πλήττουν ή να αισθάνονται μειονεκτικά και να απομονώνονται. Για την αποτελεσματική εκπαιδευτική αντιμετώπιση μαθητών με μέτρια κι ελαφριά νοητική καθυστέρηση απαιτείται ένα πιο εύκαμπτο σχολικό σύστημα που θα διασφαλίζει μεγαλύτερα περιθώρια ελευθερίας στην τήρηση του ακαδημαϊκού αναλυτικού προγράμματος ανά σχολική κοινότητα και εκπαιδευτικό και θα λαμβάνει υπόψη του την αναγκαία διαφοροποίηση και εξατομίκευση που απαιτεί η εκπαίδευση μαθητών διαφορετικών ικανοτήτων. Η ευελιξία και η διαφοροποίηση των αναλυτικών προγραμμάτων είναι ένα από τα κεντρικά ζητήματα της σχολικής ένταξης, σύμφωνα με την έκθεση της (UNESCO, 1994, 2000). Για την αποτελεσματική αντιμετώπιση των πολύπλευρων ψυχολογικών και άλλων αναγκών των μαθητών με νοητική καθυστέρηση απαιτείται, επίσης, η επιτυχής ανάπτυξη και λειτουργία υποστηρικτικών δομών, όπως αυτές που προβλέπονται από το Ν. 2817/2000.
- Η αξιολόγηση των αναγκών των μαθητών, καθώς και η διαγνωστική διαδικασία, χρειάζεται να είναι εκπαιδευτική και λειτουργική, ώστε να βοηθάει το έργο της εξατομικευ-

μένης εκπαιδευτικής παρέμβασης και να είναι προσανατολισμένη στη συντονισμένη βοήθεια για την αναπλήρωση των αδυναμιών και την ανάπτυξη των δυνατοτήτων των μαθητών με μέτρια και ελαφριά νοητική καθυστέρηση.

1.1.4.2. Σκοποί του Πλαισίου Προγραμμάτων Σπουδών για μαθητές με μέτρια και ελαφριά νοητική καθυστέρηση

- Η ατομική εκπαιδευτική πρόοδος και η μέγιστη δυνατή ένταξη του μαθητή με νοητική καθυστέρηση στη γενικότερη λειτουργία του σχολείου.
- Η υποστήριξη των σχολικών κοινοτήτων και των εκπαιδευτικών προκειμένου να θέτουν στόχους που να ανταποκρίνονται στις ανάγκες των μαθητών, να σχεδιάζουν μαθησιακά περιβάλλοντα με ποικίλες προκλήσεις και ενδιαφέροντα, να ξεπερνούν τα πιθανά εμπόδια στη μάθηση που αντιμετωπίζουν οι μαθητές με νοητική καθυστέρηση.
- Ο εμπλουτισμός του γενικού αναλυτικού προγράμματος με στόχους και δραστηριότητες που βελτιώνουν τόσο τη μάθηση και την επίδοση στο σχολείο όσο και την κοινωνική και επαγγελματική ζωή.

1.1.4.3. Τομείς Προτεραιότητας

• Κοινωνική ολοκλήρωση

Το σχολείο πρέπει να είναι οργανωμένο και δομημένο ώστε να προωθεί και να υποστηρίζει την κοινωνική αλληλεπίδραση και την αλληλεγγύη. Ιδιαίτερη σημασία παίζει το άτυπο ή κρυφό πρόγραμμα, όπου οι στάσεις των εκπαιδευτικών, γονέων και μαθητών, η λειτουργία του σχολείου, η ρουτίνα της τάξης και η χρήση των σχολικών χώρων αποτελούν παράγοντες αποδοχής κι εκπαίδευσης των μαθητών με νοητική καθυστέρηση, αλλά και όλων των μαθητών. Το άτυπο πρόγραμμα πρέπει να συμβάλει στην πληρέστερη και ομαλή κοινωνική ζωή όλων των μαθητών. Καθοριστικό ρόλο στην επιτυχία των ανωτέρω σκοπών θα παίξει επίσης η σχέση του σχολείου με την ευρύτερη κοινότητα και οι σχέσεις μεταξύ γονέων και εκπαιδευτικών. Είναι σημαντικό να εξασφαλίζεται η ενεργή συμμετοχή όλων των παιδιών - συμπεριλαμβανομένων και των παιδιών με νοητική καθυστέρηση - στις δραστηριότητες όχι μόνο στο χώρο του σχολείου αλλά και εκτός, με ταυτόχρονη εμπλοκή κι αλληλεπίδραση γονέων, εκπαιδευτικών και της τοπικής κοινωνίας (επαγγελματικές, κοινωνικούς λειτουργούς, κλπ.)

• Κοινωνικότητα

Η εφαρμογή ΑΠΣ Ειδικής Αγωγής προϋποθέτει την προσαρμογή του σχολείου και του προγράμματος στις ανάγκες των μαθητών του, καθώς ταυτόχρονα υποστηρίζει και αναπτύσσει την προσαρμογή των μαθητών στις κοινωνικές κι ομαδικές ανάγκες. Η ενεργητική συμμετοχή του μαθητή με νοητική καθυστέρηση σε όλες τις δραστηριότητες της σχολικής ζωής με παράλληλες παρεμβάσεις, όπου κρίνεται σκόπιμο από το προσωπικό του σχολείου, στις κοινωνικές δεξιότητές του αποτελούν την εγγύηση για την κοινωνική ενσωμάτωση όλων των μαθητών, ανεξαρτήτως δυσκολιών. Για να είναι όμως επιτυχής κάθε τέτοια προσπάθεια, το Α.Π.Σ. πρέπει να φροντίσει για την ανάπτυξη επικοινωνιακών δεξιοτήτων στους μαθητές, όπως:

- Την ανταπόκριση στην επικοινωνία των άλλων.
- Την επικοινωνία και αλληλεπίδραση με τους άλλους.
- Την επιτυχή επικοινωνία με τους άλλους.
- Την αναγνώριση συμβόλων που χρησιμοποιούνται στην καθημερινή ζωή.
- Την ικανότητα αυτοελέγχου και ελέγχου της συμπεριφοράς.

- **Συνεργασία**

Η επικοινωνία και συνεργασία μεταξύ μαθητών, εκπαιδευτικών, γονέων και τοπικής κοινωνίας είναι θεμελιώδης αρχή του ΑΠΣ. Οι ομαδικές και συνεργατικές δραστηριότητες, βοηθούν τους μαθητές να αποκτούν επίγνωση των δυνατοτήτων και των αδυναμιών τους και να αντιμετωπίζουν από κοινού τα κοινά προβλήματα. Η συνεργασία βοηθά τους μαθητές με ελαφριά και μέτρια νοητική καθυστέρηση να ανταποκρίνονται στην ανάγκη της λεκτικής και μη λεκτικής επικοινωνίας, να παρατηρούν και να ακολουθούν πρότυπα συμπεριφοράς σε ασφαλές, καθοδηγούμενο και δομημένο περιβάλλον, να αναπτύσσουν την κοινωνική τους νοημοσύνη μέσα σε μια ποικιλία κοινωνικών καταστάσεων και αλληλεπιδράσεων. Η κατάκτηση βασικών κοινωνικών συνηθειών, όπως η αρμονική συνύπαρξη με τους άλλους, μπορεί να επιτευχθεί μέσα από την καθημερινή επαφή με τους άλλους μαθητές και την ανάπτυξη θετικών διαπροσωπικών σχέσεων.

- **Συναισθηματική οργάνωση**

Η άσκηση σε δεξιότητες αυτοεξυπηρέτησης, προσωπικής φροντίδας και στη διαχείριση ελεύθερου χρόνου, καθώς και οι ευκαιρίες επικοινωνίας και συνεργασίας, καλλιεργούν το αίσθημα της ατομικής αξίας και αξιοπρέπειας, αναπτύσσοντας την αυτοεκτίμηση και την αυτοαντίληψή τους. Το αίσθημα επάρκειας μέσα από την ενεργητική συμμετοχή συμβάλλει στην καλή συναισθηματική κατάσταση των μαθητών με μέτρια και ελαφριά νοητική καθυστέρηση, στην καλλιέργεια της ψυχικής τους υγείας και τους βοηθάει να διάγουν αυτόνομη διαβίωση μέσα στο κοινωνικό πλαίσιο.

Οι δεξιότητες που προτείνονται είναι :

- Αναγνώριση συναισθημάτων σε καταστάσεις στην καθημερινή ζωή και εξάσκηση σε τρόπους διαχείρισης και μείωσης ανεπιθύμητων συμπεριφορών.
- Εξάσκηση σε τεχνικές ελέγχου επιθετικής ή αυτοκαταστροφικής συμπεριφοράς.
- Αποφυγή συμπεριφορών που θεωρούνται μη αποδεκτές.
- Ανάπτυξη τρόπων εκτίμησης του εαυτού του σε σχέση με τις δραστηριότητές του.

- **Βασικές ακαδημαϊκές και κοινωνικές δεξιότητες**

α. Ανάπτυξη των προφορικών γλωσσικών δεξιοτήτων

Η ανάπτυξη των προφορικών γλωσσικών δεξιοτήτων είναι απαραίτητη τόσο για τις ανάγκες της επικοινωνίας όσο και την εσωτερική οργάνωση της σκέψης των μαθητών με μέτρια και ελαφριά νοητική καθυστέρηση. Ο εμπλουτισμός του προφορικού λόγου με νέο λεξιλόγιο και συντακτικά σχήματα, η λογική και κατανοητή οργάνωση της ομιλίας μέσα από ρόλους και την έκφραση των καθημερινών προσωπικών και συναισθηματικών αναγκών και επιθυμιών του παιδιού, η ενεργητική ακρόαση, η συμμετοχή στο διάλογο και η έκφραση μέσα σε συλλογικά πλαίσια ασκούνται και αναπτύσσονται μέσα στη σχολική αίθουσα και την καθημερινή λειτουργία του σχολείου. Η ανάπτυξη της παραγωγής και κατανόησης του προφορικού λόγου χρειάζεται να ενθαρρύνεται από τον εκπαιδευτικό και τη σχολική κοινότητα, διασφαλίζοντας τις κατάλληλες και ισότιμες συνθήκες μέσα και έξω από τη σχολική αίθουσα.

β. Καλλιέργεια της πρακτικής σκέψης και της ικανότητας επίλυσης προβλημάτων καθημερινής ζωής

Η απόκτηση γνώσεων πρέπει να συνοδεύεται από την αξιοποίησή τους μέσα στην καθημερινή πρακτική. Η αναγνώριση και ο ορισμός των προβλημάτων μέσα στην κα-

θημερινή ζωή είναι συχνά η αρχή της επίλυσής τους. Η επίλυση προβλημάτων στη σχολική ζωή είναι η βάση για την επίλυση προβλημάτων της ευρύτερης κοινωνικής ζωής του παιδιού. Το ΑΠΣ Ειδικής Αγωγής στοχεύει στην ανάπτυξη των μαθηματικών και γλωσσικών δεξιοτήτων που ενθαρρύνουν την πρακτική σκέψη των μαθητών με μέτρια κι ελαφριά νοητική καθυστέρηση. Η καλλιέργεια της πρακτικής σκέψης μπορεί να οδηγήσει στην αυτοβελτίωση της μάθησης και επίδοσης και την αξιοποίηση των γνώσεων για τις καθημερινές τους ανάγκες.

γ. Ικανότητα αυτοβελτίωσης και δια βίου εκπαίδευσης

Περιλαμβάνει δεξιότητες με τις οποίες αναγνωρίζεται η δραστηριότητα, τα μέρη που την αποτελούν και οι συμπεριφορές που απαιτούνται για την εκτέλεσή της, προβλέπονται οι εναλλακτικές επιλογές κατά την εφαρμογή μιας δραστηριότητας, αναγνωρίζονται λάθη και επαναπροσδιορίζονται στόχοι, αναπτύσσονται η προσοχή και η συγκέντρωση κατά τη διάρκεια εκτέλεσης της δραστηριότητας, αλλά και η δυνατότητα χαλάρωσης μεταξύ δύο δραστηριοτήτων.

• **Δημιουργική έκφραση**

Το ΑΠΣ πρέπει να βοηθάει στην ανάπτυξη μιας διδασκαλίας που θα ενθαρρύνει τη δημιουργικότητα των μαθητών με μέτρια και ελαφριά νοητική καθυστέρηση, όχι μόνο μέσα από τη συνήθη σχολική καλλιτεχνική έκφραση, αλλά και μέσα στην ίδια τους τη ζωή. Για αυτό χρειάζεται η ενθάρρυνση των μαθητών να κατασκευάζουν, να σχεδιάζουν, να υποθέτουν και να φαντάζονται. Παράλληλα, η αισθητική αγωγή βοηθάει στην ανακάλυψη της δημιουργικής πλευράς του εαυτού τους και αναδεικνύει τις δημιουργικές πτυχές της προσωπικότητας του παιδιού.

• **Εξοικείωση με την τεχνολογία και τους υπολογιστές**

Η χρήση της κατάλληλης και διαθέσιμης τεχνολογίας, όποτε είναι απαραίτητο, μπορεί να βελτιώνει τους όρους και τις συνθήκες επιτυχίας των διδακτικών προγραμμάτων και να ενισχύει την επικοινωνία και την μάθηση των μαθητών με μέτρια και ελαφριά νοητική καθυστέρηση. Τα τεχνικά βοηθήματα και τα σύγχρονα τεχνολογικά μέσα, όπως οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές και η χρήση πολυμέσων, παρέχουν άμεσα αισθητηριακές μαθησιακές εμπειρίες και ενθαρρύνουν την πρακτική σκέψη. Οι μαθητές μπορούν να βλέπουν χειροπιαστά την πρόοδό τους, να αποκτούν μεγαλύτερη υπευθυνότητα για τη μάθησή τους και να αυτο-αξιολογούν την ποιότητα της εργασίας τους. Η εκπαιδευτική παρέμβαση μέσω ΗΥ, βοηθάει στην ενδυνάμωση και εστίαση της προσοχής, της υπομονής, και της επιμονής των μαθητών με μέτρια και ελαφριά νοητική καθυστέρηση.

• **Προ-επαγγελματική εκπαίδευση**

Τα άτομα με μέτρια και ελαφριά νοητική καθυστέρηση μπορούν με την κατάλληλη βοήθεια και υποστήριξη να συμμετάσχουν πιο ενεργά στην οικονομική και κοινωνική ζωή. Η προ-επαγγελματική εκπαίδευση πρέπει να αναπτύσσει διαπροσωπικές δεξιότητες, να εκπαιδεύει στην ικανότητα διαχείρισης πόρων, να αναπτύσσει την αποτελεσματική επικοινωνία με τους άλλους και τις δεξιότητες συνεργασίας.

Απαραίτητες είναι ακόμη δεξιότητες που αφορούν στη διαχείριση του χρόνου, στη χρήση κινήτρων, στην αναγνώριση κανόνων κατά την εκτέλεση μιας δραστηριότητας, στην αποδοχή εκτέλεσης συγκεκριμένου ρόλου, στη χρήση των ανάλογων εργαλείων, στην εκμάθηση κανόνων ασφαλείας.

Οι παραπάνω τομείς προτεραιοτήτων δεν είναι εξαντλητικοί και περιοριστικοί, αλλά κατευθυντικοί και μπορούν να επεκταθούν σε διάφορα επίπεδα ανάλογα με τα μέσα που διαθέτει το κάθε σχολείο. Δίνουν τις απαραίτητες προϋποθέσεις για την ένταξη των παιδιών με ελαφριά ή μέτρια νοητική καθυστέρηση στη συνηθισμένη τάξη και παρέχουν ευκαιρίες για πρόοδο και αυξανόμενες προκλήσεις για τους μαθητές που δεν μπορούν να μάθουν με τους παραδοσιακούς τρόπους διδασκαλίας. Οι αποφάσεις σχετικά με το εύρος, το χρόνο και την ισορροπία στη διδασκαλία των διαφόρων δεξιοτήτων που προτείνονται πρέπει να είναι αντικείμενο συνεχούς αξιολόγησης και αναπροσαρμογής με βάση τις ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες των συγκεκριμένων μαθητών, αλλά και την πρόδοό τους κατά την εκτίμηση του δασκάλου, καθώς και όσων συνεργάζονται με το παιδί.

1.2. Διδακτική Μεθοδολογία

Οι μαθητές με μέτρια και ελαφρά νοητική καθυστέρηση έχουν ανάγκη από συστηματικότερη παιδαγωγική υποστήριξη κατά τη διαδικασία μάθησης που μπορεί να κυμαίνεται από μικρού βεληνεκούς παρεμβάσεις ή μικρής διάρκειας εξατομικευμένη υποστήριξη έως τη συνεχή καθοδήγηση και το συνεπή ανατροφοδοτικό έλεγχο. Ανάλογα με την ένταση της απαιτούμενης υποστήριξης και σύμφωνα με τις ατομικές ικανότητές τους, οι μαθητές με μέτρια κι ελαφριά καθυστέρηση μπορούν είτε να παρακολουθήσουν το πρόγραμμα της τάξης τους με αντίστοιχες διαφοροποιήσεις (βλ. σχετικό κεφάλαιο για τις προσαρμογές του αναλυτικού προγράμματος) συνδυάζοντας ή όχι παρακολούθηση και στο τμήμα ένταξης του σχολείου τους είτε να ενταχθούν σε σχολείο ειδικής αγωγής.

Η διδακτική μεθοδολογία για την κάλυψη των διδακτικών στόχων μπορεί να ποικίλλει από το συμπεριφοριστικό μοντέλο και την ανάλυση έργου ως την ομαδοσυνεργατική ερευνητική προσέγγιση, ανάλογα με το περιεχόμενο σπουδών και τους εξατομικευμένους στόχους.

Σε κάθε περίπτωση, ο παιδαγωγικός σχεδιασμός θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη τις σημαντικότερες δυσκολίες μάθησης που αντιμετωπίζει ο μαθητής με μέτρια και ελαφριά νοητική καθυστέρηση, οι συνηθέστερες από τις οποίες είναι οι ακόλουθες:

- **Αδυναμία γενίκευσης και μεταφοράς της συγκεκριμένης γνώσης**

Η διδασκαλία ξεκινά από το συγκεκριμένο και άμεσα με τη χρήση εποπτικού υλικού και εκτυλίσσεται σπειροειδώς σε πιο αφηρημένες και γενικές έννοιες. Οι μαθητές με μέτρια κι ελαφριά νοητική καθυστέρηση χρειάζονται περισσότερα ενδιάμεσα παραδείγματα, περισσότερο χρόνο και συστηματική διδασκαλία σε κάθε νέο επίπεδο αφαίρεσης. Οργανώνουμε τη διδασκαλία ενός γνωστικού αντικειμένου αξιοποιώντας καταρχήν την άμεση εμπειρία. Στη συνέχεια, ζητούμε από το μαθητή να επεξεργαστεί το ίδιο θέμα μέσα από φωτογραφίες, σκίτσα ή άλλα μέσα προσομοίωσης. Τέλος, εισάγουμε τις γενικές έννοιες ή τις λέξεις ή τα σύμβολα του γνωστικού αντικειμένου. Αντιστοίχως, όταν διδάσκουμε μια δεξιότητα, π.χ. αρίθμηση, για να διευκολύνουμε τη γενίκευση, χρησιμοποιούμε πληθώρα υλικών, μέσων κι ευκαιριών για να ασκήσουμε το μαθητή, π.χ. μολύβια, ποτήρια, μαθητές, κινήσεις, ζωγραφιές, χτυπήματα, χρώματα, κλπ. Όταν ο μαθητής με μέτρια και ελαφριά νοητική καθυστέρηση έχει κατακτήσει ένα γνωστικό αντικείμενο ή έχει αναπτύξει ικανοποιητικά μια δεξιότητα, τον παροτρύνουμε και τον καθοδηγούμε να επιδείξει αυτή τη μάθηση σε νέο πλαίσιο.

- **Αδυναμία αντιστρεψιμότητας της σκέψης**

Στη γνωστική ικανότητα της αντιστρεψιμότητας στηρίζονται πολλές από τις νοητικές πράξεις. Η αδυναμία των μαθητών με μέτρια και ελαφριά νοητική καθυστέρηση έ-

χει σαν αποτέλεσμα να αναστέλλεται η αφηρημένη και η κριτική σκέψη, να εμποδίζεται η μαθηματική σκέψη, κ.ά. Έτσι, για παράδειγμα, ένας μαθητής με μέτρια και ελαφριά νοητική καθυστέρηση μπορεί να μάθει την πρόσθεση αλλά δυσκολεύεται να κατανοήσει την αντίστροφη πράξη, την αφαίρεση, μπορεί γενικότερα να επιδεικνύει στο σωστό πλαίσιο μια συμπεριφορά, αλλά να μην αντιλαμβάνεται τις συνθήκες κατά τις οποίες η συμπεριφορά δεν είναι αποδεκτή. Η προσέγγισή μας πρέπει να προβλέπει τη διδασκαλία και του αντιστρέψιμου με την ίδια μεθοδολογία που παρουσιάστηκε και το ορθό.

- **Περιορισμένη επεξεργασία των πληροφοριών και αδύνατη μακροπρόθεσμη μνήμη**

Ένας λόγος που εφαρμόζεται συχνά η ανάλυση έργου ως διδακτική μεθοδολογία είναι γιατί βοηθά τους μαθητές με ελαφριά και μέτρια νοητική καθυστέρηση να επεξεργάζονται σε μικρά διακριτά τμήματα το μαθησιακό υλικό. Σε κάθε βήμα (παρουσίαση, κατανόηση, εξάσκηση, εμπέδωση, απομνημόνευση, έκφραση, γενίκευση) δίνεται σταθερή ανατροφοδότηση. Ο τελικός στόχος κατακτάται με σταδιακή προσέγγιση είτε πρόκειται για γνώσεις είτε για δεξιότητες και στάσεις (τροποποίηση συμπεριφοράς). Απαιτείται συχνή επανάληψη για τη διατήρηση των γνώσεων. Η συχνή επανάληψη δίνει ικανοποίηση επάρκειας στους μαθητές με νοητική καθυστέρηση και αίσθημα βεβαιότητας.

- **Ελλιπής και βραχύχρονη συγκέντρωση προσοχής**

Ένα σημαντικό χαρακτηριστικό του μαθησιακού στυλ των μαθητών με μέτρια κι ελαφριά νοητική καθυστέρηση είναι η μικρή διάρκεια χρόνου εργασίας. Κουράζονται συγκριτικά γρήγορα και η συγκέντρωση καθώς και η μνήμη εργασίας είναι αδύνατες. Οργανώνουμε το μαθησιακό περιβάλλον έτσι ώστε να μειώνεται η πιθανότητα διάσπασης της προσοχής από θορύβους, επισκέψεις, αλλαγές φωτισμού, αλλαγές ρουτίνας. Εξασφαλίζουμε πάντα τη οπτική επαφή με το μαθητή με μέτρια κι ελαφριά νοητική καθυστέρηση και χρησιμοποιούμε εντυπωσιακά εποπτικά μέσα για να προσελκύσουμε την προσοχή του. Επιτρέπουμε συχνά διαλείμματα στις δραστηριότητες που διαρκούν. Χρησιμοποιούμε σαφείς και σύντομες προφορικές οδηγίες. Εναλλάσσουμε τις δραστηριότητες και τον τύπο εργασίας.

- **Ανάγκη για συστηματική παρότρυνση**

Οι μαθητές με μέτρια κι ελαφριά νοητική καθυστέρηση συνήθως δεν παίρνουν πρωτοβουλίες και δεν αυτορρυθμίζονται σε σχέση με το περιβάλλον. Χρειάζονται συχνή παρότρυνση κι επιβράβευση στις προσπάθειές τους. Για να διευκολύνουμε την κατανόηση μιας συμπεριφοράς χρησιμοποιούμε τη μέθοδο της μοντελοποίησης όπου επιδεικνύουμε ένα πρότυπο μίμησης, και της λεκτικής καθοδήγησης όπου δίνουμε σύντομες οδηγίες σε κάθε φάση εξέλιξης της προς μάθηση συμπεριφοράς. Πολύ σημαντικό ρόλο στη συστηματική παρότρυνση παίζει η ενημερότητα των γονέων για τα προγράμματα που παρακολουθεί ο μαθητής στο σχολείο και τους ειδικούς στόχους. Η συνεχής συνεργασία οικογένειας και σχολείου δημιουργεί ένα συνεπές πλαίσιο μάθησης για το μαθητή και υποστηρίζει δημιουργικά τις προσπάθειές του.

Οι προαπαιτούμενες σχολικές δεξιότητες όπως είναι η ρουτίνα της τάξης, η στρατηγική μελέτης, η φροντίδα των προσωπικών αντικειμένων και των σχολικών αντικειμένων αποτελούν επίσης σημαντικούς στόχους διδασκαλίας για τους μαθητές με μέτρια και ελαφριά νοητική καθυστέρηση. Η διδακτική μεθοδολογία πρέπει να συμβάλει στην αυτόνομη, αυτορρυθμιζόμενη συμπεριφορά του μαθητή.

1.3. Διαθεματική προσέγγιση

Η διαθεματική προσέγγιση του Ενιαίου Πλαισίου Σπουδών παρέχει μια ευελιξία στον εκπαιδευτικό ώστε να ενσωματώνει ειδικούς στόχους και ειδικά προγράμματα στο κοινό πρόγραμμα για να ανταποκριθεί στις ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και των μαθητών με μέτρια κι ελαφριά νοητική καθυστέρηση.

Οι θεματικές ενότητες μπορεί να αναπτύσσονται παράλληλα με το υπόλοιπο πρόγραμμα και να διαρκούν από λίγες ώρες μέχρι αρκετές εβδομάδες. Το περιεχόμενο της διαθεματικής προσέγγισης μπορεί να είναι είτε μια ευρεία θεματική που αντλεί υλικό από πολλά μαθήματα και ασκεί πολλές περιοχές δεξιοτήτων (π.χ. το σχέδιο εργασίας *τα ρούχα*) είτε ένα αντικείμενο ενός μαθήματος που για να εμπεδωθεί ικανοποιητικά απαιτεί ολική προσέγγιση και καλλιέργεια συγκλινόντων δεξιοτήτων όπως λεξιλόγιο, έκφραση, υπολογιστική ικανότητα, γνώσεις, κοινωνικές δεξιότητες (π.χ. το σχέδιο εργασίας *τα χρήματα*). Αντιστοίχως, η διαθεματικότητα μπορεί είτε να εφαρμοστεί συμπληρωματικά με το συμβατικό ωρολόγιο πρόγραμμα (π.χ. για λίγες ώρες την εβδομάδα στο πρόγραμμα της ευέλικτης ζώνης μιας κοινής τάξης) είτε να αποτελέσει τη μεθοδολογική και θεματική βάση του σχολικού προγράμματος (διαμορφώνοντας π.χ. συνολικά το αναλυτικό πρόγραμμα ενός νηπιαγωγείου ή ενός ειδικού σχολείου με διαθεματική λογική).

Στη συνέχεια παρουσιάζονται τρία ενδεικτικά σχεδιαγράμματα διαθεματικών σχεδίων εργασίας, που διαφοροποιούνται ως προς τη διάρκεια και τη διδακτική σκοπιμότητα. Επιπρόσθετα στο Α.Π.Σ. της Γλώσσας παρουσιάζεται η ανάπτυξη των στόχων με ενδεικτικό θέμα την *Αγορά* το οποίο μπορεί να εμπλουτισθεί διαθεματικά από τα ΑΠΣ των Μαθηματικών, των Κοινωνικών Δεξιοτήτων και της Αισθητικής Αγωγής (βλ. σχετικές αναφορές και διδακτικούς στόχους στα αντίστοιχα προγράμματα).

1.3.1. Θεματική ενότητα: τα ρούχα

Σκοπιμότητα: Μέσω της θεματικής να αναπτύξουν οι μαθητές γνώσεις, στάσεις και δεξιότητες για την καθημερινή αυτόνομη διαβίωση.

Ενδεικτικό χρονοδιάγραμμα: κυρίως ωρολόγιο πρόγραμμα 1-2 εβδομάδων

Ενδεικτικό περιεχόμενο γνωστικών αντικειμένων

Γλώσσα: Προφορική έκφραση, βασικό λεξιλόγιο, ορθογραφία, αντιγραφή, ανάγνωση σχετικών επιγραφών, ακρόαση σχετικής ιστορίας

Μαθηματικά: Απαρίθμηση, συγκρίσεις, ομαδοποιήσεις, ώρα και χρόνος

Αισθητική αγωγή: Χρωματισμός, κολλάζ, παντομίμα διαδικασιών ένδυσης, τραγούδι με σχετικό θέμα

Μελέτη Περιβάλλοντος: Ρούχα κι εποχές, μόδα, ενδυμασία και φύλο

Ιστορία: Σύγχρονες και παλιότερες ενδυμασίες

Γεωγραφία: Εθνικές και τοπικές στολές

Κοινωνικές δεξιότητες: Ρουτίνα ντυσίματος, αυτό-εξυπηρέτηση, φροντίδα ρούχων

Προεπαγγελματική εκπαίδευση: Επαγγελματικές στολές κι εργαλεία

Ενδεικτικοί διδακτικοί στόχοι:

- Να γνωρίζουν οι μαθητές και να χρησιμοποιούν λειτουργικά το βασικό θεματικό λεξιλόγιο
- Να αντιγράφουν ή να γράφουν σωστά τις λέξεις του λεξιλογίου
- Να ασκηθούν σε συγκρίσεις, ομαδοποιήσεις και υπολογισμούς χρησιμοποιώντας είδη ρουχισμού
- Να συνδυάζουν και να επιλέγουν σωστά ως προς το φύλο, ως προς το χρωματισμό και ως προς την κατάσταση τα ρούχα
- Να διακρίνουν τα ρούχα ανάλογα με τις εποχές
- Να αναγνωρίζουν τα ρούχα παλαιότερων και νεώτερων εποχών
- Να αναγνωρίζουν βασικές εθνικές στολές
- Να τηρούν τη ρουτίνα για το ρουχισμό τους στο σχολείο (χρήση σχολικών κρεμαστών, χρήση μπουφάν στο διάλειμμα κλπ)
- Να διατηρούν καθαρά τα ρούχα τους.
- Να ντύνονται και να ξεντύνονται αυτόνομα
- Να αναγνωρίζουν τα επαγγέλματα από τη στολή τους.

1.3.2. Θεματική ενότητα: τα χρήματα

Σκοπιμότητα: Να μάθουν οι μαθητές τα νομίσματα και να αναπτύξουν δεξιότητες σχετικές με τη χρήση των χρημάτων.

Ενδεικτικό χρονοδιάγραμμα: το πρόγραμμα των Μαθηματικών ενός μήνα

Ενδεικτικό περιεχόμενο ανά γνωστικό αντικείμενο:

Γλώσσα: Βασικό θεματικό λεξιλόγιο, επικοινωνία

Μαθηματικά: Αναγνώριση της αριθμητικής αξίας, αναγνώριση της αναγραφόμενης τιμής σε προϊόντα, σειροθέτηση σύμφωνα με την αξία, ταξινόμηση των νομισμάτων

Αισθητική αγωγή: Χρωματισμός, κολλάζ, δραματοποίηση (στο περίπτερο)

Μελέτη Περιβάλλοντος: Αναγκαιότητα και χρήσεις του χρήματος

Γεωγραφία: Ευρωπαϊκά και άλλα νομίσματα

Ιστορία: Παλιά και νέα ελληνικά νομίσματα

Κοινωνικές δεξιότητες: Χαρτζιλίκι, αγωγή καταναλωτή, αποταμίευση

Προεπαγγελματική εκπαίδευση: Εργασία και μισθός

Ενδεικτικοί διδακτικοί στόχοι:

- Να γνωρίζουν οι μαθητές και να χρησιμοποιούν λειτουργικά το βασικό λεξιλόγιο
- Να αναγνωρίζουν τα νομίσματα και την ονομασία τους.
- Να ταξινομούν τα νομίσματα σε σχέση με την αριθμητική αξία τους.
- Να γνωρίζουν τη διαδικασία αγοράς ενός προϊόντος
- Να αναπτύξουν επικοινωνιακές δεξιότητες σχετικά με τη χρήση χρημάτων (πόσο κάνει;, παίρνω ρέστα, κλπ)
- Να διαχειρίζονται το «χαρτζιλίκι» τους στο σχολείο
- Να γνωρίζουν ότι τα χρήματα αποκτώνται με την εργασία
- Να γνωρίζουν πότε χρειάζονται χρήματα

1.3.3. Θεματική ενότητα: τα κέρματα του ευρώ*

Ενδεικτικό χρονοδιάγραμμα: Ένα- δύο ωριαία μαθήματα στην ώρα των Μαθηματικών

Σκοπιμότητα: Η διάκριση των κερμάτων σε κατηγορίες

Στόχοι:

Γνώσεις Οι μαθητές διακρίνουν τις 3 ομάδες κερμάτων ως προς το χρωματισμό τους.

Οι μαθητές διακρίνουν τις 3 ομάδες της εθνικής όψης των κερμάτων ως προς το συμβολισμό που φέρουν.

Στάσεις Οι μαθητές αξιολογούν τα αισθητικά και συμβολικά χαρακτηριστικά των κερμάτων

Δεξιότητες Οι μαθητές κατατάσσουν τα κέρματα σε κατηγορίες.

Διαθεματικότητα: Αισθητική Αγωγή, Γλώσσα, Επικοινωνία, Προ-μαθηματικές έννοιες

Δεξιότητες: Λεπτή κινητικότητα, Αναγνώριση, Διάκριση, Κατηγοριοποίηση,

Οπτική μνήμη, Ορολογία

Λεξιλόγιο: 1 λεπτό, 2 λεπτά, κλπ, ίδια χρώματα, καράβια, αρχηγοί, ζωγραφιές

*Απόσπασμα από το Σχέδιο Μαθήματος 2 του εκπαιδευτικού λογισμικού: *Στρογγυλά με αξία*, ΥΠΕΠΘ-Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2002

1.4. Γνωστικά αντικείμενα και ενότητες

Το περιεχόμενο του κάθε προγράμματος και οι διδακτικοί του στόχοι αναπτύσσονται σε ενότητες που αφορούν τους σκοπούς του κάθε μαθήματος (βλ. κάτω Πίνακα). Έτσι δίνεται η ευελιξία στον εκπαιδευτικό να σχεδιάσει το εξατομικευμένο πρόγραμμα του κάθε μαθητή, ανάλογα με τις περιοχές που στοχεύει να καλλιεργήσει, π.χ.: ακρόαση, αρίθμηση, επικοινωνία, σωματική έκφραση.

Γενικές Ενότητες Γνωστικών Αντικειμένων

Γλώσσα	Μαθηματικά	Κοινωνικές Δεξιότητες	Προ-επαγγελματικές δεξιότητες	Εικαστικά	Θέατρο	Μουσική
Ακρόαση-Ομιλία	Αριθμοί πράξεις προβλήματα	Διαπροσωπικές σχέσεις	Η έννοια της εργασίας Γνωριμία με επαγγέλματα	Μορφές-Γραμμές	Σωματική έκφραση Αυτογνωσία	Ήχος-Ρυθμός
Προ ανάγνωση Λογοτεχνία	Μετρήσεις προβλήματα	Επικοινωνία	Ο ρόλος και η σπουδαιότητα της εργασίας στη ζωή του ανθρώπου	Επαφή με υλικά και τεχνικές ειδικών	Υλικά	Μουσικά όργανα
Προγραφή	Συμμετρία προβλήματα	Υπευθυνότητα	Ανάπτυξη της έννοιας της ιδιοκτησίας και της υπευθυνότητας	Χειροτεχνίες και κατασκευές	Δραματοποίηση	Ακρόαση-έκφραση συναισθημάτων

Ανάγνωση Λογοτεχνία	Γεωμετρία προβλήματα	Αυτοαντίληψη αυτοεκτίμηση	Ανάπτυξη της έννοιας της συνεργασίας και της μοιρασιάς	Μορφές ει- καστικών τεχνών	Θεατρικό παιχνίδι	Τραγούδι- χορός
Γραφή	Οργάνωση, ταξινόμηση επεξεργασία πληροφοριών		Απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων ασφάλειας	Λαϊκή τέχνη	Κούκλες- Μάσκες	
Λεξιλόγιο	Χρήση υπολο- γιστικής μηχα- νής		Απόκτηση δεξιοτήτων μετακίνησης			
			Σέβεται το νόμο, τις αρχές, τους διοικητικά ανώτερους			
			Ανάλυση επαγγελμά- των			

1.5. Παιδαγωγικό υλικό

Η ποικιλία εκπαιδευτικού υλικού και εποπτικών μέσων είναι απαραίτητη προϋπόθεση για τη διδασκαλία παιδιών με νοητική καθυστέρηση. Μια τάξη πρέπει να εξοπλίζεται σταδιακά ή να έχει πρόσβαση σε υλικά όπως:

- Ολοκληρωμένες σειρές εικόνων, φωτογραφιών, πόστερ και διαφανειών για το περιεχόμενο των προγραμμάτων
- Εκπαιδευτικό λογισμικό
- Φύλλα εργασίας, σχολικά εγχειρίδια, έντυπο και ηχογραφημένο αναγνωστικό υλικό, ενημερωτικά φυλλάδια
- Flash- cards
- Κασέτες ήχου
- Κασέτες Video
- Μοντεσσοριανό υλικό
- Υλικό μαθηματικών και φυσικών επιστημών
- Προπλάσματα
- Μινιατούρες
- Αντικείμενα καθημερινής χρήσης
- Παζλς, παιχνίδια συναρμολόγησης, κατασκευές, κ.ά.

Το παραπάνω υλικό πρέπει να ανταποκρίνεται τόσο στο νοητικό και αναγνωστικό επίπεδο των χρηστών όσο και στην ηλικία τους και τα ενδιαφέροντά τους. Το υλικό που κυκλοφορεί στην ελληνική αγορά και ο συνήθης εξοπλισμός του σχολείου συχνά δεν πληροί αυτές τις βασικές προϋποθέσεις και πολλές φορές απαιτείται προσαρμογή, συμπλήρωση και εμπλουτισμός του υπάρχοντος μαθησιακού υλικού (βλ. επίσης κεφάλαιο προσαρμογών ΑΠΣ).

1.6. Αξιολόγηση

Βασικός σκοπός της αξιολόγησης θα πρέπει να είναι ο έλεγχος της αποτελεσματικότητας του εξατομικευμένου προγράμματος και των τροποποιήσεων που έχουν αποφασιστεί.

Η αξιολόγηση θα πρέπει να βρίσκεται σε συνάφεια με τους στόχους που έχουν τεθεί και να καταγράφει τις επιδόσεις του μαθητή σε σχέση με τις προηγούμενες επιδόσεις του στο ίδιο πεδίο. Σε κάθε περίπτωση πρέπει να αξιοποιείται το δυναμικό του μαθητή στο μέγιστο δυνατό βαθμό. Το συνολικό εξατομικευμένο πρόγραμμα του μαθητή (χρόνος παρακολούθησης στην κοινή τάξη και στο τμήμα ένταξης, ειδικά προγράμματα και στόχοι) μπορεί να διαμορφωθεί μετά από τη συνεργασία του δασκάλου της τάξης με το δάσκαλο του τμήματος ένταξης και τη συνεργασία του σχολικού συμβούλου ειδικής αγωγής και το Κ.Δ.Α.Υ.

Η αξιολόγηση αποτελεί, επίσης, μέρος της διαδικασίας παρακολούθησης της σχολικής ενσωμάτωσης του μαθητή κι ως εκ τούτου περιλαμβάνει και ποιοτικά κριτήρια όπως είναι η προσαρμογή του μαθητή (απόσυρση ή συμμετοχή κλπ), η συναισθηματική του διάθεση (άγχος ή χαρά, κλπ). Βάσει αυτής της αξιολόγησης επανεξετάζεται ή ανανεώνεται ο αρχικός προγραμματισμός της ομάδας των εκπαιδευτικών, του σχολικού συμβούλου και του Κ.Δ.Α.Υ. Τα πεδία που αξιολογούνται πρέπει να είναι σχετικά με τις αποφάσεις που έχουν ληφθεί από την παραπάνω ομάδα και μπορούν να αξιολογούνται όχι μόνο ως προς το αποτέλεσμα αλλά και ως προς τη διαδικασία επίτευξής του, π.χ. απόδοση στους στόχους του γλωσσικού μαθήματος στην κοινή τάξη ή στο τμήμα ένταξης με υποστήριξη ειδικού εκπαιδευτικού.

Για μια πληρέστερη αξιολογική εικόνα προτείνεται ο συνδυασμός των παρακάτω τύπων αξιολόγησης:

Διαγνωστική αξιολόγηση: για την καταγραφή της μαθησιακής ετοιμότητας και των άμεσων διδακτικών αναγκών.

Διαμορφωτική αξιολόγηση: για την επανατροφοδότηση του εκπαιδευτικού προγράμματος. Εδώ εντάσσονται και οι γραπτές δοκιμασίες με συμπλήρωση, αντιστοίχιση και κλειστού τύπου ερωτήσεις.

Συστηματική ανατροφοδότηση: για την καθοδήγηση του μαθητή.

Περιγραφική αξιολόγηση: για την ενημέρωση του φακέλου του μαθητή και τη συμβουλευτική των γονέων.

Σπειροειδής αξιολόγηση: για την παρακολούθηση της πρόοδου του μαθητή σε βάθος χρόνου, στα ίδια πεδία, π.χ. επικοινωνία ή ρουτίνα τάξης, για δύο και πλέον χρόνια. Αυτού του τύπου η αξιολόγηση κρίνεται σκόπιμη για τους μαθητές με μέτρια νοητική καθυστέρηση των οποίων η πρόοδος ξεδιπλώνεται μακροπρόθεσμα.

Εκτός των γενικών μεθόδων που αναφέρονται στο Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών, αξιοποιούνται επίσης η άμεση παρατήρηση, η μέτρηση συχνότητας και άλλων παραμέτρων της συμπεριφοράς, η σύγκριση με την αρχική απόδοση (γραμμή βάσης).

2. ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ

2.1. ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΓΛΩΣΣΑΣ ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΤΡΙΑ ΚΑΙ ΕΛΑΦΡΙΑ ΝΟΗΤΙΚΗ ΚΑΘΥΣΤΕΡΗΣΗ

2.1.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός της διδασκαλίας του μαθήματος:

Η διδασκαλία του μαθήματος της Γλώσσας στο Δημοτικό αποσκοπεί στην ανάπτυξη του προφορικού λόγου των μαθητών από την αυθόρμητη ομιλία στην καλλιεργημένη προφορική γλώσσα. Ειδικότερα αποσκοπεί στην ανάπτυξη της ικανότητας των μαθητών να χειρίζονται με επάρκεια και αυτοπεποίθηση, αποτελεσματικά και δημιουργικά τον προφορικό και το γραπτό λόγο στην καθημερινή σχολική και ευρύτερη κοινωνική πραγματικότητα που τους περιβάλλει.

Η νέα θεώρηση της Γλώσσας – διαφοροποιήσεις και ειδικότερες εφαρμογές σε παιδιά με μέτρια και ελαφριά νοητική καθυστέρηση.

Η Γλώσσα είναι κοινωνικό προϊόν και αποσκοπεί στην επικοινωνία με το περιβάλλον.

Η επιδεξιότητα της προφορικής επικοινωνίας οδηγεί στην ανάπτυξη της διανόησης και της κριτικής και δημιουργικής σκέψης. Είναι η βάση για την ανάπτυξη άλλων δεξιοτήτων και μέσω αυτής επιτυγχάνεται η υλοποίηση των σκοπών και των υπόλοιπων μαθημάτων στο σχολείο.

Η αντιμετώπιση της Γλώσσας ως εργαλείου μάθησης συνυπάρχει με τη θεώρησή της ως φορέα πολιτισμού.

Στα παιδιά με μέτρια και ελαφριά νοητική καθυστέρηση, η επιδεξιότητα της προφορικής επικοινωνίας υστερεί σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό ανάλογα με το βαθμό της νοητικής καθυστέρησης του παιδιού.

Καθώς η γλωσσική ικανότητα είναι μειωμένη, η μάθηση που γίνεται με τη γλωσσική μεσολάβηση γίνεται με δυσκολία.

Η μάθηση σ' αυτά τα παιδιά χαρακτηρίζεται από περιορισμένη ικανότητα γενίκευσης και μεταφοράς της γνώσης και απαιτείται η καλά οργανωμένη σε πλαίσια, όσο το δυνατό κοντύτερα στην πραγματικότητα και σε διαφορετικά επίπεδα βαθμού δυσκολίας, παρουσίαση των γνωστικών και κοινωνικών δεξιοτήτων που είναι σε προτεραιότητα στη μαθησιακή διαδικασία κάθε φορά.

Η αυθόρμητη μάθηση είναι μειωμένη (χωρίς κάποιον μεσάζοντα όπως είναι ο διδάσκων που τη διευκολύνει, οριοθετώντας τα βήματα που συντελούν στην κατάκτηση συγκεκριμένων δεξιοτήτων).

Ο ρυθμός μάθησης είναι βραδύτερος και απαιτείται η **πολυαισθητηριακή προσέγγιση** της γνώσης.

Στα παιδιά με μέτρια και ελαφριά νοητική καθυστέρηση η προτεραιότητα δίνεται στον **προφορικό λόγο (ακρόαση και ομιλία)** και στην όσο το δυνατό **μεγαλύτερη οργάνω-**

ση των εμπειριών των παιδιών σε θεματικούς κύκλους που επιτρέπει την προσέγγιση εννοιών μέσα από την καθημερινότητα (η **διαθεματικότητα** οδηγεί στην ενοποίηση της γνώσης και στη λειτουργική χρήση της).

Οι **θεματικοί κύκλοι** που προτείνονται και οι οποίοι είναι ενδεικτικοί (μπορούν να εμπλουτιστούν από τον διδάσκοντα ανάλογα με τις εμπειρίες και τις ιδιαιτερότητες της κοινότητας που ζουν τα παιδιά), είναι οι εξής 18:

1. Σχολείο
2. Σπίτι
3. Γειτονιά
4. Αγορά
5. Κυκλοφοριακή Αγωγή
6. Ασφάλεια
7. Ένδυση
8. Διατροφή
9. Σωματική Υγεία
10. Αναγνώριση και διαχείριση συναισθημάτων
11. Εποχές
12. Παιχνίδια
13. Αγωγή στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης
14. Επαγγέλματα
15. Γιορτές
16. Ταξίδια
17. Πολιτισμός/ εκδηλώσεις
18. Ελεύθερος χρόνος/ χόμπυ

Η **ανάγκη για ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων** στα παιδιά με μέτρια και ελαφριά νοητική καθυστέρηση σε συνδυασμό με τη σημασία του γλωσσικού μαθήματος στην όλη μαθησιακή διαδικασία οδηγεί στην ανάγκη χρήσης **ομαδοσυνεργατικής διδασκαλίας**. Καθώς ο σχηματισμός εννοιών διευκολύνεται μέσα από την αλληλεπίδραση με το διπλανό ή την ομάδα, πολλές δραστηριότητες είναι ανάγκη να γίνονται σε πλαίσιο ομαδικό και αποτελεί σκοπό η οργάνωση της διδασκαλίας σε παραπάνω από ένα πλαίσια (ατομικό, με το διπλανό, με τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας). Οι στόχοι, δε, που θα αποτελούν αντικείμενο μάθησης σε ένα τέτοιο πλούσιο μαθητοκεντρικό πλαίσιο είναι τόσο **γλωσσικοί όσο και κοινωνικοί, συναισθηματικοί όσο και μεταγνωστικοί**.

Η σημασία της **αυτορυθμιζόμενης μάθησης** αποτελεί σκοπό της διδασκαλίας του γλωσσικού μαθήματος. Οι στρατηγικές, δεξιότητες και στάσεις της αυτορυθμιζόμενης μάθησης καθιστούν το άτομο ικανό να προγραμματίζει, να καθοδηγεί, να ελέγχει και να αξιολογεί τόσο τη διαδικασία όσο και το αποτέλεσμα της επεξεργασίας των δεδομένων που έχει στη διάθεσή του κάθε φορά.

Στη διαδικασία πρόσκτησης της γνώσης, τα θυμικά στοιχεία παίζουν σημαντικότερο ρόλο (οι συναισθηματικο-αξιακές επιλογές μας καθορίζουν ποια ερωτήματα θέτουμε, πώς τα προσεγγίζουμε και πώς και πού τελικά καταλήγουμε). Η διδασκαλία λοιπόν του γλωσσικού μαθήματος λαμβάνει υπόψη την **ανάγκη για δημιουργία κινήτρων μάθησης και αυτοβελτίωσης**, τα οποία στα παιδιά με μέτρια και ελαφριά νοητική καθυστέρηση είναι ιδιαίτερα μειωμένα.

Η διδασκαλία για την **ανάπτυξη του μεταγνωστικού** διευκολύνεται ιδιαίτερα με την **ανάπτυξη του προφορικού λόγου** καταρχάς και στη συνέχεια με του **γραπτού και αντίστροφα** η ανάπτυξη του προφορικού και γραπτού λόγου διευκολύνει την ανάπτυξη εννοιών και διάκριση δεδομένων γνωστικών, συναισθηματικών και κοινωνικών, προθέσεων και κινήτρων καθώς και τη δεξιότητα αυτοοργάνωσης των μαθητών σε διάφορα πλαίσια.

Στην πρόταση για το συγκεκριμένο αναλυτικό πλαίσιο σπουδών στο γλωσσικό μάθημα, υπάρχει η πρόβλεψη εκτός από τη συνολική παρουσίαση των επιμέρους διδακτικών στόχων και των ανάλογων δραστηριοτήτων που προτείνονται ανά θεματική ενότητα (προφορικό λόγο: ακρόαση - ομιλία, γραπτό λόγο: προανάγνωση – ανάγνωση, προγραφή -γραφή και παραγωγή γραπτού λόγου, λογοτεχνία και λεξιλόγιο) να δοθεί στο διδάσκοντα και **ένα παράδειγμα όπου η όλη παρουσίαση των διδακτικών στόχων ανά ενότητα αναφέρεται σε ένα συγκεκριμένο θεματικό κύκλο: την αγορά.**

Με ανάλογο τρόπο μπορεί ο διδάσκων να αυτενεργήσει μέσα στα προτεινόμενα πλαίσια, ώστε να αναπτύξει δραστηριότητες κατάλληλες για τις ιδιαιτερότητες των μαθητών του εντάσσοντάς τις παράλληλα σε κάποιον άλλο ή άλλους (από τους 18 προτεινόμενους) θεματικούς κύκλους.

ΘΕΜΑΤΙΚΟΙ ΚΥΚΛΟΙ	
<ul style="list-style-type: none"> • Σχολείο • Σπίτι • Γειτονιά • Αγορά • Κυκλοφοριακή αγωγή • Ασφάλεια • Ένδυση • Διατροφή • Σωματική υγεία • Αναγνώριση και διαχείριση συναισθημάτων • Εποχές • Παιχνίδια • Αγωγή στα ΜΜΕ • Επαγγέλματα • Γιορτές • Ταξίδια • Πολιτισμός/ εκδηλώσεις πολιτιστικές • Ελεύθερος χρόνος/ χόμπι 	
<i>Γλώσσα</i>	<i>Μαθηματικά</i>
Ακρόαση- Ομιλία	Αριθμοί και πράξεις – προβλήματα
Προανάγνωση – Λογοτεχνία	Μετρήσεις – προβλήματα
Προγραφή	Συμμετρία – προβλήματα
Ανάγνωση-Λογοτεχνία	Γεωμετρία – προβλήματα
Γραφή	Οργάνωση, ταξινόμηση και επεξεργασία πληροφοριών
Λεξιλόγιο	Χρήση υπολογιστικής μηχανής

ΕΠΟΠΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΓΙΑ ΤΗ ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΓΟΡΑ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΙΚΟΥ ΚΥΚΛΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ, ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ, ΔΙΑΤΡΟΦΗ, ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ, ΑΣΦΑΛΕΙΑ

- Α) περιοδικά αγορών, μαγειρικής, διατροφής και υγείας, διαφημιστικά φυλλάδια από σούπερ μάρκετ, εστιατόρια με διανομή κατ' οίκον, ένδυσης, υπόδησης προϊόντα για το σπίτι κ.λ.π. βιβλία λογοτεχνίας, βιβλία και περιοδικά με συνταγές μαγειρικής, πίνακες διατροφικής αξίας τροφίμων, πίνακες με ακατάλληλες ουσίες ή συντηρητικά, εγκυκλοπαίδειες ή διευθύνσεις στο διαδίκτυο με πληροφορίες σχετικά με τα προϊόντα που καταναλώνουμε (π.χ , φρούτα και λαχανικά της εποχής, ινστιτούτο καταναλωτή)
- Β) παιχνίδι με ευρώ, εποπτικά μέσα για τη διδασκαλία των μετρήσεων (τουβλάκια, πλαστελίνες, ξυλάκια αρίθμησης, ζυγαριά, βάρη, μεζούρα , μέτρο, χάρακας, ρολόι, συσκευασίες διαφορετικής χωρητικότητας, τουβλάκια, κ.λ.π.)
- Γ) κανσόν για κολάζ, ψαλίδια, κόλλες, ζυμαρικά, όσπρια, ρύζι, κανέλα ολόκληρη, καπάκια, ετικέτες από προϊόντα, σελίδες Α4 λευκές και χρωματιστές, δαχτυλομπογιές, χρώματα, πλαστικοποιητής, πηλός, πλαστικά προϊόντα
- Δ) χάρτης γεωφυσικός και πολιτικός της Ελλάδας και της Ευρώπης, ελληνική σημαία, παζλ με προϊόντα ή τη χώρα μας, κάρτες από περιοχές της Ελλάδας, αφίσες από περιοχές της Ελλάδας, λευκώματα και τουριστικοί οδηγοί
- Ε) Λεξικό , Η/Υ (χρήση αυτόματης διόρθωσης στον κειμενογράφο) εκπαιδευτικό λογισμικό στη Γλώσσα και στα Μαθηματικά
- ΣΤ) Ημερολόγιο, Λαογραφικό ημερολόγιο, βιβλία με παροιμίες
- Ζ) Φωτογραφίες από επισκέψεις επαγγελματιών στο σχολείο, επισκέψεις των μαθητών σε επαγγελματίες στο χώρο τους (χρήση φωτογραφικής μηχανής, κασετόφωνο)
- Η) Κασέτες παραμυθιών, μαγνητοφωνημένες συζητήσεις και ιστορίες από παιδιά διαφόρων ηλικιών (κορίτσια και αγόρια)

2.1.2. ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: ΑΓΟΡΑ

ΓΛΩΣΣΑ

ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ	ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
<p data-bbox="236 461 612 533">Ο μαθητής ασκείται βαθμιαία να είναι ικανός:</p> <p data-bbox="188 1137 210 1361" style="writing-mode: vertical-rl; transform: rotate(180deg);">ΑΚΡΟΑΣΗ</p> <p data-bbox="188 1568 210 1751" style="writing-mode: vertical-rl; transform: rotate(180deg);">ΟΜΙΛΙΑ</p>	<p data-bbox="290 586 555 618">Ακρόαση- Ομιλία:</p> <ul data-bbox="242 631 823 1930" style="list-style-type: none"> • Να ακροάται και να μπορεί να παίρνει πληροφορίες από διαφορετικές απόψεις σε συζήτηση που γίνεται στην τάξη σχετικά με τις αγορές, τα επαγγέλματα που εμπλέκονται στην παραγωγή, τη διακίνηση, τη μεταφορά και την πώληση των προϊόντων, τους κανόνες που αφορούν τη συμπεριφορά σε κατάσταση ως πελάτης, τα δικαιώματα του καταναλωτή • Να παίρνει το λόγο σύμφωνα με τους κανόνες της τάξης συνειδητοποιώντας το ρόλο του ομιλητή και του ακροατή αντίστοιχα • Να εκφράζει άλλες προσωπικές του απόψεις με λόγο κατανοητό, με απλές και ολοκληρωμένες προτάσεις • Να απαντά σε ανάλογα ζητήματα που συζητούνται στην τάξη χωρίς να βγαίνει εκτός θέματος • Να διηγείται ανάλογες εμπειρίες προσωπικές ή άλλες που άκουσε • Να συμμετέχει με την ομάδα του στη δημιουργία μιας ιστορίας σχετικής με τη θεματική ενότητα • Να παίζει ρόλους που αφορούν ιστορίες σχετικές με το θέμα (απομνημόνευση ιστορίας) 	<ul data-bbox="858 631 1401 2020" style="list-style-type: none"> • Μαγνητοφωνούμε συζητήσεις παιδιών που αναφέρουν τα αγαπημένα τους φαγητά, παιχνίδια, αγορές κ.λ.π. • Τα παιδιά φτιάχνουν κολλάζ με τις πληροφορίες που άκουσαν π.χ. με τα προϊόντα που αναφέρθηκαν ή φτιάχνουν ανά ομάδες το δικό τους κολλάζ με τα αγαπημένα τους προϊόντα ή φαγητά (εικόνες από περιοδικά συσκευασίες ή και ζωγραφιές παιδιών) • Συζητούν μέσα στην τάξη για τις προσωπικές συνήθειες στο φαγητό, στην αγορά δώρων για κάποιο αγαπημένο πρόσωπο, τον προγραμματισμό στα ψώνια ,το χαρτζιλίκι, τη χρήση του κουμπαρά • Τα παιδιά ακούν ιστορίες και προσπαθούν από τις πληροφορίες που άκουσαν να μαντέψουν πού πήγε για ψώνια ο πρωταγωνιστής, τι πήγε να αγοράσει, αν ήταν ευχαριστημένος από την αγορά που έκανε κ.λ.π. • Τα παιδιά ακούνε μαγνητοφωνημένες σκηνές από παραμύθια ή ταινίες και βρίσκουν πού εκτυλίσσονται οι σκηνές (στη λαϊκή αγορά, στο φούρνο, στο σπίτι), επιχειρηματολογούν ποια στοιχεία τα οδήγησαν σε αυτή την άποψη. • Τα παιδιά παίζουν ρόλους όπου πηγαίνουν για ψώνια (πώς ζητάμε ένα κιλό ψωμί, πώς πληρώνουμε, πώς χαιρετάμε κ.λ.π.), τα υπόλοιπα παιδιά παίρνουν ρόλο θεατή – κριτή και με τη βοήθεια του διδάσκοντα συμπληρώνουν τους πρωταγωνιστές στο παίξιμό τους (κινήσεις, εκφράσεις κ.λ.π.) • Τα παιδιά παίζουν με παντομίμα συνηθισμένες δραστηριότητες π.χ. αγορά, πληρωμή, ρέστα, αναχώρηση από το μαγαζί κ.λ.π. και οι συμμαθητές τους προσπαθούν

Α Κ Ρ Ο Α Σ Η Ο Μ Ι Λ ΙΑ	<ul style="list-style-type: none"> • Να αποκτήσουν φωνολογική ενημερότητα (φθόγγοι, συλλαβές, λέξεις, προτάσεις) 	<p>να το βρουν.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Τα παιδιά συμπληρώνουν προτάσεις που ο διδάσκων έχει ξεκινήσει με θέμα σχετικά με την ενότητα. • Τα παιδιά παίζουν παιχνίδια φωνολογικής ενημερότητας(λέξεις που αφορούν τη θεματική ενότητα και αρχίζουν από συγκεκριμένο φθόγγο κ.λ.π.) • Τα παιδιά ομαδοποιούν εικόνες αντικειμένων που ξεκινούν ή τελειώνουν στον ίδιο φθόγγο και αφορούν έννοιες σχετικές με την ενότητα • Τα παιδιά φτιάχνουν λέξεις από συλλαβές ακούν και αντιστοιχούν σε εικόνες σχετικές με την ενότητα • Τα παιδιά ασκούνται στην ομοιοκαταληξία και τα ποιήματα που αφορούν τη θεματική ενότητα • Τα παιδιά ανακαλύπτουν πόσες λέξεις αποτελούν οι προτάσεις που ακούν σε ιστορίες σχετικές με τη θεματική ενότητα.
Π Ρ Ο Γ Ρ Α Φ Η	<ul style="list-style-type: none"> • Να ασκηθεί στη σωστή διεύθυνση και φορά γραφής των γραμμάτων και των αριθμών (αριστερά προς τα δεξιά από πάνω προς τα κάτω κ.λ.π.) • Να αποκτήσει σταθερότητα στη χρήση μολυβιού για γραφή αλλά και χρωματισμό επιφανειών χωρίς να βγαίνει εκτός αυτού • Να αναπαράγει με κεφαλαία και μικρά γράμματα και αριθμούς όσες πληροφορίες αντιστοιχούν σε συγκεκριμένες εικόνες σχετικές με την ενότητα (π.χ. 5 κεράσια) • Να αντιγράφει συλλαβές, λέξεις, αριθμούς πρώτα ακολουθώντας τις τελείες και μετά χωρίς βοήθεια σε διχάρακο τετράδιο με τη σωστή φορά και διεύθυνση 	<ul style="list-style-type: none"> • Να ακολουθεί διαδρομές ή να γράφει πάνω σε τελείες που απεικονίζουν συγκεκριμένα προϊόντα, επαγγελματίες, τα γράμματα της λέξης ή τους αριθμούς από συγκεκριμένες συσκευασίες, • Να ζωγραφίζει μέσα σε περίγραμμα (τα καταστήματα που συναντάει στη γειτονιά, ή τα αγαπημένα του προϊόντα) • Τα παιδιά γράφουν στην εικόνα κάθε προϊόντος , το αρχικό γράμμα (κεφαλαίο και μικρό) • Τα παιδιά γράφουν την πρώτη συλλαβή από το προϊόν που δείχνει η εικόνα • Να ζωγραφίζει και στη συνέχεια να γράφει το όνομά του, τη διεύθυνσή του, τον αριθμό τηλεφώνου του (αρχικά με το δάχτυλο σε λεία επιφάνεια π.χ. θρανίο, με πλαστελίνη και άλλο εποπτικό υλικό • Να αντιγράφει με τη σωστή φορά, το όνομα (λέξη) του αγαπημένου του φαγητού, γλυκού, φρούτου, τίτλου βιβλίου, παιχνιδιού κ.λ.π. με μικρά και με κεφαλαία γράμματα, με πλούσιο εποπτικό υλικό δίπλα την αντίστοιχη εικόνα

Π Ρ Ο Γ Ρ Α Φ Η	<ul style="list-style-type: none"> • Να κατασκευάζει καταλόγους με προϊόντα • Να φτιάχνει προφορικά και να αντιγράφει προτάσεις λίγων λέξεων, που αντιστοιχούν σε γεγονότα που εξελίσσονται στο χρόνο • Να γράφει από μνήμης λέξεις • Να γράφει από μνήμης και να διαβάζει απλές προτάσεις με 1, 2 ή 3 λέξεις π.χ. ευχαριστώ, πόσο κάνει κ.λ.π. 	<ul style="list-style-type: none"> • Να αντιγράφει λέξεις σχετικές με τη θεματική ενότητα, που έχουν το ίδιο γράμμα στην αρχή ή το τέλος της λέξης, ή τον ίδιο αριθμό γραμμάτων (με μικρά και με κεφαλαία γράμματα) • Να αντιστοιχεί εικόνες προϊόντων με λέξεις (με μικρά και με κεφαλαία γράμματα) • Τα παιδιά γράφουν το όνομά τους και δίπλα κολλούν το αγαπημένο τους προϊόν • Κατασκευή οπτικού λεξικού – κολλάζ από τα παιδιά χωρισμένα σε ομάδες. Δίπλα σε κάθε εικόνα που κολλούν, τα παιδιά γράφουν το όνομα του προϊόντος • Με βάση μία σειρά από 3 εικόνες που δείχνουν εξέλιξη στο χρόνο αλλά είναι ανακατωμένες, τα παιδιά σε ομάδες τις βάζουν σε σειρά και φτιάχνουν την ιστορία. Κερδίζει η ομάδα που θα φτιάξει πρώτη την πιο λεπτομερή και ολοκληρωμένη ιστορία • Τα παιδιά διαβάζουν από εικόνες « προτάσεις» που αφορούν συγκεκριμένες δραστηριότητες σχετικές με την ενότητα, σε χρονική εξέλιξη. Με τη βοήθεια του διδασκοντα ή οπτικού λεξικού τις αντιγράφουν και τις διαβάζουν δείχνοντας τις λέξεις • Τα παιδιά γράφουν και διαβάζουν λέξεις από μνήμης • Τα παιδιά διηγούνται μια ιστορία σχετική με την ενότητα, τη δραματοποιούν, τη ζωγραφίζουν και κάτω από τις εικόνες, γράφουν απλές προτάσεις με λίγες λέξεις. • Τα παιδιά χωρίζονται σε ομάδες και κάνουν ανάλογες δραστηριότητες χωρίς να ανακοινώνουν τα αποτελέσματα της εργασίας τους στην άλλη ομάδα. Τα παιδιά της άλλης ομάδας καλούνται να διαβάσουν τις προτάσεις που έφτιαξαν οι συμμαθητές τους. Κερδίζει όποιος διάβασε σωστά.
--	---	---

<p style="text-align: center;">Π Ρ Ο Α Ν Α Γ Ν Ω Σ Η</p> <ul style="list-style-type: none"> • Να συνειδητοποιήσει με επαφή πλούσιου έντυπου υλικού, ότι ο προφορικός και ο γραπτός λόγος μας βοηθούν να επικοινωνούμε • Να αναγνωρίζει τους φθόγγους που μπορούμε να τονίσουμε και να τους αντιστοιχεί με το γράφημά τους • Να αναγνωρίζει το φθόγγο που αντιστοιχεί στο γράφημα συνειδητοποιώντας την κίνηση στο πρόσωπό του και στη γλώσσα του (καθρέφτη) • να αναγνωρίζει από την κίνηση στο πρόσωπο του άλλου των φθόγγων που μπορεί να εκφέρει (π.χ. ο, ή θ) • Να μπορεί να διαβάζει αυτόματα τα φωνήεντα σε οποιαδήποτε σειρά και αν εμφανίζονται, ώστε να αυτοματοποιήσει την αναγνώριση και την ανάγνωσή τους • Να μπορεί να βρίσκει λέξεις που έχουν τον ίδιο αρχικό, τελικό φθόγγο • Να μπορεί να βρίσκει λέξεις που έχουν τον ίδιο αριθμό συλλαβών • Να μπορεί να βρίσκει λέξεις που έχουν την ίδια ομοιοκαταληξία • Να μπορεί να βρίσκει λέξεις που ανήκουν στην ίδια οικογένεια λέξεων και να τις συλλαβίζει • Να μπορεί να αναγνωρίζει πόσες λέξεις αποτελούν οι προτάσεις που φτιάχνουν στην τάξη αυτός και οι συμμαθητές του • Να μπορεί να κάνει προτάσεις με συγκεκριμένο αριθμό λέξεων προκειμένου να εκφράσει μία σκέψη, επιθυμία, προτροπή, συναισθηματική κατάσταση που αφορά τη συζήτηση που γίνεται στην τάξη 	<ul style="list-style-type: none"> • Τα παιδιά κατηγοριοποιούν έντυπο υλικό (βιβλία, διαφημιστικό υλικό, λίστες για ψώνια, αποδείξεις κ. λ .π) • Τα παιδιά διαλέγουν από το έντυπο υλικό αυτό που θα τους χρησιμεύσει για να απαντήσουν σε ερωτήσεις του διδάσκοντα • Τα παιδιά αντιστοιχούν προτάσεις που ακούνε σε κασέτα με εικόνες και λέξεις σχετικές με την ενότητα από καταλόγους, περιοδικά, βιβλία κ.λ.π. • Τα παιδιά αναγνωρίζουν και χρωματίζουν με συγκεκριμένο χρώμα τα φωνήεντα (απλά και δίψηφα) σε λέξεις που αντιστοιχούν σε εικόνες σχετικές με έννοιες που διαπραγματεύεται η ενότητα • Τα παιδιά χρωματίζουν σε οπτικά λεξικά συγκεκριμένο φθόγγο που τονίζεται και συλλαβίζουν την λέξη ώστε να ακούσουν και στο αυτί τους τον τόνο • Τα παιδιά διαβάζουν τραγουδάκια συγκεκριμένων φθόγγων π.χ. α, α, α, ε, ε, ο, α, α • Τα παιδιά έρχονται σε επαφή με λογοτεχνικά βιβλία διαβαθμισμένα σε επίπεδα αναγνωστικής δυσκολίας σχετικά με τη θεματική ενότητα και παίζουν ασκήσεις φωνολογικής ενημερότητας (σε επίπεδο φθόγγων, συλλαβών, λέξεων) στηριζόμενα στα ερεθίσματα που παίρνουν από αυτά. Π. χ. ταυτίζουν φθόγγους και συλλαβές που αποτελούν την αρχή ή το τέλος λέξεων που οι ίδιοι οι μαθητές ανέφεραν ή θέλησαν να μάθουν μέσα στην τάξη συγκεκριμένη θεματική ενότητα • Τα παιδιά αναγνωρίζουν λέξεις ή προτάσεις σε πίνακες με προϊόντα , καταλόγους, βιβλία, έντυπο υλικό που περιλαμβάνει και διαλόγους κάτω από εικόνες που έχουν γίνει αντικείμενο επεξεργασίας στην τάξη • Τα παιδιά χωρίζουν χτυπώντας παλαμάκια λέξεις που ανήκουν στην ίδια οικογένεια με τη λέξη στόχο (π. χ. τυ-ρί, τυ-ρό-πι-τα) • Τα παιδιά μετρούν με τα δάχτυλά τους μία μία λέξη που αποτελούν την πρόταση που έφτιαξαν οι συμμαίκτης τους ή ο διπλανός τους ή οι ίδιοι. Κερδίζει όποιος φτιάχνει σωστή πρόταση με συγκεκριμένο αριθμό λέξεων
---	--

Π Ρ Ο Α Ν Α Γ Ν Ω Σ Η	<ul style="list-style-type: none"> • Να «ξέρει» να διαβάζει ένα βιβλίο, λίστα για ψώνια κ.λ.π. με τη σωστή διεύθυνση (αριστερά – δεξιά και από πάνω προς τα κάτω), δείχνοντας μία μία λέξη • να εξοικειώνεται με βιβλία παιδικής λογοτεχνίας που χαρακτηρίζονται από λίγο κείμενο 	<ul style="list-style-type: none"> • Τα παιδιά <<διαβάζουν>> λογοτεχνικά βιβλία πολύ εύκολα και τα οποία διαλέγουν μόνο τους από τη βιβλιοθήκη • Τα παιδιά <<διαβάζουν>> σε ένα βιβλίο το εξώφυλλο με τον τίτλο και το συγγραφέα, τα περιεχόμενα (δείχνουν με το δάχτυλό τους, από αριστερά προς τα δεξιά και από πάνω προς τα κάτω) • Τα παιδιά <<διαβάζουν>> δείχνοντας με το δάχτυλο, τις λέξεις του βιβλίου που διαβάζει ο διδάσκων με την ταχύτητα που ρέει η ανάγνωση χωρίς να χάνουν σειρές • Τα παιδιά κάνουν προβλέψεις για τη συνέχεια της ιστορίας που διαβάζει ο διδάσκων • Τα παιδιά αναγνωρίζουν μία ιστορία που όλοι <<διάβασαν>> στην τάξη από μία άλλη (εικόνες σε σειρά και απλές προτάσεις από κάτω)
Α Ν Α Γ Ν Ω Σ Η	<ul style="list-style-type: none"> • Να αναλύει, ανασυνθέτει συλλαβές, λέξεις και φράσεις, να διαβάζει απλές λέξεις και φράσεις • Να διαβάζει και να κατανοεί μικρό κείμενο που αποτελεί οργανωμένη έκφραση των συζητήσεων και δραστηριοτήτων μέσα στην τάξη (προσωπικές αναφορές, περιστατικά που λαμβάνουν μέρος στο κυλικείο του σχολείου, στην καθημερινή ζωή των μαθητών και της οικογένειάς τους) αλλά και ιστοριών ή λογοτεχνικών κειμένων • Να διαβάζει σιωπηρά • Να διαβάζει μεγαλόφωνα και εκφραστικά κάνοντας ταυτόχρονη ανάγνωση με το διδάσκοντα • Να διαβάζει αυτόνομα, με ρυθμό • Να συμπεραίνει το περιεχόμενο ενός βιβλίου από τις εξωτερικές του ενδείξεις(εξώφυλλο, περιεχόμενα, εικόνες) • Να διαβάζει ιστορίες όπου ο ήρωας είναι λυπημένος, χαρούμενος ή θυμωμένος και να αναγνωρίζει το συναίσθημα από την ανάγνωση 	<ul style="list-style-type: none"> • Χρήση καρτελών και εύκολων διαβαθμισμένων λογοτεχνικών βιβλίων σχετικά με την ενότητα που διαβάζει ο μαθητής • Παιχνίδια αναγνώρισης λέξεων που σημαίνουν τρόφιμα, δραστηριότητα (ρήματα που χρησιμοποιούνται για τις αγορές) • Παιχνίδια ανασύνθεσης λέξεων από ανακατωμένα γράμματα • Παιχνίδια ανασύνθεσης προτάσεων από ανακατωμένες λέξεις (σχετικές με την ενότητα) • Τα παιδιά κατανοούν μια ιστορία που διάβασαν και τη δραματοποιούν, τη συνεχίζουν, την αλλάζουν π.χ. συνέχιση μιας ιστορίας που αρχίζει ή εύρεση της αρχής μιας ιστορίας που διάβασαν • Τα παιδιά ασκούνται στην σιωπηρή και μεγαλόφωνη ανάγνωση διαβάζοντας άλλοτε μόνο τους σε συγκεκριμένο χρόνο και άλλοτε διαβάζοντας μεγαλόφωνα με ρυθμό είτε μόνο τους είτε ανά δύο ταυτόχρονα είτε ως ομάδα είτε μαζί με το διδάσκοντα, ώστε να αποκτήσουν και ρυθμό. • Τα παιδιά αντιστοιχίζουν τη σωστή σειρά των εικόνων ή προτάσεων που αντιστοιχούν εν συντομία στο νόημα του κειμένου που διάβασαν • Τα παιδιά δραματοποιούν, αφού διηγηθούν τα βασικά σημεία της ιστορίας που διάβασαν

- Να απομνημονεύει μικρά κείμενα ή ρόλους για δραματοποίηση, καθώς και μικρά λεκτικά σύνολα που διευκολύνουν τη μάθηση
- Να αντιλαμβάνεται βαθμιαία ότι μπορεί να διατυπώνει τις σκέψεις του και να επικοινωνεί με τους άλλους όχι μόνο προφορικά αλλά και γραπτά.
- Να ασκείται στη χρήση τράπεζας λέξεων (οικογένειες λέξεων) κάθε φορά που συναντά λέξεις που δεν καταλαβαίνει σε κείμενο που διαβάζει
- Να χρησιμοποιεί λεξικό
- Να διαπιστώνει αν ένα κείμενο έχει ανακρίβειες ή ανακολουθίες
- Να αγαπήσει το διάβασμα βιβλίων και να εξοικειωθεί με τη συνήθεια αναζήτησης λογοτεχνικών βιβλίων αλλά και έντυπου υλικού (εφημερίδες και περιοδικά) για προσωπική ευχαρίστηση, πληροφόρηση και ενημέρωση

- Τα παιδιά μαθαίνουν ποιήματα για τραγούδια, ομοιοκαταληξίες σχετικές με την ενότητα και τα παρουσιάζουν στην τάξη μόνο του το καθένα ή ανά ομάδα
- Τα παιδιά με δραστηριότητες σχετικές με την ενότητα, ανακαλύπτουν τη στενή σχέση μεταξύ ακρόασης, ομιλίας, ανάγνωσης και γραφής και εκφράζουν την άποψή τους σχετικά με τη χρήση και τη δυσκολία του καθενός (κάποια παιδιά προτιμούν την ομιλία, άλλα την ακρόαση) Ο διδάσκων ωθεί τα παιδιά να αποκτήσουν μεταγλωσσικές ικανότητες στους τομείς αυτούς.
- Τα παιδιά γράφουν γράμμα, λίστες, παράπονα, επιθυμίες και τα εκθέτουν στον πίνακα της τάξης. Πάντα τα γραπτά των παιδιών διαβάζονται από τον διδάσκοντα και γίνεται συζήτηση για τη συναισθηματική συνειδητοποίηση από τα παιδιά των όσων έχουν εκφράσει και των αιτιών τους
- Τα παιδιά σημειώνουν τις άγνωστες λέξεις σε ειδικό τετράδιο όπου γράφονται με αλφαβητική σειρά, ώστε να συνηθίσουν στη χρήση του λεξικού
- Τα παιδιά διορθώνουν ένα κείμενο στο οποίο υπάρχουν παρείσακτες προτάσεις ή λέξεις που αλλοιώνουν το νόημα. Παιχνίδια με: παρείσακτη λέξη σε μία πρόταση, σε ένα κείμενο.
- Βρίσκουν τη λέξη που είναι λάθος βαλμένη (αντίθετη) σε ένα κείμενο
- Εξηγούν πώς το βρήκαν
- Παιχνίδι: ένα παιδί περιγράφει στοιχεία ενός βιβλίου και οι συμμαθητές του καλούνται να το βρουν ανάμεσα στα άλλα
- Παιχνίδι: ένα παιδί διαβάζει μία πρόταση από ένα βιβλίο γνωστό και οι συμμαθητές του καλούνται να βρουν ποιο βιβλίο είναι ή πού βρίσκεται η πρόταση (σελίδα) και να την ξαναδιαβάσουν
- Βρίσκουν με έρευνα στο σχολείο πόσα παιδιά αγαπούν το διάβασμα στον ελεύθερο χρόνο τους
- Βρίσκουν ποια βιβλία είναι πιο αγαπητά στους συμμαθητές τους

- Να εξοικειώνεται βιωματικά με τη μορφή και το περιεχόμενο των λογοτεχνικών κειμένων που αντιστοιχούν σε ιστορίες σχετικές με τις προσωπικές ανάγκες και τα ενδιαφέροντά του (βιβλία διαβαθμισμένα ως προς επίπεδο αναγνωστικής δυσκολίας)
- Να έρχεται σε επαφή με την παράδοση του τόπου και το λαϊκό πολιτισμό
- Να ενθαρρύνεται στη δημιουργία και έκφραση δικών του ιστοριών και να εξοικειώνεται με τη χωροχρονική εξέλιξη γεγονότων
- Να αποκτήσει την προσωπική του βιβλιοθήκη με τίτλους βιβλίων ή περιοδικών που έχει διαβάσει και τα οποία μπορεί να προτείνει σε συμμαθητές του να έρθει σε επαφή με πολυβιβλία που αναπτύσσουν διαθεματικά έννοιες και δραστηριότητες αλλά και να γίνει μέλος σε δημοτική βιβλιοθήκη
- Να αποκτήσει θετική και κριτική στάση απέναντι στην ανάγνωση λογοτεχνικών βιβλίων και έντυπου τύπου

- Τα παιδιά διαβάζουν, διηγούνται, δραματοποιούν βιβλία που διαβάστηκαν και φτιάχνουν αφίσες από αυτά που τους άρεσαν περισσότερο
- Τα παιδιά επιχειρηματολογούν επάνω στα βιβλία που διάβασαν και προτείνουν παραλλαγές φτιάχνοντας τα δικά τους βιβλία.
- Τα παιδιά αποκτούν δική τους καρτέλα στη δανειστική βιβλιοθήκη της τάξης και φτιάχνουν τα δικά τους βιβλιοτετράδια όπου σε λευκά χαρτιά ζωγραφίζουν ό,τι τους έκανε πιο πολλή εντύπωση ή τους άρεσε, εξηγώντας και το γιατί γραπτά.
- Οι μαθητές εξοικειώνονται με την αγορά του λογοτεχνικού βιβλίου κάνοντας επισκέψεις σε βιβλιοπωλεία, περίπτερα, εκθέσεις βιβλίου, βιβλιοθήκες και περιγράφουν προφορικά ή γραπτά τις εμπειρίες τους. Μαθαίνουν να διαχειρίζονται τα χρήματά τους στην αγορά βιβλίων , περιοδικών κ.λ.π.
- Οι μαθητές διαβάζουν παροιμίες σχετικές με τις δουλειές που παλιά συνδέονταν με τις εποχές όπως και τα προϊόντα που προμηθευόταν ο άνθρωπος. Γίνεται συζήτηση με πλούσιο εποπτικό υλικό σχετικά με την επάρκεια αγαθών στη σημερινή κοινωνία, την έννοια του χρήματος και των συναλλαγών στην καθημερινή ζωή
- Τα παιδιά με κάρτες και εικόνες από επαγγέλματα παλιά που δεν υπάρχουν πια, με κείμενα λογοτεχνικά, φτιάχνει μία φανταστική αγορά (πώς θα ήταν πριν πολλά χρόνια που δεν είχαμε ανακαλύψει τη σοκολάτα ή τα νομίσματα). Την περιγράφουν και την εικονογραφούν
- Οι μαθητές εξοικειώνονται με την επιλογή ενός βιβλίου ως καταναλωτικού αγαθού (το ξεφυλλίζουν, κοιτούν τις εικόνες, διαβάζουν κάποιες προτάσεις από τις σελίδες, την περίληψη στο τέλος του βιβλίου), υποθέτουν το χρόνο που θα χρειαστούν για

<p style="text-align: center;">Α Ν Α Γ Ν Ω Σ Η</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Να αποκτήσει σωστές συνήθειες χρήσης βιβλίων αλλά και συμπεριφορές σχετικές με την ανάγνωσή τους σε πλαίσια όπως οι βιβλιοθήκες • Να εξοικειωθεί με τα επαγγέλματα που σχετίζονται με την παραγωγή, διαχείριση και προώθηση των βιβλίων ή άλλου έντυπου υλικού • Να εξοικειωθεί με την αναζήτηση πληροφοριών, ανάγνωση και καταγραφή τους σχετικά με συγκεκριμένα θέματα 	<p>να το διαβάσουν (εκτίμηση με βάση τις σελίδες και το κείμενο κ.λ.π.) εξηγούν γιατί κατέληξαν στην επιλογή του</p> <ul style="list-style-type: none"> • Οι μαθητές λειτουργούν με συγκεκριμένα καθήκοντα τη δανειστική βιβλιοθήκη της τάξης. Υπάρχουν από την αρχή οι κανόνες χρήσης ενός βιβλίου που αποτελούν κατάληξη συζητήσεων μέσα στην τάξη (π.χ. δε λερώνουμε, μουντζουρώνουμε, σημειώνουμε, ζωγραφίζουμε ή καταστρέφουμε τα βιβλία, τα δανειζόμαστε για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα που ορίζεται από όλους στην αρχή κ.λ.π.). Εξοικειώνονται με τα επαγγέλματα του βιβλιοθηκονόμου, του συγγραφέα, του εκδότη μέσα από κατάλληλα επιλεγμένα βιβλία, εικόνες, ιστορίες ή επισκέψεις. Βγάζουν φωτογραφίες από τα μέρη όπου επισκέφτηκαν και γράφουν σχετικά κάτω από κάθε εικόνα που ζωγράρισαν ή φωτογραφία που τράβηξαν • Οι μαθητές διαβάζουν βιβλία σχετικά με την επικοινωνία των ανθρώπων και το εμπόριο που ανέπτυξαν (ανταλλαγή προϊόντων στην αρχή, χρήση νομισμάτων στη συνέχεια) • Στην τάξη τα παιδιά βρίσκουν πληροφορίες για την ιστορία του νομίσματος, τη σημασία του εμπορίου και των ανταλλαγών αλλά και την αξία της εργασίας για τη ζωή του ανθρώπου.
<p style="text-align: center;">Γ Ρ Α Φ Η</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Να γράφει καθαρά, καλαισθητά, ορθογραφημένα και στον απαιτούμενο χρόνο να αντιγράφει σε καθορισμένο χρόνο και χωρίς σφάλματα ένα σύντομο κείμενο • Να εφαρμόζει όταν γράφει, τους κύριους κανόνες της σωστής γραφής (τονισμός, στην αρχή της πρότασης με κεφαλαίο, στο τέλος τελεία και την καταληκτική ορθογραφία) • Να μπορεί όταν τελειώνει το γράψιμο ξαναδιαβάζοντας το κείμενο που έγραψε να βρίσκει και να διορθώνει τα λάθη του στις καταλήξεις και τον τονισμό • Να εφαρμόζει, όταν γράφει, απλούς γραμματικούς κανόνες στην έκφραση, καθώς και στην σύνταξη 	<ul style="list-style-type: none"> • Τα παιδιά σε ομάδες ή μόνα τους γράφουν λίστες προϊόντων που θα ήθελαν να αγοράσουν, δώρα που θα ήθελαν να τους κάνουν και δώρα που θα ήθελαν να αγοράσουν σε κάποιον άλλο, αγαπημένα φαγητά και τις συνταγές μαγειρικής τους, κανόνες συμπεριφοράς μέσα σε δημόσιους χώρους όπως είναι τα καταστήματα, λίστα με τα ψώνια για ένα πάρτι, για τη γιορτή ενός αγαπημένου προσώπου, μία κάρτα με ευχές που συνοδεύει ένα δώρο, πρόσκληση σε γιορτή, κείμενο που περιγράφει προσωπικά γεγονότα σχετικά με τη διδασκόμενη θεματική ενότητα, σύντομη διήγηση ενός παραμυθιού που διάβασαν, μιας ιστορίας που άκουσαν ή μιας επίσκεψης που έγινε από την τάξη στην αγορά • Σε κείμενο που λείπουν οι τόνοι, οι καταλήξεις κ λ .π. συμπληρώνεται από τα παιδιά και διαβάζεται. Εξηγούν τις απόψεις τους

<p>Γ Ρ Α Φ Η</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Να αποκτά εμπιστοσύνη στο προσωπικό του γράψιμο με το δικό του πρωτότυπο τρόπο τον οποίο καλλιεργεί και βελτιώνει • Να περιγράφει γραπτά γεγονότα στα οποία δεν ήταν συμμετέχων. • Να σχολιάζει τα κείμενα συμμαθητών του (σύνταξη, δομή, λεξιλόγιο, εκφραστικότητα, λεξιλόγιο), ξαναγράφοντας το διορθωμένο κείμενο σωστά (η τελική μορφή ικανοποιεί πρώτα από όλα τον ίδιο • Να γράφει και να διαβάζει δυνατά στους συμμαθητές του την προσωπική του θέση (περιγραφή γεγονότων, σκέψεων, αντικειμένων, προσώπων) χρησιμοποιώντας τελείες και ερωτηματικό. 	<ul style="list-style-type: none"> • Μετά από συζήτηση τα παιδιά καταλήγουν στην ανάγκη γραφής ενός εβδομαδιαίου προγράμματος γευμάτων σύμφωνα με τις πληροφορίες που παίρνουν από περιοδικά και βιβλία για τη μεσογειακή διατροφή (πυραμίδα τροφών). Στον πίνακα γράφει κάθε παιδί τη δική του διατροφική πρόταση και στο τέλος αντιγράφουν όλοι τη διατροφική πρόταση που η τάξη διάλεξε ως καλύτερη (σύνθεση προτάσεων) από τον πίνακα στο τετράδιό τους. • Τα παιδιά καταγράφουν τις προτάσεις που χρησιμοποιούμε για να ζητήσουμε, να χαιρετήσουμε, να παραπονεθούμε, να απαιτήσουμε, να διαμαρτυρηθούμε κ.λ.π. • Τα παιδιά γράφουν διάλογους με τις συγκεκριμένες εκφράσεις και παίζουν τους διάλογους (παιχνίδια ρόλων). • Τα παιδιά γράφουν για θέματα της ενότητας που τα απασχολούν, τα διαβάζουν ξανά, τα ανακοινώνουν στην τάξη, γίνεται σχολιασμός από τα άλλα παιδιά, αυτοδιόρθωση και αναρτώνται στον πίνακα της τάξης.
<p>Λ Ε Ξ Ι Λ Ο Γ Ι Ο</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Να αναγνωρίζει τη σημασία των λέξεων που βρίσκει σε γραπτό κείμενο ή ακούει σε ιστορίες και συζητήσεις • Να αναγνωρίζει τις άγνωστες λέξεις • Να κατανοεί την έννοια των άγνωστων λέξεων από τα συμφραζόμενα • Να μπορεί να ξεχωρίζει και στη συνέχεια να κάνει χρήση συνώνυμων και αντίθετων λέξεων στο λόγο • Να κατηγοριοποιεί τις λέξεις σε οικογένειες λέξεων • Να μπορεί να βρίσκει παράγωγα από μια λέξη • Να εμπλουτίζει λειτουργικά το λεξιλόγιό του κάνοντας χρήση της <<τράπεζας λέξεων >> που έχει καταγραφεί από την πρώτη κιόλας μέρα στην τάξη σε τετράδιο- βιβλίο από το διδάσκοντα στην αρχή και στη συνέχεια από κάθε παιδί στο δικό του τετράδιο – βιβλίο. 	<ul style="list-style-type: none"> • Οι μαθητές παίζουν παιχνίδια αναγνώρισης ενός αντικειμένου με την περιγραφή του (μία ομάδα περιγράφει, άλλη ομάδα αναγνωρίζει όπως και στο παιχνίδι Τυφλόμυγα) • Παίζουν παιχνίδια όπως η Κρεμάλα το Σκραμπλ ή το Ταμπού • Οι μαθητές αναγνωρίζουν τον τρόπο λειτουργίας ενός τηλεφωνικού καταλόγου, ενός ετυμολογικού και λεξικού, βρίσκοντας τις ομοιότητες και τις διαφορές σε σχέση με άλλα βιβλία ή περιοδικά • Παίζουν παιχνίδια όπου χωρισμένα σε ομάδες περιγράφουν πώς θα βρουν μία λέξη σε ένα λεξικό. Κερδίζει η ομάδα που περιέγραψε καλύτερα τον τρόπο • Παίζουν παιχνίδια σε ομάδες εύρεσης μιας λέξης σε λεξικό ή της σημασίας της. Κερδίζει η ομάδα με τον καλύτερο χρόνο. • Οι μαθητές καταγράφουν στο τετράδιο-βιβλίο <<Τράπεζας λέξεων>> κάθε φορά τις δύσκολες λέξεις που συναντούν με ένα παράδειγμα δίπλα.

2.2. ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΩΝ ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΤΡΙΑ ΚΑΙ ΕΛΑΦΡΙΑ ΝΟΗΤΙΚΗ ΚΑΘΥΣΤΕΡΗΣΗ

2.2.1. Εισαγωγή

Σκοπός της διδασκαλίας του μαθήματος:

Η διδασκαλία του μαθήματος των μαθηματικών στο Δημοτικό αποσκοπεί στην ανάπτυξη των ικανοτήτων, δεξιοτήτων, γνώσεων και στάσεων που αφορούν την αναγνώριση και διαχείριση μαθηματικών εννοιών αλλά και την επίλυση με χρήση ποικίλων στρατηγικών, προβλημάτων στην καθημερινή ζωή των μαθητών.

Ειδικότερα με τη διδασκαλία τους αναπτύσσεται η παρατηρητικότητα, η προσοχή, η δύναμη αυτοσυγκέντρωσης, η επιμονή, η πρωτοβουλία, η δημιουργική φαντασία, η ελεύθερη σκέψη, καλλιεργείται η αίσθηση του ωραίου και η κριτική σκέψη.

Η νέα θεώρηση των Μαθηματικών – διαφοροποιήσεις και ειδικότερες εφαρμογές σε παιδιά με μέτρια και ελαφριά νοητική καθυστέρηση.

Τα παιδιά με νοητική καθυστέρηση μικρότερου ή μεγαλύτερου βαθμού χαρακτηρίζονται από την έλλειψη ικανότητας αφαιρετικής σκέψης και ανάπτυξη ικανότητας μάθησης μέσα από καταστάσεις που χαρακτηρίζονται από το συγκεκριμένο.

Η μάθηση σε αυτά τα παιδιά χαρακτηρίζεται από περιορισμένη ικανότητα γενίκευσης και μεταφοράς της γνώσης και απαιτείται η καλά οργανωμένη σε πλαίσια, όσο το δυνατό κοντύτερα στην πραγματικότητα και σε διαφορετικά επίπεδα βαθμού δυσκολίας, παρουσίαση των γνωστικών και κοινωνικών δεξιοτήτων που είναι σε προτεραιότητα στη μαθησιακή διαδικασία κάθε φορά.

Η αυθόρμητη μάθηση (χωρίς κάποιον μεσάζοντα όπως είναι ο διδάσκων που τη διευκολύνει οριοθετώντας τα βήματα που συντελούν στην κατάκτηση συγκεκριμένων δεξιοτήτων), είναι μειωμένη.

Ο ρυθμός μάθησης είναι βραδύτερος και απαιτείται η **πολυαισθητηριακή προσέγγιση** της γνώσης.

Στα παιδιά με μέτρια και ελαφριά νοητική καθυστέρηση η προτεραιότητα στο μάθημα των μαθηματικών δίνεται στο να ανακαλύψουν τα παιδιά τα μαθηματικά στην καθημερινή ζωή. Έμφαση επίσης δίνεται και στην ανάπτυξη στρατηγικών επίλυσης προβλημάτων τόσο μέσα από μια διαδικασία ενεργητικής (μετά από παρώθηση του διδάσκοντα) επίδρασης πάνω σε συγκεκριμένο, οργανωμένο, πολυαισθητηριακό, πραγματικό υλικό όσο και μέσω της συμμετοχής σε δραστηριότητες όπου αναδεικνύεται η **πολυποίκιλη προσέγγιση επίλυσης προβλημάτων καθημερινής ζωής**.

Στη διδασκαλία των μαθηματικών ισχύει ό,τι και στη διδασκαλία της γλώσσας. Η γνώση που καλείται να ανακαλύψει και να κατακτήσει το παιδί δεν είναι κατακερματισμένη, αλλά αναδεικνύεται μέσα από διάφορα **πλαίσια διεπιστημονικά** (προβλήματα χωρίς αριθμούς, αισθητική αγωγή, γλώσσα, εμείς και ο κόσμος όπου απαιτείται η ανάπτυξη της λογικής σκέψης και η εύρεση στρατηγικών οργάνωσης και διαχείρισης των δεδομένων αλλά και αξιολόγησης της όλης διαδικασίας και του αποτελέσματος με σκοπό τη διαχείριση του λάθους).

Επίσης, η προσέγγιση της νέας γνώσης η οποία δεν μπορεί να επιτευχθεί χωρίς την **προηγούμενη λειτουργική γνώση των παιδιών** (κονστрукτιβισμός), δεν είναι ξεκομμένη και ενταγμένη σε στενά πλαίσια όπως παλιά (π.χ. γεωμετρία, αριθμοί, πράξεις, προβλήματα, μετρήσεις).

Η ενοποίηση της γνώσης που αντανakλά την πραγματική ζωή, χαρακτηρίζεται από μια **ενδοεπιστημονική προσέγγιση** όπου οι λειτουργικές γνώσεις, δεξιότητες και στάσεις του παιδιού (π.χ. οι αριθμοί και πώς χρησιμοποιούνται με διαφορετικές αναπαραστάσεις στην καθημερινή ζωή) γίνονται **γνωστικά εργαλεία** για την κατάκτηση νέων γνώσεων, στάσεων και δεξιοτήτων (π.χ. επίλυση προβλημάτων με ευρώ χωρίς να είναι απαραίτητη η τεχνική των πράξεων, αλλά η κατανόηση των εννοιών της πρόσθεσης και της αφαίρεσης)

Στη νέα προσέγγιση της διδασκαλίας των μαθηματικών οι μαθητές αποκτούν **εμπιστοσύνη στην προσωπική τους παρατήρηση, διαχείριση και έλεγχο των αποτελεσμάτων των ενεργειών τους και αποενοχοποιούνται από το λάθος**, καθώς η αποφυγή του λάθους δε λειτουργεί αξιολογικά αλλά λειτουργικά μέσα από τη διαδικασία αποτελεσματικότερης δράσης στην καθημερινή ζωή.

Καθώς ο σχηματισμός εννοιών διευκολύνεται μέσα από την αλληλεπίδραση με το διπλανό ή την ομάδα, πολλές δραστηριότητες είναι ανάγκη να γίνονται σε πλαίσιο ομαδικό και αποτελεί σκοπό η οργάνωση της διδασκαλίας σε παραπάνω από ένα πλαίσια (ατομικό, με τον διπλανό, με τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας). Οι στόχοι δε, που θα αποτελούν αντικείμενο μάθησης σε ένα τέτοιο πλούσιο μαθητοκεντρικό πλαίσιο είναι τόσο **γνωστικοί όσο και κοινωνικοί, συναισθηματικοί, όσο και μεταγνωστικοί**.

Η σημασία της **αυτορυθμιζόμενης μάθησης** αποτελεί σκοπό της διδασκαλίας και του μαθήματος των μαθηματικών. Οι στρατηγικές, δεξιότητες και στάσεις της αυτορυθμιζόμενης μάθησης καθιστούν το άτομο ικανό να προγραμματίζει, να καθοδηγεί, να ελέγχει και να αξιολογεί τόσο τη διαδικασία όσο και το αποτέλεσμα της επεξεργασίας των δεδομένων που έχει στη διάθεσή του κάθε φορά.

Στη διαδικασία πρόσκτησης της γνώσης, τα θυμικά στοιχεία παίζουν σημαντικότερο ρόλο (οι συναισθηματικο- αξιακές επιλογές μας καθορίζουν ποια ερωτήματα θέτουμε, πώς τα προσεγγίζουμε, πώς και πού τελικά καταλήγουμε). Η διδασκαλία λοιπόν του μαθήματος των μαθηματικών λαμβάνει υπόψη την **ανάγκη για δημιουργία κινήτρων μάθησης και αυτοβελτίωσης** τα οποία στα παιδιά με μέτρια και ελαφριά νοητική καθυστέρηση είναι ιδιαίτερα μειωμένα.

Η διδασκαλία για την **ανάπτυξη του μεταγνωστικού** διευκολύνεται ιδιαίτερα με την **προφορική επεξεργασία των δεδομένων (νοεροί υπολογισμοί, επεξήγηση γιατί κάνω αυτό, πώς το βρήκα)** αλλά και την επεξήγηση στην ομάδα του τρόπου τον οποίο προτείνει ο κάθε μαθητής- μέλος για να επιλυθεί η συγκεκριμένη προβληματική κατάσταση.

Για τη διδασκαλία των μαθηματικών είναι απαραίτητες:

- A) οι γνωστικές περιοχές που μπορούν να αποτελέσουν εργαλεία γνωστικά στη μετέπειτα μαθησιακή εξέλιξη των μαθητών σε ανώτερα επίπεδα ανάπτυξης (η έννοια του αριθμού, οι σχέσεις των αριθμών, οι έννοιες που εμπλέκονται σε αυτές τις σχέσεις όπως είναι η πρόσθεση, η αφαίρεση, ο πολλαπλασιασμός= σύντομη πρόσθεση, η διαίρεση= σύντομη αφαίρεση, οι διαφορετικές αναπαραστάσεις των αριθμών στην καθημερινή ζωή)
- B) οι πρότερες γνώσεις που απαιτούνται για την κατάκτηση των επόμενων γνώσεων και δεξιοτήτων
- Γ) το εποπτικό υλικό που αναφέρεται σε καθημερινές καταστάσεις και είναι οργανωμένο, πλούσιο, πολυαισθητηριακό (π.χ. μεζούρα, νομίσματα, , παιχνίδια όπως το τάγκραμ, κύβοι, πλαστελίνη, χαρτοδιπλωτική, ρολόι, μέτρο, υπολογιστική μηχανή κ.λ.π.)

Δ) ο τρόπος χρήσης διαφορετικών γνωστικών περιοχών στα μαθηματικά που εμπλέκονται με άλλες μη <<μαθηματικές >> περιοχές (διαθεματικότητα)

Ε) οι διαφορετικές στρατηγικές που μπορούν να αναπτυχθούν για την κατάκτηση μαθηματικών εννοιών

Στην πρόταση για το συγκεκριμένο αναλυτικό πλαίσιο σπουδών στο μάθημα των μαθηματικών, η παρουσίαση των διδακτικών στόχων ανά ενότητα δεν αναφέρεται μόνο σε ένα συγκεκριμένο θεματικό κύκλο.

Με ανάλογο τρόπο μπορεί ο διδάσκων να αυτενεργήσει μέσα στα προτεινόμενα πλαίσια, ώστε να αναπτύξει δραστηριότητες κατάλληλες για τις ιδιαιτερότητες των μαθητών του εντάσσοντάς τις παράλληλα σε άλλους (από τους 18 προτεινόμενους) θεματικούς κύκλους.

	ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
Μ Α Θ Η Α Μ Α Τ Ι Κ Α	<p>Απαρίθμηση, Γραφή, Ανάγνωση, Διάταξη Αριθμών από το 0 έως το 10</p> <ul style="list-style-type: none"> • Οι μαθητές απαγγέλλουν με τη σειρά τους αριθμούς 0-10 • Οι μαθητές αναγνωρίζουν τα σύμβολα των αριθμών • και τα αντιστοιχίζουν με την • ονομασία τους • Οι μαθητές απαγγέλλουν με τη σειρά τους αριθμούς που έπονται ενός αριθμού μέχρι το 10 • Οι μαθητές αντιστοιχίζουν την ποσότητα που εκφράζει κάθε αριθμός (0- 10) με τα δάχτυλά τους, εποπτικό υλικό (αριθμητήριο, κυβάρια κιοιζινέ, αντικείμενα) και τα σύμβολά τους • Οι μαθητές αντιστοιχίζουν το σύμβολο του αριθμού με την ονομασία του και αποδίδουν με διάφορους τρόπους τόσα όσα λέει ο αριθμός • Χρήση χάρακα. Χάραξη ευθυγράμμων τμημάτων με μήκος (1,2,3,4,5,6,7,8,9,10 εκ.) • Γραφή αριθμών 0-10 	<ul style="list-style-type: none"> • Οι μαθητές μέσα από τραγούδια, ποιήματα, ρίμες, εικονογραφημένα βιβλία σχετικά με την ονομασία των αριθμών, την παρουσίασή τους σε διαφορετικά πλαίσια (παράμυθια, εικονογραφημένα λεξικά κ.λ.π.) μαθαίνουν να απαγγέλλουν με τη σειρά τους αριθμούς από το 0 – 10. • Οι μαθητές ακούν σε κασέτα απαγγελία αριθμών σε αύξουσα σειρά και ταυτόχρονα <<διαβάζουν>>, δείχνοντας τα σύμβολα των αριθμών από το 0- 10, σε χάρακα, μεζούρα, συλλογές αντικειμένων • Οι μαθητές απαγγέλλουν σε σειρά τους αριθμούς που έπονται από ένα συγκεκριμένο αριθμό (μετά το 3 απαγγέλλουν 4,5,6,7,8,9,10) αντιστοιχίζοντας ταυτόχρονα τις καρτέλες με τους αριθμούς που έπονται • Οι μαθητές βρίσκουν την καρτέλα με τον αριθμό που έχει μπει σε λάθος σειρά αντιστοιχίζοντας ταυτόχρονα τον κάθε αριθμό με την ποσότητα που δείχνει • Κάθε μαθητής απαριθμεί δείχνοντας στα δάχτυλά του τους αριθμούς 0-10 (κανένα δάχτυλο σηκωμένο είναι το 0, στη συνέχεια σηκώνουμε μόνο το 1, μετά και το 2 κ.λ.π.). • Οι μαθητές παίζουν παιχνίδια απαρίθμησης: βρίσκουν στα δικά τους δάχτυλα τον αριθμό που λέει ο διδάσκων ή ένας συμμαθητής τους • Αντιστοιχίζουν από το 0 – 10 τον κάθε αριθμό ως ποσότητα διακριτή με το σύμβολό του σε παραπάνω από μία κάρτες που αναπαριστούν καθεμία με διαφορετικό τρόπο τον ίδιο αριθμό • Με την πλαστελίνη, τα κυβάρια, το χάρα-

<p style="text-align: center;">Μ Α Θ Η Μ Α Τ Ι Κ Α</p>		<p>κα, φτιάχνουν τόσα όσα λέει ο αριθμός (τα ευθύγραμμα τμήματα έχουν προσχεδιασμένα αρχή και τέλος)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ζωγραφίζουν τόσα όσα δείχνει ο αριθμός (0-10) • Γράφουν τον αριθμό που δείχνει ο διδάσκων ή ένας άλλος συμμαθητής τους με συγκεκριμένη φορά, σε διάφορα πλαίσια (προσχεδιασμένο φύλλο χαρτιού , σε κουτάκια, στη γραμμή τετραδίου, σε λευκό χαρτί) • Οι μαθητές παίζουν με παζλ (από 5 μέχρι 10 κομμάτια στην αρχή) σχετικά με τους αριθμούς 0 – 10 • Οι μαθητές μέσα από δραστηριότητες της καθημερινής ζωής (π.χ. πόσα τεμάχια ψωμιού χρειάζονται για να φτιάξουμε ένα τوست)μετρούν αντιστοιχίζοντας κάθε φορά με συγκεκριμένα αντικείμενα από το 0 –10, π.χ. μπαλάκια από πλαστελίνη, αριθμητήριο, κυβάκια • Οι μαθητές φτιάχνουν κολλάζ με <i>εικόνες ταξινομημένων αντικειμένων (ρούχα, φρούτα κ.λ.π.). Δίπλα από κάθε ομάδα βάζουν την καρτέλα με τον σωστό αριθμό (π.χ. 5 φρούτα, 3 ποτά κ.λ.π.)</i>
<p style="text-align: center;">Μ Α Θ Η Μ Α Τ Ι Κ Α</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Οι μαθητές βρίσκουν την αύξουσα σειρά των αριθμών σε οριζόντιες και κάθετες απεικονίσεις (σε γραμμή ή σκάλα όπου το επόμενο σκαλοπάτι είναι κατά ένα ψηλότερο) διακριτών ποσοτήτων και συμβόλων</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Στην τάξη κάθε μαθητής γράφει έναν αριθμό από το 0 έως το 10 και στη συνέχεια ο διδάσκων βοηθάει τους μαθητές να βάλουν τους αριθμούς στην αριθμογραμμή στον τοίχο της τάξης, ώστε να είναι εμφανής και διαβάζουν όλοι μαζί τους αριθμούς • Κάτω από την αριθμογραμμή κάθε μαθητής ζωγραφίζει στον αριθμό που διάλεξε, τόσα αντικείμενα όσα λέει ο αριθμός και τα κολλάει ακριβώς κάτω από τον αριθμό • Κάθε μαθητής φτιάχνει τη δική του αριθμογραμμή βάζοντας κάτω από το σύμβολο του κάθε αριθμού που γράφει, διαφορετικές απεικονίσεις τους (τελείες, αντικείμενα, κύκλους, τρίγωνα κ.λ.π.) • Οι μαθητές καλούνται να αναγνωρίσουν τον αριθμό που είναι βαλμένος λάθος στην αριθμογραμμή. Η επαλήθευση γίνεται αντιστοιχίζοντας σε κάθε αριθμό την καρτέλα με την αντίστοιχη ποσότητα , το αριθμητήριο και τα δάχτυλα. • Οι μαθητές αναγνωρίζουν γρήγορα 2, 3τις αριθμογραμμές που είναι λάθος κατά 1, 2, 3 αριθμούς και τις διορθώνουν βάζοντας σε σωστή σειρά τους αριθμούς (μπορεί να περισσεύουν αριθμοί, να λείπουν ή να είναι βαλμένοι σε λάθος σειρά -ταυτόχρονα συμβαίνουν τα 2 από τα 3)

- Οι μαθητές βρίσκουν τον προηγούμενο και τον επόμενο αριθμό ενός αριθμού από το 0 - 10

- Οι μαθητές αναγνωρίζουν γρήγορα διακριτές ποσότητες μέχρι το 10 χωρίς να μετρούν(άμεση εκτίμηση με αξιοποίηση της πεντάδας) Επαλήθευση με τη μέτρηση

- Οι μαθητές συγκρίνουν διακριτές ποσότητες 0-10
- Αναγνώριση του συμβόλου =

- Οι μαθητές παίζουν βρίσκοντας προφορικά τον αριθμό που έπεται από κάποιον ή που προηγείται από αυτόν που βλέπουν ή ακούν. Η επαλήθευση γίνεται με τα δάχτυλα, το αριθμητήριο την αριθμογραμμή, τη μεζούρα, το χάρακα.

- Οι μαθητές συμπληρώνουν τον προηγούμενο και τον επόμενο αριθμό στην αριθμογραμμή χρησιμοποιώντας κάρτες με τους αριθμούς από το 0-10. Η επαλήθευση γίνεται με την απαγγελία, τα δάχτυλα, το αριθμητήριο, τη μεζούρα, το χάρακα

- Οι μαθητές καλούνται να συμπληρώσουν γραπτώς τους αριθμούς που λείπουν από την αριθμογραμμή χρησιμοποιώντας εποπτικό υλικό

- Οι μαθητές καλούνται να συμπληρώσουν γραπτώς τους αριθμούς που λείπουν στην αριθμογραμμή από μνήμης

- Οι μαθητές ασκούνται να αναγνωρίζουν και να λένε γρήγορα πόσα είναι τα σηκωμένα δάχτυλα του ενός χεριού του διδάσκοντα ή των συμμαθητών τους, πόσα είναι τα αντικείμενα που υπάρχουν στις καρτέλες (γρήγορη εκτίμηση της ποσότητας). Η επαλήθευση γίνεται με τη μέτρηση.

- Οι μαθητές παροτρύνονται να εκτιμήσουν αν μια ποσότητα αντικειμένων είναι μεγαλύτερη ή μικρότερη του 2, του 5, του 10. Η επαλήθευση γίνεται με τη μέτρηση

- Ο κάθε μαθητής χρησιμοποιεί τις δαχτυλομπογιές για να αφήσει το αποτύπωμα των 5 δαχτύλων του από το αριστερό χέρι και στη συνέχεια με άλλο χρώμα το αποτύπωμα των δαχτύλων του άλλου. Συγκρίνουν πρώτα στα χέρια (ενώνοντας τα δάχτυλα) και ύστερα στα αποτυπώματα (ενώνοντας με γραμμή). Χρησιμοποιούν την έκφραση << ίσο με >>

- Οι μαθητές αντιστοιχίζουν ίσες ποσότητες με τα σύμβολά τους

- Οι μαθητές βρίσκουν ποιες ποσότητες είναι ίσες ανάμεσα σε άλλες που είναι μεγαλύτερες ή μικρότερες

- Εύρεση επόμενου αριθμού και αναγνώριση τους ως 1 περισσότερο
- Προβλήματα
- Αναγνώριση του συμβόλου +

- Ο κάθε μαθητής δείχνει με τα δάχτυλά του ένα λιγότερο ή ένα περισσότερο στα δάχτυλα των δύο χεριών τους σε σχέση με αυτά που δείχνει ο διδάσκων ή ένας συμμαθητής του. Χρησιμοποιούν τις λέξεις <<περισσότερο, λιγότερο >>

- *Οι μαθητές απαριθμούν αντίστροφα 1-1 από το 10 έως το 0*

- Οι μαθητές συγκρίνουν διακριτές ποσότητες που διαφέρουν περισσότερο από 1 στοιχείο. Ζωγραφίζουν, χαράζουν, χρησιμοποιούν τουβλάκια, πλαστελίνη, αντικείμενα κ.λ.π. για να δείξουν κάθε φορά τη σύγκριση μεταξύ δύο ποσοτήτων που διαφέρουν κατά 1. Βρίσκουν τη μεγαλύτερη ποσότητα και εξηγούν ότι η μία ποσότητα είναι κατά 1 μεγαλύτερη, περισσότερη από την άλλη
- Οι μαθητές αντιστοιχίζουν την αριθμητική παράσταση (π.χ. $2+1$) με την αντίστοιχη ποσότητα και σύμβολο (3) . Εξηγούν ταυτόχρονα <<το 3 είναι κατά 1 περισσότερο από το 2>>
- Οι μαθητές βρίσκουν τον αριθμό που είναι κατά 1 περισσότερο από διαφορετικούς αριθμούς (π.χ. το 4 είναι κατά 1 περισσότερο από το 3, το 5 κατά 1 περισσότερο από το 4). Ταυτόχρονα γράφουν το άθροισμα που αντιστοιχεί
- Οι μαθητές αναγνωρίζουν τους αριθμούς που είναι μικρότεροι από έναν συγκεκριμένο αριθμό στην αριθμογραμμή. Χρησιμοποιούν τον όρο, 1 λιγότερο από.
- Οι μαθητές λύνουν προφορικά προβλήματα (οι ποσότητες διαφέρουν κατά 1)τα οποία δραματοποιούν και επαληθεύουν τις λύσεις με εποπτικό υλικό (προβλήματα καθημερινής ζωής)
- Οι μαθητές <<διαβάζουν >> αντίστροφα τους αριθμούς 0-10 ταυτόχρονα με τον διδάσκοντα δείχνοντας τα σύμβολα
- Οι μαθητές απαγγέλλουν βλέποντας την αριθμογραμμή τους αριθμούς από το 10 -0 (1-1)
- Οι μαθητές απαριθμούν πραγματικές συλλογές αντικειμένων που διαφέρουν κατά ένα (από το 10-0)
- Οι μαθητές συμπληρώνουν γραπτώς αριθμογραμμές (από το 10-0) όπου λείπουν κάποιοι αριθμοί και ταυτόχρονα απαριθμούν
- Οι μαθητές βρίσκουν τις λάθος σε αριθμογραμμές (από το 10-0) και τις διορθώνουν.
- Οι μαθητές μπορούν να συνεχίσουν μία αριθμογραμμή από οποιοδήποτε αριθμό (10-0)

- *Εύρεση προηγούμενου αριθμού και αναγνώριση του ως 1 λιγότερο*
- *Προβλήματα*
- *Αναγνώριση του συμβόλου -*

- *Προσθαφαίρεση στην εύρεση επόμενου, προηγούμενου αριθμού*
- *Προβλήματα*

- *Πρόσθεση και αφαίρεση αριθμών από το 0 έως το 10*
- *Η έννοια της προσθαφαίρεσης*
- *Προβλήματα*

- Οι μαθητές αντιστοιχίζουν τη διαφορά με την ποσότητα που στην αριθμογραμμή είναι λιγότερη κατά 1 από την επόμενη (π.χ. το 4 είναι κατά 1 λιγότερο από το 5 ή το 4 προκύπτει αν από το 5 βγάλουμε 1 ή 5-1)
- Οι μαθητές αντιστοιχίζουν διάφορους αριθμούς (από το 10-0) με τις σωστές διαφορές
- Οι μαθητές γράφουν τις διαφορές που αντιστοιχούν στους αριθμούς (10-0)

- Οι μαθητές αναγνωρίζουν στην αριθμογραμμή τον προηγούμενο και τον επόμενο ενός αριθμού τους οποίους συμβολίζουν με το άθροισμα του προηγούμενου με την μονάδα αλλά και τη διαφορά του επόμενου του με την μονάδα. Χρησιμοποιούν εποπτικό υλικό
- Οι μαθητές από μνήμης μπορούν να γράψουν κάθε αριθμό (από το 0 -10) ως άθροισμα ή διαφορά.
- Οι μαθητές λύνουν προβλήματα καθημερινής ζωής, δραματοποιώντας (οι ποσότητες διαφέρουν κατά 1).

- Οι μαθητές συμπληρώνουν σε ομάδες αντικειμένων τόσα όσα χρειάζεται για να γίνουν ίσα με τον αριθμό που πρέπει (π.χ. είναι στο βάζο 3 λουλούδια αλλά στο βάζο είναι γραμμένος ο αριθμός 7. Οι μαθητές θα πρέπει να ζωγραφίσουν ακόμα 4 λουλούδια, ανάλογα προβλήματα σε επιφάνειες- ζωγραφίζω κουτάκια).
- Οι μαθητές συμπληρώνουν ευθύγραμμα τμήματα έτσι ώστε να γίνουν ίσα με ένα άλλο που δίνεται.
- Αντιστοιχίζουν την καρτέλα με το σωστό άθροισμα
- Οι μαθητές απομακρύνουν, διαγράφουν από ομάδες αντικειμένων τόσα όσα χρειάζεται για να γίνουν ίσα με τον αριθμό που πρέπει. Αντιστοιχίζουν την καρτέλα με τη σωστή διαφορά.
- Οι μαθητές αναγνωρίζουν διαφορές που αντιστοιχούν σε συγκεκριμένες καρτέλες π.χ. στην καρτέλα 8-3 οι μαθητές βρίσκουν την καρτέλα που δείχνει 2 μήλα και 3 μήλα ή 5 μήλα, επιφάνειες με κουτάκια, τρίγωνα κ.λ.π.
- Οι μαθητές αλληλεπιδρούν με εποπτικό υλικό και δείχνουν ότι η πρόσθεση και η αφαίρεση είναι αντίθετες πράξεις (κάθε αριθμός παρουσιάζεται ως άθροισμα δύο

		<p>άλλων ή διαφορά)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Οι μαθητές γράφουν αριθμούς ως άθροισμα ή διαφορά δύο άλλων. • Οι μαθητές λύνουν προφορικά προβλήματα τα οποία δραματοποιούν και επαληθεύουν τις λύσεις με εποπτικό υλικό
<p style="text-align: center;">Μ Α Θ Η Μ Α Τ Ι Κ Α</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Τα διπλά αθροίσματα μέχρι το 10 • (0+0, 2+2, 3+3, 4+4, 5+5) • Σύγκριση και διάταξη των αθροισμάτων στην αριθμογραμμή • Τα σύμβολα < , > • Προβλήματα <ul style="list-style-type: none"> • Δημιουργία και επίλυση προβλημάτων που απαιτούν πρόσθεση ή αφαίρεση <ul style="list-style-type: none"> • Νοεροί υπολογισμοί μέχρι το 10 <ul style="list-style-type: none"> • Επίλυση και δημιουργία προβλημάτων(0 - 10) 	<ul style="list-style-type: none"> • Οι μαθητές καλούνται να εκτιμήσουν τα αποτελέσματα των αθροισμάτων (0+0, 2+2, 3+3, 4+4, 5+5) . Εξηγούν πώς σκέφτηκαν. Επαληθεύουν σε διπλωμένο χαρτί A4 ζωγραφίζοντας στο μισό, διπλώνουν το χαρτί, το ανοίγουν και εμφανίζεται το συμμετρικό στο άλλο μισό. Μετρούν • Οι μαθητές δείχνουν στα δάχτυλά τους τα διπλά αθροίσματα. • Οι μαθητές ασκούνται στη γρήγορη • αναγνώριση των αποτελεσμάτων των • αθροισμάτων αυτών. • Οι μαθητές δραστηριοποιούνται με το χειρισμό εποπτικού υλικού στην κατασκευή και σύγκριση αθροισμάτων με ίδιους προσθετέους π.χ. το 2+2 είναι λιγότερο από το 3+3. Επαλήθευση με εποπτικό υλικό και αντιστοιχισή με τις καρτέλες < ή > • Οι μαθητές βρίσκουν στην αριθμογραμμή τη σειρά των αθροισμάτων (0+0, 2+2, 3+3, 4+4, 5+5). • Κάτω από τα αθροίσματα οι μαθητές βάζουν καρτέλες με το σύνολο των αντικειμένων που αντιστοιχούν. <ul style="list-style-type: none"> • Οι μαθητές λύνουν προφορικά προβλήματα τα οποία δραματοποιούν και επαληθεύουν τις λύσεις με εποπτικό υλικό • Οι μαθητές συγκρίνουν πλήθος αντικειμένων με τα σύμβολα που αντιστοιχούν στις ποσότητες αυτές, και ασκούνται να κάνουν υποθέσεις για το τι πρέπει να συμβεί, ώστε οι ποσότητες και αντίστοιχα οι αριθμοί να γίνουν ίσοι (να βάλουν ή να βγάλουν ποσότητες και αντίστοιχα οι αριθμοί) <ul style="list-style-type: none"> • Οι μαθητές ασκούνται σε νοερούς υπολογισμούς στην πρώτη δεκάδα με χρήση της αριθμογραμμής, μέσα από προβλήματα καθημερινής ζωής <ul style="list-style-type: none"> • Οι μαθητές βρίσκουν μέσα από προβλήματα καθημερινής ζωής αυτά τα οποία έχουν ίδια δομή (απαιτούν τον ίδιο χειρισμό για να λυθούν) • Οι μαθητές διαλέγουν από πολλές λύσεις που προτείνονται αυτή ή αυτές (ανοιχτά

		<p>προβλήματα) που αντιστοιχούν στο πρόβλημα.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Οι μαθητές μπορούν να βρουν από δεδομένα το πρόβλημα που μπορεί να προκύψει (κατασκευή προβλήματος) • Οι μαθητές φτιάχνουν από εικόνες προβλήματα και αφήνουν τους συμμαθητές τους να τα λύσουν
<p>Μ Α Θ Η Μ Α Τ Ι Κ Α</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Γεωμετρία: Διάκριση κύβου, τριγωνικής πυραμίδας</i> • <i>Αναγνώριση τετραγώνου, τριγώνου</i> • <i>Μέτρηση επιφανειών(χωρίς υπολογισμό)</i> • <i>Προβλήματα</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Οι μαθητές κατηγοριοποιούν συσκευασίες από αγαπημένα προϊόντα (π.χ. μπισκότα, γάλα, αναψυκτικά) ανάλογα με το σχήμα τους. • Οι μαθητές αντιστοιχίζουν εικόνες από τα ίδια γεωμετρικά στερεά σε σμίκρυνση, μεγέθυνση, αλλαγή οπτικής γωνίας. • Οι μαθητές κόβουν αναπτύγματα κύβου και τα συνθέτουν σε στερεό • Οι μαθητές συγκρίνουν κύβους διαφορετικών μεγεθών. Εμπειρική αναγνώριση του τετραγώνου. • Κόβουν, χρωματίζουν , χαράζουν τετράγωνα σε προσχεδιασμένο χαρτί. • Αναγνώριση τετραγώνων στην καθημερινή ζωή. • Οι μαθητές συγκρίνουν πυραμίδες διαφορετικών μεγεθών. • Εμπειρική αναγνώριση τριγώνου • Κόβουν χρωματίζουν και χαράζουν τρίγωνα σε προσχεδιασμένο χαρτί • Αναγνώριση τριγώνων στην καθημερινή ζωή • Οι μαθητές κόβουν αναπτύγματα τριγωνικών πυραμίδων και τα συνθέτουν σε στερεά. • Οι μαθητές φτιάχνουν με καλαμάκια και πλαστελίνη κύβο και τριγωνική πυραμίδα • Οι μαθητές αναγνωρίζουν το τετράγωνο και το τρίγωνο στα γεωμετρικά σχήματα του τάγκραμ • Οι μαθητές παίζουν με τάγκραμ • Αναγνωρίζουν σε τετραγωνισμένο χαρτί τετράγωνα διαφορετικών μεγεθών. • Οι μαθητές καλύπτουν επιφάνειες με διαφορετικού μεγέθους τετράγωνα . • Οι μαθητές καλύπτουν τις ίδιες επιφάνειες με τρίγωνα (μισά τετράγωνα)

- *Συμμετρία*
- *Προβλήματα*

- *Διάκριση παραλληλεπιπέδου, σφαίρας, κυλίνδρου*

- *Αναγνώριση ορθογωνίου παραλληλογράμμου*

- *Προβλήματα εμβαδού και περιμέτρου*

- Οι μαθητές σε τετραγωνισμένο χαρτί συμπληρώνουν συμμετρικά σχέδια
- Οι μαθητές φτιάχνουν συμμετρικά σχέδια σε διπλωμένα χαρτιά (A4) με δαχτυλομπογιές)
- Οι μαθητές ανακαλύπτουν το διαφορετικό άξονα συμμετρίας (κατακόρυφο, οριζόντιο) σε διπλωμένα χαρτιά A4 που έχουν χρωματίσει με δαχτυλομπογιές
- Οι μαθητές αναγνωρίζουν ποια σχήματα έχουν άξονα συμμετρίας και ποια όχι με διπλωση χαρτιού.
- Οι μαθητές αναγνωρίζουν σε εικόνες, στον εαυτό τους, σε γεωμετρικά σχήματα, σε αριθμούς, γράμματα, λέξεις, στο περιβάλλον τους, συμμετρίες
- Οι μαθητές κατηγοριοποιούν συσκευασίες καθημερινής χρήσης σε παραλληλεπίπεδα, κυλίνδρους και σφαίρες
- Οι μαθητές κόβουν αναπτύγματα παραλληλεπιπέδων και κυλίνδρων και τα συνθέτουν σε στερεά.
- Οι μαθητές αναγνωρίζουν εμπειρικά το ορθογώνιο παραλληλόγραμμο στα κομμάτια του τάγκραμ. Παιζουν με τάγκραμ
- Οι μαθητές κόβουν, χρωματίζουν και χαράζουν ορθογώνια παραλληλόγραμμα σε προσχεδιασμένο χαρτί
- Αναγνώριση ορθογωνίων παραλληλογράμμων στην καθημερινή ζωή
- Οι μαθητές καλούνται να εκτιμήσουν ποιο χαρτί από όσα διαθέτουν, θα χρησιμοποιήσουν για να καλύψουν ένα κουτί σχήματος παραλληλεπιπέδου ή κύβου με περιτύλιγμα (δώρου).
- Οι μαθητές ακουμπούν κάθε πλευρά του κουτιού στο χαρτί και σχεδιάζουν το περίγραμμα. Στη συνέχεια το κόβουν. Επαληθεύουν τις εκτιμήσεις τους (ποιο από όλα τα χαρτιά περιτυλίγματος κομμένα σε διαφορετικά μεγέθη χρειαζόταν να χρησιμοποιήσουν- σύγκριση επιφάνειας)
- Οι μαθητές καλούνται να λύσουν προβλήματα καθημερινής ζωής που απαιτείται να υπολογίσουν την περίμετρο. Διαισθητική εκτίμηση της λύσης και κατόπιν επίλυση με μέτρηση και χρήση εποπτικού υλικού.

<p style="text-align: center;">Μ Α Θ Η Μ Α Τ Ι Κ Α</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Εμπειρική διάκριση παράλληλων και κάθετων ευθειών</i> • <i>Αναγνώριση κυκλικού σχήματος</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Οι μαθητές αναγνωρίζουν σε αντικείμενα και εικόνες παράλληλες και κάθετες ευθείες. • Οι μαθητές αναγνωρίζουν κάθετες και παράλληλες ευθείες στα γεωμετρικά στερεά και σχήματα που έχουν γνωρίσει. • Οι μαθητές αναγνωρίζουν τη σημασία των παράλληλων ευθειών στην καθημερινή ζωή. • Οι μαθητές αναγνωρίζουν τον κύκλο σε αντικείμενα της καθημερινής ζωής • Οι μαθητές φτιάχνουν διαφορετικά περιγράμματα κύκλων από νομίσματα (π.χ.1 λ. 2 ευρώ)
<p style="text-align: center;">Μ Α Θ Η Μ Α Τ Ι Κ Α</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Κατηγοριοποίηση των νομισμάτων 1,2,5, 10,20,50 λεπτών και 1,2,5,10, 20 ευρώ με βάση τα χαρακτηριστικά τους</i> • <i>Χρήση νομισμάτων(1,2,5, 10,20,50 λεπτών και 1,2,5,10, 20 ευρώ) στην καθημερινή ζωή</i> • <i>Μέτρηση χρόνου</i> • <i>Οι μαθητές διατάσσουν γεγονότα ανάλογα με τη χρονική εξέλιξή τους</i> • <i>Οι μαθητές διακρίνουν και εκτιμούν τη διάρκεια των χρονικών διαστημάτων</i> • <i>Οι μαθητές ακολουθούν και δίνουν οδηγίες με συγκεκριμένη σειρά προσανατολισμού στο χώρο</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Οι μαθητές αντιστοιχίζουν νομίσματα 1, 2, 5, 10, 20, 50 λεπτών και 1,2, 5, 10 ευρώ με το σχήμα, μέγεθος και το χρώμα • Οι μαθητές αναγνωρίζουν τα νομίσματα που πρέπει να δώσουν για να αγοράσουν συγκεκριμένα προϊόντα • Οι μαθητές βρίσκουν τρόπους για να πληρώσουν ένα προϊόν με διαφορετικά νομίσματα Οι μαθητές παίζουν ρόλους αγοραστή- πωλητή και πληρώνουν και παίρνουν ρέστα • Οι μαθητές χρησιμοποιούν εκφράσεις που αφορούν το χθες, το σήμερα, το αύριο, το πριν, το μετά, το γρήγορο, το αργό χρησιμοποιώντας εποπτικό υλικό (π.χ. εικόνες που δείχνουν σε εξέλιξη ένα γεγονός) • Οι μαθητές παίζουν με παιχνίδια που εξελίσσονται στο χρόνο: ένα παιδί κάνει ήχους με διαφορετικά μουσικά όργανα σε συγκεκριμένη σειρά. Τα υπόλοιπα παιδιά καλούνται με τα ίδια μουσικά όργανα να επαναλάβουν με την ίδια σειρά τους ίδιους ήχους. • Οι μαθητές παίζουν με οδηγίες σε συγκεκριμένη σειρά που αφορούν μετακίνηση του εαυτού τους ή αντικειμένων στο χώρο. Χρησιμοποιούν τις εκφράσεις μπροστά από, πίσω από, ανάμεσα, αριστερά από, δεξιά από. • Οι μαθητές παίζουν με οδηγίες που αφορούν την χάραξη με προσδιορισμένη φορά και διεύθυνση σε πλέγμα(π.χ. σε πλέγμα ξεκινώντας από ένα προσδιορισμένο σημείο Α ως αφετηρία, μετακινούνται αριστερά, δεξιά, πάνω, κάτω, με ορισμένες οδηγίες)

<p style="text-align: center;">Μ Α Θ Η Μ Α Τ Ι Κ Α</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Η χρονική διάρκεια καθημερινών δραστηριοτήτων(εμπειρική εκτίμηση, συνειδητοποίηση της χρονικής διάρκειας)</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Οι μαθητές φτιάχνουν το ημερήσιο πρόγραμμα τους χρησιμοποιώντας τις έννοιες, πρωί, μεσημέρι, απόγευμα, βράδυ • Οι μαθητές φτιάχνουν το ημερήσιο πρόγραμμα της τάξης σημειώνοντας τα διαλείμματα και τη χρονική τους διάρκεια : Στο ρολόι που σχεδιάζει ο διδάσκων μπροστά από κάθε δραστηριότητα, χρωματίζεται πάνω στο ρολόι η χρονική διάρκεια της δραστηριότητας. Το ίδιο γίνεται και για τα διαλείμματα, ώστε οι μαθητές να έχουν δυνατότητα σύγκρισης των χρονικών διαστημάτων που διαρκεί η κάθε δραστηριότητα στο σχολείο. • Οι μαθητές εκτιμούν με <<πολύ>> ή <<λίγο>> χρόνο διάφορες δραστηριότητες που εκτυλίσσονται στην καθημερινή τους ζωή. • Η έννοια του 5λεπτου και του 10λεπτου ως χρονικό διάστημα με τη χρήση ξυπνητηριού • Η έννοια του λεπτού ως χρονικού διαστήματος με τη χρήση ξυπνητηριού. • Η έννοια της ώρας ως χρονικού διαστήματος με τη χρήση ρολογιού τοίχου. • Χρονομέτρηση ανάγνωσης κειμένου, κολατσιού, μαζέματος τσάντας κ.λ.π.
<p style="text-align: center;">Μ Α Θ Η Μ Α Τ Ι Κ Α</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Μοτίβα. Αναγνώριση γεωμετρικών μοτίβων(ως προς το σχήμα και το χρώμα)</i> • <i>Επέκταση</i> • <i>Γεωμετρικά Μοτίβα. Αναγνώριση – Επέκταση ως προς το σχήμα</i> • <i>Αναγνώριση αριθμητικών μοτίβων. Επέκταση και κατασκευή.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Οι μαθητές αναγνωρίζουν μοτίβα 1 –5 επαναλαμβανόμενων στοιχείων σε καθημερινά αντικείμενα (ποδιές κουζίνας, διακοσμητικά χαρτιά, κόμπες, κ .λ. π) • Οι μαθητές αναγνωρίζουν τον κανόνα δημιουργίας μοτίβων: επιλέγουν σε σειρές αντικειμένων, εικόνων κ.λ.π., αυτές που είναι μοτίβα • Οι μαθητές φτιάχνουν με κυβάκια, κορδόνια και κουβαρίστρες μοτίβα • Οι μαθητές ζωγραφίζουν μοτίβα • Οι μαθητές διακοσμούν αντικείμενα με μοτίβα από ζυμαρικά, κουμπιά κ.λ.π. • Οι μαθητές αναγνωρίζουν από σειρές αριθμών, αριθμητικά μοτίβα. • Οι μαθητές φτιάχνουν με 3 αριθμούς μοτίβα αριθμητικά • Οι μαθητές φτιάχνουν αριθμητικά μοτίβα χρησιμοποιώντας αριθμούς που είναι ζευγαράκια του 10 (7+3, 6+4, 2+8, 1+9, 5+5, 10+0)

- *Απαρίθμηση μέχρι το 29*

- *Ανάγνωση και γραφή των αριθμών μέχρι το 29*
- *Ανάδειξη της δεκάδας*

- *Αναπαράσταση αριθμών φτιάχνοντας δεκάδες*
- *Αθροιστική ανάλυση*

- Οι μαθητές <<διαβάζουν>> τους αριθμούς από το 0-29 με τη σειρά δείχνοντάς τους και απαγγέλλοντας ταυτόχρονα με το δάσκαλο
- Χρήση μεζούρας χάρακα, κύβων, αριθμητηρίου, συλλογών αντικειμένων σε αύξουσα σειρά.
- Οι μαθητές μετρούν συλλογές αντικειμένων μέχρι το 29. Αντιστοιχίζουν την ποσότητα με τον αριθμό σε καρτέλες.
- Οι μαθητές φτιάχνουν συλλογές με εποπτικό υλικό που αντιστοιχούν σε συγκεκριμένους αριθμούς
- Οι μαθητές χαράζουν ευθύγραμμα τμήματα συγκεκριμένων εκ. (μέχρι 29)
- Οι μαθητές συμπληρώνουν την αριθμογραμμή προφορικά ή γραπτά από οποιονδήποτε αριθμό
- Οι μαθητές συνεχίζουν την αριθμογραμμή της τάξης πάνω από το 10 και μέχρι το 29 τοποθετώντας κάτω από κάθε αριθμό και την καρτέλα με την αντίστοιχη ποσότητα
- Οι μαθητές γράφουν τον αριθμό που αντιστοιχεί στην ποσότητα που βλέπουν ή ακούν
- Οι μαθητές βρίσκουν στην αριθμογραμμή τους αριθμούς που είναι λάθος ή περισσεύουν ή που λείπουν και την διορθώνουν
- Οι μαθητές γράφουν με τη σειρά την αριθμογραμμή μέχρι το 29 αποδίδοντάς την τόσο οριζόντια όσο και κάθετα (κάθε σκαλί της σκάλας είναι 1 ψηλότερο από το προηγούμενο)
- Οι μαθητές ζωγραφίζουν, φτιάχνουν με κυβάκια, πλαστελίνη, αριθμητήριο, αριθμούς, ομαδοποιώντας τις δεκάδες.
- Οι μαθητές γράφουν τους αριθμούς βάζοντας κόκκινο χρώμα στις δεκάδες . Αναπαριστούν με κόκκινο πάντα τις δεκάδες στις συλλογές των αντικειμένων που μετρούν (π.χ. 13, τι 1 με κόκκινο, 24, το 2 με κόκκινο)
- Οι μαθητές αναλύουν κάθε αριθμό (με κόκκινο στις δεκάδες) ως άθροισμα του 10 (π.χ. $14 = 10 + 4$)
- Οι μαθητές αναγνωρίζουν τα αθροίσματα όλων των αριθμών με τη σειρά μέχρι το 29
- Οι μαθητές αναλύουν ακουστικά κάθε αριθμό ως άθροισμα του δέκα
- Οι μαθητές βρίσκουν την ομοιότητα στους αριθμούς με ίδιο αριθμό μονάδων αλλά δι-

- *Οι μαθητές βρίσκουν τον προηγούμενο και τον επόμενο των αριθμών μέχρι το 29*
- *Οι μαθητές απαγγέλλουν ανάποδα από το 29 μέχρι το 0 1-1*
- *Σύγκριση αριθμών μέχρι το 29*
- *Πρόσθεση και αφαίρεση*
- *Προβλήματα*

αφορετικό δεκάδων (π.χ. 23 και 13), εξηγούν με εποπτικό υλικό την άποψή τους

- Οι μαθητές βρίσκουν τον επόμενο ή τον προηγούμενο ενός αριθμού χρησιμοποιώντας εποπτικό υλικό. Χρησιμοποιούν την έκφραση περισσότερο κατά 1 από, λιγότερο κατά 1 από.
- Οι μαθητές αντιστοιχίζουν κάθε αριθμό με το σωστό άθροισμά με τον προηγούμενό του συν 1 ή τη σωστή διαφορά του με τον επόμενό του πλην 1.
- Οι μαθητές απαγγέλλουν από το 29 μέχρι το 20 , από το 20 μέχρι το 10 από το 10 μέχρι το 0 , 1-1, χρησιμοποιώντας εποπτικό υλικό.
- Οι μαθητές απαγγέλλουν από μνήμης τη σειρά των αριθμών από το 29 μέχρι το 0
- Οι μαθητές μπορούν να συνεχίσουν την απαγγελία των αριθμών από το 29 μέχρι το 0 ,1-1 από οποιονδήποτε αριθμό.
- Οι μαθητές γράφουν τη φθίνουσα σειρά των αριθμών από το 29 μέχρι το 0
- Οι μαθητές συγκρίνουν στην αριθμογραμμή ποιος αριθμός είναι πιο μικρός από όλους και ποιος πιο μεγάλος ανάμεσα σε 3, 4 αριθμούς.
- Οι μαθητές καλούνται να βρουν τρόπο να συγκρίνουν αριθμούς χωρίς εποπτικά μέσα για να βρίσκουν τον πιο μεγάλο ή πιο μικρό κάθε φορά (αναγνώριση δεκάδων και μονάδων)
- Οι μαθητές συγκρίνουν μεταξύ δύο διαφορετικών αριθμών το μεγαλύτερο. Εξηγούν την άποψή τους χρησιμοποιώντας εποπτικό υλικό και την αθροιστική ανάλυση (δεκάδες και μονάδες)
- Οι μαθητές ασκούνται στην προφορική πρόσθεση και αφαίρεση με διπλή αρίθμηση (π.χ. $13+4$: 13 στο μυαλό τα 4 και λέω 14,15,16,17)
- Οι μαθητές καλούνται να λύσουν προβλήματα που αφορούν δύο ποσότητες που πρέπει να γίνουν ίσες
- Οι μαθητές επιδρούν σε εποπτικό υλικό, προτείνουν λύσεις με πρόσθεση ή αφαίρεση. Επαλήθευση με μέτρηση.

- Τα διπλά αθροίσματα (6+6, 7+7, 8+8, 9+9, 10+10, 11+11, 12+12, 13+13, 14+14)

- Νοερόι υπολογισμοί μέχρι το 29
- Χωρίς κρατούμενο
- Με κρατούμενο

- Τεχνική της κάθετης πρόσθεση και αφαίρεσης χωρίς κρατούμενο

- Οι μαθητές καλούνται να εκτιμήσουν τα αποτελέσματα των αθροισμάτων αυτών (περισσότερο από το 10, από το 20), εξηγούν τον τρόπο σκέψης τους Επαλήθευση με μέτρηση, χρησιμοποιώντας εποπτικό υλικό και αθροιστική ανάλυση
- Οι μαθητές ασκούνται στη γρήγορη αναγνώριση των αποτελεσμάτων των αθροισμάτων αυτών.

- Οι μαθητές ασκούνται στην προφορική αναγνώριση και πρόσθεση των δεκάδων στην αρχή και των μονάδων στη συνέχεια αριθμών που προστίθενται. Επαλήθευση με εποπτικό υλικό.

- Οι μαθητές ασκούνται στην προφορική αναγνώριση και αφαίρεση δεκάδων στην αρχή και των μονάδων στη συνέχεια των αριθμών που αφαιρούνται (π.χ. 23-12 : 20-10 και 3-2, ή 23-10-2). Επαλήθευση με εποπτικό υλικό.

- Οι μαθητές ασκούνται σε προφορική εκτίμηση αποτελεσμάτων αθροισμάτων και διαφορών χωρίς το πέρασμα της δεκάδας (π.χ. 12+5, 24+4, 27-5)). Επαλήθευση με την αριθμογραμμή και τη μεζούρα ή το χάρακα

- Οι μαθητές ασκούνται στην προφορική εκτίμηση αποτελεσμάτων αθροισμάτων και διαφορών που περνούν τη δεκάδα (π.χ. 9+4, 17+5, 23-6). Επαλήθευση με την αριθμογραμμή και τη μεζούρα ή το χάρακα

- Οι μαθητές χρησιμοποιούν την τεχνική της πρόσθεσης χωρίς κρατούμενο. Εξηγούν το κάθε βήμα προφορικά. Γράφουν προσεκτικά μέσα σε πλέγμα, ώστε οι μονάδες να βρίσκονται ακριβώς κάτω από τις μονάδες και οι δεκάδες κάτω από τις δεκάδες.

- Επαλήθευση με εποπτικό υλικό.

- Επαλήθευση με την αφαίρεση.

- Οι μαθητές χρησιμοποιούν την τεχνική της αφαίρεσης χωρίς κρατούμενο. Εξηγούν το κάθε βήμα προφορικά. Γράφουν προσεκτικά μέσα σε πλέγμα, ώστε οι μονάδες να βρίσκονται ακριβώς κάτω από τις μονάδες και οι δεκάδες κάτω από τις δεκάδες.

- Επαλήθευση με εποπτικό υλικό.

- Επαλήθευση με την πρόσθεση.

- Οι μαθητές συμπληρώνουν κάθετες προσθέσεις και αφαιρέσεις που δεν έχουν τελειώσει.

- Οι μαθητές βρίσκουν το λάθος σε προσθέ-

Μ Α Θ Η Μ Α Τ Ι Κ Α	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Επίλυση και δημιουργία προβλημάτων</i> • <i>Τεχνική της κάθετης πρόσθεση και αφαίρεσης με κρατούμενο</i> • <i>Επίλυση και δημιουργία προβλημάτων</i> 	<p>σεις και αφαιρέσεις λυμένες και τις διορθώνουν</p> <ul style="list-style-type: none"> • Οι μαθητές επιλύουν διαφορετικά προβλήματα (π.χ. αγορές, ρέστα, κατασκευή ευθύγραμμων τμημάτων, εύρεση περιμέτρου τετραγώνου κ.λ.π.) • Οι μαθητές φτιάχνουν προβλήματα με δεδομένα από προσθέσεις ή αφαιρέσεις • Οι μαθητές χρησιμοποιούν την τεχνική της πρόσθεσης με κρατούμενο. Εξηγούν το κάθε βήμα προφορικά. Γράφουν προσεκτικά μέσα σε πλέγμα, ώστε οι μονάδες να βρίσκονται ακριβώς κάτω από τις μονάδες και οι δεκάδες κάτω από τις δεκάδες. • Επαλήθευση με εποπτικό υλικό. • Επαλήθευση με την αφαίρεση. • Οι μαθητές χρησιμοποιούν την τεχνική της αφαίρεσης με κρατούμενο. Εξηγούν το κάθε βήμα προφορικά. Γράφουν προσεκτικά μέσα σε πλέγμα, ώστε οι μονάδες να βρίσκονται ακριβώς κάτω από τις μονάδες και οι δεκάδες κάτω από τις δεκάδες. • Επαλήθευση με εποπτικό υλικό. • Επαλήθευση με την αφαίρεση. • Οι μαθητές βρίσκουν το λάθος σε προσθέσεις και αφαιρέσεις λυμένες και τις διορθώνουν • Οι μαθητές επιλύουν διαφορετικά προβλήματα (π.χ. αγορές, ρέστα, κατασκευή ευθύγραμμων τμημάτων, εύρεση περιμέτρου τριγώνου κ.λ.π.) • Οι μαθητές φτιάχνουν προβλήματα με δεδομένα από αθροίσματα ή διαφορές
Μ Α Θ Η Μ Α Τ Ι Κ Α	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Επαναλαμβανόμενα αθροίσματα (π.χ. $5+5+5+5+5$. $3+3+3+3+3$)</i> • <i>Τεμνόμενες ευθείες (τεθλασμένες γραμμές, πολύγωνα)</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Οι μαθητές επιλύουν νοερά αθροίσματα και εξηγούν τη στρατηγική που ακολούθησαν. • Οι μαθητές παίζουν σε ομάδες: κάθε ομάδα φτιάχνει επαναλαμβανόμενα αθροίσματα τα οποία καλείται άλλη ομάδα να επιλύσει. Χρήση εποπτικού υλικού: μεζούρα, μέτρο, χάρακας, αριθμητήριο • Οι μαθητές μετρούν και βρίσκουν το συνολικό μήκος επιμέρους ευθύγραμμων τμημάτων ίδιου μήκους • Οι μαθητές χαράζουν ευθύγραμμα τμήματα συγκεκριμένων μηκών ίδιων κάθε φορά και υπολογίζουν το συνολικό μήκος τους. • Οι μαθητές αναγνωρίζουν πολύγωνα (διακρίνουν το τρίγωνο, το τετράγωνο, το πα-

- *Μέτρηση της ώρας: ακριβώς*
- *Προβλήματα*

- *Συμμετρία: το μισό*
- *Προβλήματα*

- *Μέτρηση χρόνου : η μισή ώρα*

ραλληλόγραμμο από τα πολύγωνα κανονικά ή μη). Μετρούν και βρίσκουν την περίμετρο σε κανονικά και μη πολύγωνα.

- Επιλύουν προβλήματα με περίμετρο
- Οι μαθητές αναγνωρίζουν τις ώρες στο ρολόι και σχεδιάζουν τις ώρες σε προσχεδιασμένα ρολόγια.
- Οι μαθητές αναγνωρίζουν τον ωροδείκτη και τον λεπτοδείκτη. Ταυτίζουν ρολόγια με καθεμία ώρα του 12ωρου με συγκεκριμένες εικόνες που δείχνουν δραστηριότητες
- Οι μαθητές λένε την ώρα σε ρολόγια που είναι ήδη σχεδιασμένα ή χρησιμοποιούν πραγματικά ρολόγια (ώρες ακριβώς)
- Οι μαθητές σχεδιάζουν την ώρα σε ρολόγια (ακριβώς)
- Οι μαθητές επιλύουν προβλήματα καθημερινά σχετικά με την ώρα που πέρασε ανάμεσα σε γεγονότα (π.χ. 4 μέχρι 11) ή πόσες ώρες θα περάσουν ανάμεσα δύο γεγονότα κ.λ.π.
- Οι μαθητές αναγνωρίζουν το μισό σε συμμετρικά σχήματα
- Οι μαθητές μετρούν το μισό σε επιφάνειες σε τετραγωνισμένο χαρτί (το μισό πλέγμα έχει 5 άσπρα και 15κόκκινα κουτάκια) και φτιάχνουν το υπόλοιπο μισό, ώστε να είναι το συμμετρικό του.
- Οι μαθητές παίζουν, φτιάχνοντας ο ένας σε πλέγμα 5 επί 5 ένα συμμετρικό σχήμα , το μισό και ο διπλάνος φτιάχνει το υπόλοιπο μισό (στο ίδιο πλέγμα).
- Οι μαθητές ανακαλύπτουν το μισό σε αντικείμενα καθημερινά (π.χ. το μήλο κομμένα κατακόρυφα, η πλάκα σοκολάτα κ.λ.π.)
- Οι μαθητές βρίσκουν το μισό σε αξίες νομισμάτων, σε αριθμούς με αθροιστική ανάλυση και χρήση εποπτικού υλικού όπου κάθε νόμισμα ανταλλάσσεται με νομίσματα μικρότερης αξίας.
- Οι μαθητές επιλύουν προβλήματα με το μισό: ποιο μισό είναι περισσότερο , ποιο λιγότερο, αν το μισό είναι μια συγκεκριμένη ποσότητα ποιο είναι το ολόκληρο κ.λ.π.
- Οι μαθητές αναγνωρίζουν τη μισή ώρα στο ρολόι και διαβάζουν όλες τις ώρες σε ακριβώς και μισά.
- Οι μαθητές σχεδιάζουν τη μισή ώρα σε όλες τις ώρες του 12ωρου

- Συμμετρία: το διπλάσιο
- Προβλήματα

- Οι αριθμοί μέχρι το 100
- Απαρίθμηση 10-10 σε αύξουσα και φθίνουσα σειρά

- Οι αριθμοί μέχρι το 100
- Απαρίθμηση 1-1 σε αύξουσα και φθίνουσα σειρά

- Οι μαθητές αναγνωρίζουν σε διαφορετικές αναπαραστάσεις (ζάρια, δεκάδες, κύβους, επιφάνειες, αυτές που δείχνουν το διπλάσιο συγκεκριμένων αριθμών
- Οι μαθητές φτιάχνουν το διπλάσιο αριθμών από το 0 μέχρι το 29. Βάζουν στην αριθμογραμμή τους αριθμούς με τα διπλάσιά τους
- Οι μαθητές βρίσκουν σε νομίσματα αυτά που έχουν τη διπλάσια αξία, λύνουν προβλήματα αγορών, παρασκευής φαγητού, κ.λ.π.
- Οι μαθητές βρίσκουν στο ρολόι τις διπλάσιες χρονικές διάρκειες (μισή – μία ώρα, δύο τέσσερις ώρες κ.λ.π.) και λύνουν προβλήματα διαχείρισης χρόνου.
- Οι μαθητές ζωγραφίζουν, φτιάχνουν επιφάνειες διπλάσιες από δεδομένες
- Οι μαθητές βρίσκουν σε αριθμούς (μέχρι το 29) όσους είναι διπλάσιοι – τα διπλά αθροίσματα, χρησιμοποιώντας την αθροιστική ανάλυση

- Οι μαθητές απαγγέλλουν τις δεκάδες μέχρι το 100.
- Τις διαβάζουν, τις γράφουν σε σειρά, τις αναπαριστούν με εποπτικό υλικό (αριθμητήριο, μεζούρα, μέτρο)
- Οι μαθητές φτιάχνουν την σκάλα των αριθμών με τις δεκάδες, η εκατοντάδα σαν το τελευταίο σκαλί των 10 δεκάδων
- Οι μαθητές δείχνουν τις δεκάδες στα δάχτυλά τους (0,10, 20 κ.λ.π. όπου το κάθε δάχτυλο αντιστοιχεί πια σε 10)

- Οι μαθητές απαγγέλλουν τους αριθμούς με τη σειρά μέχρι το 100, 1-1.
- Οι μαθητές αναγνωρίζουν ακουστικά τις δεκάδες και τις μονάδες στους αριθμούς πάνω από το 30.
- Οι μαθητές αναπαριστούν με εποπτικά υλικά και αθροιστική ανάλυση τον κάθε αριθμό
- Οι μαθητές συνεχίζουν την αριθμογραμμή μέχρι το 100 στην τάξη τοποθετώντας κάτω από τον κάθε αριθμό, την καρτέλα με αναπαράσταση της ποσότητας που αντιπροσωπεύεται
- Οι μαθητές απαριθμούν τους αριθμούς που προηγούνται και έπονται των δεκάδων σε αύξουσα και φθίνουσα σειρά
- Οι μαθητές βρίσκουν τα λάθη σε αριθμογραμμές και τα διορθώνουν
- Οι μαθητές συμπληρώνουν προφορικά και

- Σύγκριση αριθμών 0-100

- Νοεροί υπολογισμοί
- Προβλήματα

- Προσθέσεις, αφαιρέσεις με και χωρίς κρατούμενο

- Μέτρηση μήκους (ύψος, πλάτος)
- Χρήση μέτρου, μετροταινία
- Λεξιλόγιο: ψηλότερο από- κοντύτερο από, πιο μακρύ- πιο κοντό, πιο πλατύ – πιο στενό

γραπτά τους αριθμούς που έπονται ή προηγούνται συγκεκριμένων αριθμών

- Οι μαθητές αναγνωρίζουν τις διαφορές σε αριθμούς που έχουν τις ίδιες μονάδες αλλά διαφορετικές δεκάδες, χρησιμοποιούν εποπτικό υλικό και την αθροιστική ανάλυση
- Οι μαθητές γράφουν όλους τους αριθμούς από το 0 μέχρι το 100 σε στήλες (0-9, 10-19, 20-29 κ.λ.π.) βάζοντας πάντα τις δεκάδες με κόκκινο χρώμα.
- Οι μαθητές συγκρίνουν αριθμούς με τον ίδιο αριθμό δεκάδων αλλά διαφορετικό μονάδων και τους διατάσσουν από το μικρότερο στο μεγαλύτερο
- Οι μαθητές συγκρίνουν αριθμούς με τον ίδιο αριθμό μονάδων και διαφορετικό μονάδων και τους διατάσσουν από το μεγαλύτερο στο μικρότερο.
- Οι μαθητές καλούνται να επιλύσουν προβλήματα σχετικά με τις σχέσεις των αριθμών (παιχνίδια : μαγικά τετράγωνα, βάζω τόσα όσα, περισσότερα από , λιγότερα από, τα μισά, τα διπλάσια κ.λ.π.). Επαλήθευση με τη μέτρηση σε εποπτικό υλικό
- Οι μαθητές επιλύουν καθημερινά προβλήματα με δραματοποίηση, χρήση εποπτικού υλικού κ.λ.π. και λύνουν γραπτά τις προσθέσεις και αφαιρέσεις
- Οι μαθητές αντιστοιχίζουν ρούχα που ταιριάζουν σε διαφορετικά παιδιά (το πιο ψηλό παιδί θα αγοράσει το πιο μακρύ παντελόνι κ.λ.π.).
- Οι μαθητές λύνουν πρακτικά προβλήματα σε σχέση με το ύψος των αντικειμένων που χωρούν σε συγκεκριμένα σε ύψος ράφια κ.λ.π.
- Οι μαθητές μετρούν το ύψος τους με ίχνος στον τοίχο. Διακρίνουν το πιο ψηλό ίχνος και τοποθετούν τα ονόματά τους σε σειρά ανάλογα με το ίχνος του ύψους τους. Διατάσσουν τα ύψη από το μικρότερο στο μεγαλύτερο.
- Οι μαθητές μετρούν με τη μετροταινία τα ίχνη των υψών. Τα διατάσσουν από το ψηλότερο στο μεγαλύτερο
- Οι μαθητές μετρούν το μήκος των παπουτσιών τους (άτυπη μέτρηση). Στη συνέχεια μετρούν πόσα εκατοστά είναι το ίχνος τους. Γράφουν τα αποτελέσματα και τα διατάσσουν από το μικρότερο στο μεγαλύτερο

- Χρήση αριθμομηχανής .
- Απαρίθμηση 2-2, 5-5, 10-10, 20-20, 15-15, 12-12 κ .λ .π .από το 0 μέχρι το 100 και αντίστροφα
- Προβλήματα

- Μέτρηση χρόνου: ώρα και 5 και 10 και 15 και 20 και 25 και μισή παρά 25, παρά 20, παρά 15, παρά 10 παρά 5

- Οι μαθητές μετρούν την περιφέρεια της μέσης τους, του κεφαλιού τους , του καρπού τους κ.λ.π. και φτιάχνει καθένας το ημερολόγιο των προσωπικών του μετρήσεων. Θα τις συγκρίνει στο τέλος της χρονιάς για να παρατηρήσει <<πόσο μεγάλωσε>>.
- Οι μαθητές εκτιμούν και στη συνέχεια επαληθεύουν τις εκτιμήσεις τους μετρώντας με τη μετροταινία, οικεία μήκη και πλάτη.
- Οι μαθητές επιλύουν προβλήματα μέτρησης μήκους χρησιμοποιώντας εποπτικό υλικό.
- Οι μαθητές χρησιμοποιούν την αριθμομηχανή για να κάνουν επαναλαμβανόμενες προσθέσεις και αφαιρέσεις,
- Οι μαθητές παίζουν παιχνίδια με τη χρήση αριθμομηχανής για να κάνουν εκτιμήσεις και να επαληθεύσουν αθροίσματα και διαφορές (ο διδάσκων δίνει ένα αριθμό στόχο και οι μαθητές με συγκεκριμένες πράξεις στην αριθμομηχανή πρέπει να πλησιάσουν τον αριθμό στόχο κ.λ.π.)
- Οι μαθητές απαγγέλλουν την σειρά των αριθμών 5-5 από το 0 μέχρι το 100. Οι συμμαθητές επαληθεύουν χρησιμοποιώντας την αριθμομηχανή
- Οι μαθητές γράφουν τους αριθμούς μετρώντας 5-5 μέχρι το 100.
- Οι μαθητές διορθώνουν αριθμογραμμές που ανεβαίνουν ή κατεβαίνουν οι αριθμοί 5-5, και τις ξαναγράφουν σωστά
- Οι μαθητές σχεδιάζουν στο ρολόι τα λεπτά (1,2,3,4,5,6 κ.λ.π.). Τα 5, 10, 15, 20, 25, 30, 35, 40, 45, 50, 55 με κόκκινο χρώμα ενώ όλα τα άλλα μαύρα.
- Οι μαθητές διαβάζουν την ώρα: πρώτα όλες τις ώρες με τα πρώτα 5 λεπτά (π.χ. 1 και 5, 2 και 5 , 3 και 5 κ.λ.π.) στη συνέχεια με τον ίδιο τρόπο όλους τους άλλους συνδυασμούς των λεπτών.
- Οι μαθητές σχεδιάζουν την ώρα σε ρολόι προσχεδιασμένο
- Οι μαθητές αναγνωρίζουν το ωράριο λειτουργίας καταστημάτων και αντιστοιχίζουν εικόνες που δείχνουν συγκεκριμένες αγορές. Παιχνίδια ρόλων
- Οι μαθητές λύνουν προβλήματα σχετικά με τη χρονική διάρκεια δραστηριοτήτων (π.χ. εκτέλεση συνταγής, ωράριο εργασίας, διάλειμμα, δρομολόγια μεταφορικών μέσων, διάρκεια ταξιδιού, λήψη φαρμάκων κ.λ.π.)

- *Μετρήσεις: νομίσματα*
- *Προβλήματα*

- *Η έννοια του πολλαπλασιασμού και της διαίρεσης*
- *Προβλήματα*

- *Οι αριθμοί μέχρι το 1000*
- *Απαρίθμηση 100-100*

- *Απαρίθμηση 1-1 από το 100 – 1000*

- *Σύγκριση, διάταξη αριθμών 0-1000*
- *Εύρεση προηγούμενου επόμενου*
- *Απαρίθμηση 10-10 μέχρι το 1000*
- *Προβλήματα*

- Οι μαθητές εξοικειώνονται με τη χρήση των νομισμάτων στις καθημερινές αγορές και την αξία των προϊόντων. Τα ρέστα και η μέτρησή τους
- Προβλήματα οικονομικής διαχείρισης και προγραμματισμού δραστηριοτήτων.
- Η έννοια των εκπώσεων και των προσφορών στις αγορές.

- Οι μαθητές καλούνται να επιλύσουν προβλήματα όπου χρειάζεται να χωρίσουν μια ποσότητα σε παραπάνω από 2 ίσα μέρη. Επαλήθευση με εποπτικό υλικό. Χρήση αριθμομηχανής
- Οι μαθητές καλούνται να εκτιμήσουν την αξία ενός προϊόντος σε πολλαπλή συσκευασία. Εκτίμηση της μονάδας στη διπλάσια ποσότητα και σε πολλαπλάσια. Προβλήματα που δραματοποιούνται και λύνονται με χρήση εποπτικού υλικού και αριθμομηχανή

- Οι μαθητές απαγγέλλουν τους αριθμούς μέχρι το 1000 διαβάζοντάς τους ταυτόχρονα με τον διδάσκοντα.
- Οι μαθητές αναγνωρίζουν αριθμούς μεγαλύτερους του 100 στην καθημερινή τους ζωή.
- Οι μαθητές αντιστοιχίζουν στα δάχτυλά τους τις εκατοντάδες

- Οι μαθητές εξοικειώνονται με τη μετροταινία (αριθμοί πάνω από το 100) μετρώντας μήκη πάνω από 1 μέτρο. Απαγγέλλουν με τη σειρά τους αριθμούς που διαβάζουν στη μετροταινία
- Οι μαθητές φτιάχνουν αριθμογραμμή με τους αριθμούς από το 100 πρώτα μέχρι το 200, από το 200 μέχρι το 300 κ.λ.π.

- Οι μαθητές απαγγέλλουν με τη σειρά τους αριθμούς σε κάθε εκατοντάδα. Αναγνωρίζουν ακουστικά τις εκατοντάδες, τις δεκάδες και τις μονάδες και αντιστοιχίζουν τους αριθμούς με τις καρτέλες που έχουν τη σωστή γραφή (οι εκατοντάδες με πράσινο, οι δεκάδες με κόκκινο χρώμα)
- Οι μαθητές γράφουν σωστά τους αριθμούς που ακούν και τους διατάσσουν σε σειρά από το μεγαλύτερο στο μικρότερο.
- Οι μαθητές συγκρίνουν αριθμούς πάνω από το εκατό ελέγχοντας τις εκατοντάδες αρχικά και στη συνέχεια τις δεκάδες και τις μονάδες

- *Μετρήσεις: νομίσματα*
- *Παρατήρηση, καταγραφή και οργάνωση δεδομένων*

- *Επίλυση πραγματικών καταστάσεων σε σχέση με την λήψη αποφάσεων που εμπλέκεται ο χρόνος*

- *Μέτρηση χρόνου: 365 ημέρες, εβδομάδες, μήνες*
- *Προβλήματα*

- Οι μαθητές βρίσκουν τον προηγούμενο και τον επόμενο ενός αριθμού σε μία εκατοντάδα (π.χ. 576) και τον γράφουν. Επαλήθευση με μετροταινία και αριθμομηχανή
- Οι μαθητές βρίσκουν 2,3, 5 προηγούμενους και επόμενους ενός αριθμού και τον γράφουν. Επαλήθευση με μετροταινία και αριθμομηχανή
- Οι μαθητές ανεβαίνουν 10-10 από το 100 – 200, 1πό το 200-300 κ.λ.π. κάνοντας χρήση των δεκάδων στην πρώτη εκατοντάδα (δάχτυλα)
- Οι μαθητές βρίσκουν παραδείγματα μετρήσεων που χρησιμοποιούνται αριθμοί πάνω από το 100. Αποστάσεις, χρονολογίες, συσκευασίες, πληθυσμοί, σελίδες βιβλίων, λογαριασμοί κ.λ.π. Δημιουργία κολλάζ με θέμα τους μεγάλους αριθμούς

- Οι μαθητές φτιάχνουν ένα τιμοκατάλογο σε κανσόν με φωτογραφίες προϊόντων που αγοράζουν καθημερινά μέχρι 5 ευρώ (π.χ. ψωμί, εφημερίδα, ένα μπουκάλι γάλα κ.λ.π.) και δίπλα αναγράφουν τις τιμές. Συγκρίνουν το πιο ακριβό και το πιο φθηνό προϊόν.
- Οι μαθητές κάνουν κολλάζ με προϊόντα πολύ πιο ακριβά (αυτοκίνητο, κρεβάτι, τηλεόραση) και δίπλα αναγράφουν τις τιμές. Συγκρίνουν και βρίσκουν το πιο ακριβό και το πιο φθηνό.

- Οι μαθητές φτιάχνουν ημερολόγιο με όλους του μήνες του χρόνου. Σημειώνουν γιορτές και αργίες, εθνικές εορτές και σημαντικά γεγονότα της σχολικής ζωής.
- Οι μαθητές σημειώνουν τα γενέθλιά τους στο ημερολόγιο της τάξης. Βρίσκουν ποιο μήνα γιορτάζουν τα γενέθλιά τους τα πιο πολλά παιδιά

- Οι μαθητές απαγγέλλουν με τη σειρά τους μήνες στο ημερολόγιο της τάξης.
- Χωρίζουν τους μήνες ανά εποχή.
- Οι μαθητές αντιστοιχίζουν στον καθένα μήνα την ημερομηνία που έχουν γενέθλια. Παρατηρούν και συγκρίνουν ποιο μήνα γιορτάζουν τα πιο πολλά παιδιά
- Οι μαθητές συγκρίνουν χρονικές διάρκειες π.χ. καλοκαιρινές διακοπές, Σαρακοστή, χρόνια υποχρεωτικής εκπαίδευσης κ.λ.π. σε ημέρες με τη βοήθεια της αριθμομηχανής και τις συγκρίνουν. Λύνουν προβλήματα σχετικά.

<ul style="list-style-type: none"> • <i>Μέτρηση μάζας. Εξοικείωση με τη ζυγαριά, το κιλό και τα γραμμάρια</i> • <i>Προβλήματα</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Οι μαθητές εξοικειώνονται με τη χρήση της ζυγαριάς, τα γραμμάρια και τα λίτρα στις συσκευασίες καθημερινής χρήσης προϊόντων. • Οι μαθητές λύνουν προβλήματα που σχετίζονται με το βάρος και την αξία προϊόντων
---	---

2.3. ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΤΡΙΑ ΚΑΙ ΕΛΑΦΡΙΑ ΝΟΗΤΙΚΗ ΚΑΘΥΣΤΕΡΗΣΗ

2.3.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η κοινωνική ικανότητα αντανakλά την ικανότητα του ατόμου να ανταποκρίνεται στις κοινωνικές του προσδοκίες και αφετέρου την αυτοδραστηριοποίηση ή προσωπική ανάπτυξή του.

Στο σύγχρονο ορισμό της νοητικής καθυστέρησης σημαντικό ρόλο κατέχει η προσαρμοστική συμπεριφορά του παιδιού/ατόμου, όπως αυτή εκφράζεται και μέσα από τις κοινωνικές δεξιότητες. Λαμβάνοντας υπόψη πως στα νοητικά καθυστερημένα παιδιά οι περιορισμοί συνυπάρχουν με τις δυνατότητες, μπορούμε να θεωρήσουμε βέβαιο πως με την κατάλληλη αξιολόγηση και υποστήριξη μπορεί να βελτιωθεί η λειτουργικότητα των παιδιών αυτών σε προσωπικό και κοινωνικό επίπεδο. Η λειτουργικότητα αυτή καθορίζεται μέσα από το συνδυασμό κοινωνικών, προ-επαγγελματικών, επαγγελματικών δεξιοτήτων και δεξιοτήτων καθημερινής διαβίωσης. Άμεσος στόχος, πάντοτε, παραμένει η ένταξη των νοητικά καθυστερημένων παιδιών στο παραγωγικό και κοινωνικό γίνεσθαι, με απώτερο στόχο τη βελτίωση της ποιότητας ζωής τους.

Είναι γνωστό ότι τα νοητικά καθυστερημένα παιδιά παρουσιάζουν σημαντικό έλλειμμα ως προς τις κοινωνικές τους δεξιότητες. Παρουσιάζουν, δηλαδή, ελλείψεις στη διαπροσωπική τους συμπεριφορά, χαμηλή αυτοεκτίμηση και αρνητικά κίνητρα επίτευξης. Η κατάκτηση των κοινωνικών δεξιοτήτων, όμως, είναι μία αναγκαιότητα, καθώς αποτελούν καθοριστικό παράγοντα στη βελτίωση και ανάπτυξη πολλαπλών τομέων της προσωπικής και κοινωνικής τους ζωής που αφορούν σε δραστηριότητες στην κοινότητα, στον προσωπικό χώρο, στο χώρο εργασίας, στη διαφύλαξη της υγείας και ασφάλειας και στην ποιοτική προσωπική ανάπτυξη.

Η διδασκαλία κοινωνικών δεξιοτήτων καλό είναι να ξεκινά από την προσχολική ηλικία, ώστε σταδιακά να αναπτυχθούν επαρκώς οι απαραίτητες δεξιότητες για την επιτυχημένη μετάβαση από το σχολείο στην κοινότητα και στην εργασία. Μπορεί, επίσης, να πραγματοποιηθεί και μέσα από μία διαθεματική προοπτική στο σχολικό πλαίσιο επιδιώκοντας ταυτόχρονα την ενεργητική προσέγγιση της μαθησιακής διαδικασίας και του μαθησιακού υλικού από τους μαθητές σε ατομικό ή και ομαδικό επίπεδο, υπό το πρίσμα ενός συνεργατικού διδακτικού και μαθησιακού περιβάλλοντος. Στην όλη αυτή προσπάθεια κρίνεται σημαντική η συνεργασία του σχολείου με τους γονείς, τα άλλα μέλη της οικογένειας, την κοινότητα και τα απαραίτητα υποστηρικτικά συστήματα εντός και εκτός του σχολικού περιβάλλοντος.

Οι κοινωνικές δεξιότητες, οι οποίες θεωρούνται δομικά στοιχεία της κοινωνικής ικανότητας, εμπεριέχουν τα ακόλουθα:

α) Διαπροσωπικές σχέσεις: η συναλλαγή με άλλους ανθρώπους και η δημιουργία και διατήρηση φιλικών σχέσεων είναι παράγοντες σημαντικοί στην πορεία ενσωμάτωσης των νοητικά καθυστερημένων ατόμων στο κοινωνικό πλαίσιο.

β) Αυτοαντίληψη – αυτοεκτίμηση: η κατανόηση από τον κάθε άνθρωπο της μοναδικότητάς του και η αποδοχή των προσωπικών του δυνατοτήτων βοηθούν στον προσδιορισμό της πορείας της ζωής του και προσδίδουν σε αυτή ουσιαστικό νόημα. Ο προσδιορισμός του κοινωνικού ρόλου του κάθε ατόμου, της αξίας του και η υπέρβαση των αρνητικών συναισθημάτων, κινητοποιούν τη διάθεση εμπλοκής στα κοινωνικά δρώμενα και την κατάκτηση θετικών κοινωνικών εμπειριών.

γ) Υπευθυνότητα: η κοινωνική συμπεριφορά, η κατάκτηση των κατάλληλων αντιδράσεων σε ποικίλες συνθήκες, η διατήρηση κοινωνικών σχέσεων, η αποφυγή θυματοποίησης, η ανεξαρτησία και η λήψη αποφάσεων, η αναγνώριση των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων, η

αναγνώριση της προσωπικής ευθύνης στις ενέργειες αποτελούν κρίσιμης σημασίας στοιχεία στην κατάκτηση της ανεξάρτητης και ασφαλούς διαβίωσης.

δ) Επικοινωνία: η αποτελεσματική λεκτική και μη λεκτική επικοινωνία, η δυνατότητα προσωπικής έκφρασης και κατανόησης του άλλου συνιστούν ουσιαστικά συστατικά των ποιτικών σχέσεων σε ποικίλες κοινωνικές συνθήκες.

Παρακάτω αναλύονται οι δεξιότητες με συνοδούς διδακτικούς στόχους και ενδεικτικές δραστηριότητες. Σκοπός είναι η υποβοήθηση της διδασκαλίας και όχι η λεπτομερής περιγραφή των μέσων.

Οι διδακτικοί στόχοι ακολουθούν λογική σειρά. Ο δάσκαλος/α μπορεί να επεκτείνει ή και να κάνει μικρότερους στόχους-βήματα για τις ανάγκες του μαθητή/τάξης. Σημαντικό ρόλο παίζει η ύπαρξη εσωτερικών κριτηρίων κατάκτησης των στόχων που θα θέσει ο δάσκαλος/α. Θα πρέπει, δηλαδή, να υπάρχει αξιολόγηση ως προς την επιτέλεση ή μη των προηγούμενων διδακτικών στόχων.

Οι δραστηριότητες είναι ενδεικτικές, μπορούν να τροποποιηθούν, επιτρέποντας τη χρήση ποικίλων υλικών και πέρα των προτεινόμενων, ενώ η εφαρμογή τους μπορεί να πραγματοποιηθεί με βάση τα εξής πλαίσια: δάσκαλος/α – παιδί, δυαδικά, σε μικρές ομάδες, στο σπίτι, εκτός τάξης.

2.3.2. ΕΠΟΠΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

Προτείνεται η χρήση ποικίλων υλικών από το δάσκαλο επί τη βάση του αναπτυξιακού επιπέδου του κάθε παιδιού και των δυνατοτήτων του γενικότερα. Η προσπάθεια εμπλουτισμού των εμπειριών των παιδιών μπορεί να επεκταθεί και εκτός της τάξης, στο περιβάλλον της κοινότητας.

Ειδικότερα, το εποπτικό υλικό που θα μπορούσε να φανεί χρήσιμο – ενδεικτικά - στο πλαίσιο της διδασκαλίας κοινωνικών δεξιοτήτων περιλαμβάνει:

- Ηλεκτρονικά μέσα (βίντεο/DVD, βιντεοκάμερα, τηλεόραση, cd player, ηλεκτρονικό υπολογιστή κ.α.).
- Διάφορα παιχνίδια, μουσικά όργανα, πάζλ, χάρτες κ.α..
- Υλικά που θα μπορούσαν να λειτουργήσουν ως μικρογραφίες πραγματικών χαρακτηρισμών και καταστάσεων (κούκλες, αυτοκινητάκια, σπιτάκια, κουζινικά, έπιπλα – παιχνίδια, ζώα κ.α.).
- Βιβλία με ποικίλο περιεχόμενο με ιστορίες, παραμύθια, απεικονίσεις
- Εικόνες, κάρτες, πίνακας κολλητικός, πίνακας, τόπια υφασμάτων, στολές διάφορες, αξεσουάρ όπως καπέλα κ.α., καθρέφτης.
- Κάρτες που αν παρατεθούν σε διαδοχή απεικονίζουν διάφορες ιστορίες με ζώα και ανθρώπους.
- Γραφική ύλη (μολύβια, μαρκαδόροι, χαρτιά, χαρτόνια χρωματιστά, κόλλες κ.α.). Υλικά ζωγραφικής (πινέλα, διαφόρων τύπων χρώματα, δακτυλομπογιές, κηρομπογιές κ.α.).
- Υλικό για κολάζ, πλαστελίνη, πηλός, υλικά για καλλιτεχνικές κατασκευές.
- Υλικά για τη διαμόρφωση «γωνιών» στην τάξη όπως: σούπερ – μάρκετ, μανάβικο, κήπος, κ.α..
- Οργανωμένη κουζίνα (οικιακές συσκευές, σκεύη κουζίνας κ.α.).

2.3.3. Γενικές ενότητες, διδακτικοί στόχοι, ενδεικτικές δραστηριότητες

ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ	ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
<p>Διαπροσωπικές σχέσεις</p>	<p>Δεξιότητες ακρόασης και ανταπόκρισης:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Το παιδί μαθαίνει να ακούει προσεκτικά το συνομιλητή του, χωρίς να τον διακόπτει, αναγνωρίζει κατάλληλους – - ακατάλληλους τρόπους ακρόασης. • Το παιδί μαθαίνει να απαντά κατάλληλα σε συνθήκες συνομιλίας, να αναγνωρίζει κατάλληλους – ακατάλληλους τρόπους ανταπόκρισης. Κατανοεί το ρόλο και τη σημασία των ερωτήσεων και εξασκείται στη συνθήκη: ερώτηση – απάντηση. 	<ul style="list-style-type: none"> • Σε κύκλο, κάθε παιδί με τη σειρά μιλάει για ένα χόμπυ του ή τις ηρωικές του συνήθειες, πριν φτάσει στο σχολείο ή για οποιαδήποτε άλλη δραστηριότητα καθορίσει ο δάσκαλος. • Τα παιδιά παρακολουθούν σε βίντεο συμπεριφορές ακρόασης, πως συμπεριφέρεται αυτός που ακούει στο πλαίσιο της μη λεκτικής συμπεριφοράς. Ακολουθεί δραματοποίηση, όσων παρακολούθησαν, σε δυάδες (ένα παιδί μιλά και το άλλο ακούει προσεκτικά μιμούμενο τις συμπεριφορές που παρακολούθησε). Για παράδειγμα, ακούν και ακολουθούν τις προφορικές οδηγίες του δασκάλου για την κατασκευή ενός απλού φαγητού στην κουζίνα. • Σε ομάδα ή ανά δύο τα παιδιά μιλούν ταυτόχρονα ή χωρίς να κοιτάζονται και μετά προσπαθούν να πουν τι κατάλαβαν για αυτά που έλεγε ο συνομιλητής τους. Ο δάσκαλος ή τα παιδιά γράφουν στον πίνακα ή χρησιμοποιούν κάρτες για το πως ακούμε σωστά και αξιολογούν συμπεριφορές που βλέπουν σε εικόνες, σε βίντεο ή κάνουν δραματοποίηση των συμπεριφορών στην τάξη με κούκλες ή με τη συμμετοχή των ίδιων των παιδιών σε μικρές ομάδες. • Στον κύκλο, ο δάσκαλος διαβάζει ένα παραμύθι ή μια ιστορία και ζητά από τα παιδιά να απαντήσουν σε σχετικές ερωτήσεις. Παρόμοια συνθήκη με βίντεο ή με ιστορίες σε εικόνες. • Σε μικρές ομάδες ή ανά δύο, ένα παιδί μιλά για ένα θέμα και το άλλο ή τα άλλα παιδιά κάνουν από μία ερώτηση. • Δραματοποίηση συνθήκης συνομιλίας (ερωτήσεις - απαντήσεις) όπου το ένα παιδί ζητά από το άλλο κάτι, όπως για παράδειγμα να παίξουν μαζί ένα παιχνίδι. Μπορούν να υπάρχουν εναλλαγές κατάλληλων – ακατάλληλων συμπεριφορών που μετά αξιολογούνται, όπως η ένταση της φωνής των συνομιλητών, οι χειρονομίες στη διάρκεια της συνθήκης «ρωτώ – απαντώ» και άλλα. Και στην άσκηση αυτή μπορεί να χρησιμοποιηθεί βίντεο ή εικόνες και δραματοποίηση. • Τα παιδιά μαζί με το δάσκαλο σκέφτονται εναλλακτικούς τρόπους επικοινωνίας, όπως ζωγραφική, παντομίμα ή βλέποντας εικόνες χωρίς λόγια γίνονται οι πρωταγωνιστές και προσθέτουν το διάλογο. Μπορούν να αξιολογήσουν τη σημασία της κατάλληλης – ακατάλληλης ακρόασης και ανταπόκρισης, παίζοντας ένα θεατρικό έργο.

ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ	ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
Διαπροσωπικές σχέσεις	<p>Αναγνώριση και έκφραση συναισθημάτων:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Αντίληψη των συναισθημάτων των άλλων. • Έκφραση των προσωπικών συναισθημάτων. 	<ul style="list-style-type: none"> • Μίμηση των συναισθηματικών εκφράσεων του δασκάλου π.χ. αγκαλιά, φιλή κ.α. (λεκτικά και μη λεκτικά). Στη διάρκεια των δραστηριοτήτων της τάξης ο δάσκαλος ζητά από τα παιδιά να λένε κατά περίπτωση πώς αισθάνονται. • Τα παιδιά αναγνωρίζουν και ονομάζουν, αρχικά με τη βοήθεια του δασκάλου, μέσα από εικόνες, ιστορίες, εικόνες σε Η/Υ ή slides, βασικά συναισθήματα: φόβο, χαρά, λύπη. Αντί λεκτικής αναφοράς, τα παιδιά ζωγραφίζουν χαρούμενα – λυπημένα πρόσωπα ή τα φτιάχνουν με πλαστελίνη. Τα παιδιά μπροστά σε καθρέφτη παίρνουν την ανάλογη έκφραση με το συναίσθημα που περιγράφει ο δάσκαλος. • Τα παιδιά σε μικρές ομάδες ή σε дуάδες χρησιμοποιούν εικόνες με ζώα, που απεικονίζουν διάφορες μεταξύ τους σχέσεις. Στη συνέχεια ακολουθεί συζήτηση για τις σχέσεις των ζώων και το πώς αυτά αισθάνονται. Δραματοποίηση με κούκλες – μαριονέτες. • Παρακολούθηση βίντεο, όπου οι πρωταγωνιστές εκφράζουν έντονα συναισθήματα π.χ. θυμό. Συζήτηση για την αντιμετώπισή τους. • Κάθε παιδί περιγράφει στην ομάδα μια ιστορία – εμπειρία, που δείχνει χαρά, λύπη, θυμό.

ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ	ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
Διαπροσωπικές σχέσεις	<p>Δημιουργία και διατήρηση στενών σχέσεων:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Χαρακτηριστικά των ανθρώπων που μας αγαπάνε και τους αγαπάμε – οικογένεια. • Συνύπαρξη ανθρώπων – ομοιότητες και διαφορές στους ανθρώπους. 	<ul style="list-style-type: none"> • Τα παιδιά ζωγραφίζουν την οικογένεια ή γενικά αγαπημένα πρόσωπα. • Τα παιδιά φέρνουν φωτογραφίες της οικογένειας ή αγαπημένων προσώπων. Συζήτηση σε ομάδα για το πώς συμπεριφέρεται το κάθε πρόσωπο, γιατί τους αγαπάμε, γιατί μας αγαπούν. Καταγραφή των κοινών στοιχείων. • Δραματοποίηση με κούκλες ή με ρόλους που παίρνουν τα παιδιά, των συμπεριφορών των ανθρώπων που αγαπάμε. • Παρακολούθηση βίντεο ή ανάγνωση ιστορίας σχετικά με σχέσεις μεταξύ ζώων ή σχέσεις σε μια οικογένεια ανθρώπων και μίμηση των συμπεριφορών των πρωταγωνιστών σε μικρές ομάδες παιδιών. • Σε ομάδα – κύκλο τα παιδιά βρίσκουν τις μεταξύ τους ομοιότητες ή διαφορές π.χ. στο χρώμα των μαλλιών, στο φαγητό που προτιμούν. Το ίδιο και σε σχέση με τα αγαπημένα πρόσωπα. Συζήτηση της συνύπαρξης των διαφορετικών ανθρώπων (φίλοι, γείτονες, συμμαθητές, συγγενείς κ.α.).

ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ	ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
Διαπροσωπικές σχέσεις	<p>Δημιουργία και διατήρηση φιλικών σχέσεων:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Συστήνομαι – θέτω τις βάσεις για τη δημιουργία μιας φιλικής σχέσης. • Διατήρηση της φιλίας: μοιράζομαι πράγματα, καταστάσεις, συναισθήματα. 	<ul style="list-style-type: none"> • Σε ομάδα τα παιδιά μιμούνται το δάσκαλο στον τρόπο που συστήνονται δύο άνθρωποι μεταξύ τους (λεκτικά, μη λεκτικά) και στη συνέχεια δουλεύουν σε δυάδες με τον ίδιο τρόπο. Χρήση και εικόνων ή δραματοποίηση με κούκλες. • Παρακολούθηση σε βίντεο των συμπεριφορών και των δραστηριοτήτων μεταξύ φίλων. Στη συνέχεια, τα παιδιά μιμούνται ορισμένες συμπεριφορές π.χ. ζητώ από έναν συμμαθητή μου να παίξουμε μαζί, τον βοηθώ κ.α.. • Εικόνες, σε βίντεο, φίλων που τσακώνονται ή είναι αγαπημένοι. Συζήτηση για το πώς αισθάνονται. Παρόμοια συνθήκη με ιστορίες ή εικόνες, όπου τα παιδιά επιλέγουν την έκβαση. • Τα παιδιά μιλούν για τους φίλους τους, για πράγματα που κάνουν μαζί (προσοχή στην περίπτωση που υπάρχουν στην τάξη παιδιά που δεν προσεγγίζουν ή δεν προσεγγίζονται από τα άλλα). • Επίσκεψη της τάξης σε διάφορα μέρη, όπου μπορούν οι φίλοι να πάνε και να ψυχαγωγηθούν. Συζήτηση στην τάξη για τις δραστηριότητες που μπορούν να επιλέξουν οι φίλοι.

ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ	ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
Διαπροσωπικές σχέσεις	<p>Κατανόηση της σημασίας και εφαρμογή αρχών της συνεργασίας:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Μοιράζομαι πράγματα και βοηθώ. • Περιμένω τη σειρά μου και σέβομαι ό,τι ανήκει σε άλλον. 	<ul style="list-style-type: none"> • Τα παιδιά μοιράζονται πράγματα που υπάρχουν στην τάξη με την παρώθηση του δασκάλου. • Σε μικρές ομάδες, ένα παιδί κάνει κινήσεις π.χ. με μουσική υπόκρουση και τα υπόλοιπα το ακολουθούν - μιμούνται. • Σε διάφορες δραστηριότητες, το ένα παιδί βοηθά το άλλο και το αντίθετο π.χ. καθαριότητα στην τάξη. Συζήτηση για το αποτέλεσμα . • Οργάνωση θεατρικού παιχνιδιού ή συνεργατικών παιχνιδιών. Βιντεοσκόπηση της δραστηριότητας. Παρακολούθηση του βίντεο και συζήτηση. • Τα παιδιά μαθαίνουν να περιμένουν τη σειρά τους για να πάρουν το παιχνίδι που έχει ένα άλλο παιδί ή ζητούν την άδεια για να το κάνουν. Βίντεο σχετικό, δραματοποίηση ανάλογης συνθήκης με κούκλες.

ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ	ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
Διαπροσωπικές σχέσεις	<p>Κατάλληλη συμπεριφορά σε διάφορες κοινωνικές συνθήκες:</p> <ul style="list-style-type: none"> Χαιρετισμός γνωστών ενηλίκων και συνομηλίκων. Χρήση κατάλληλου λεξιλογίου: «ευχαριστώ» - «παρακαλώ». 	<ul style="list-style-type: none"> Τα παιδιά χαιρετούν με τον κατάλληλο τρόπο ενηλίκους και συνομηλίκους, αρχικά μιμούμενα το δάσκαλο. Λένε «ευχαριστώ» και «παρακαλώ» στη διάρκεια των επαφών τους στην τάξη με την παρότρυνση του δασκάλου. Παρακολούθηση βίντεο με σχετικές συμπεριφορές. Εφαρμογή τους σε μικρές ομάδες ή σε δυάδες. Τα παιδιά βλέπουν εικόνες – σκίτσα, που δείχνουν ανθρώπους ή ζώακια σε συνθήκες, όπως: «χαιρετισμός» ή «ζητώ κάτι από κάποιον» και κάνουν μια ιστορία. Δραματοποίηση με κούκλες. Εκτός της τάξης, π.χ. αγορά πραγμάτων σε κατάστημα, χρησιμοποιούν όσα έμαθαν για το χαιρετισμό και τη χρήση των λέξεων «ευχαριστώ – παρακαλώ».

ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ	ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
Επικοινωνία	<p>Αναγνώριση επικίνδυνων καταστάσεων (επείγουσας ανάγκης) και ανταπόκριση:</p> <ul style="list-style-type: none"> Αναγνώριση επικίνδυνων καταστάσεων. Γνώση τρόπων αντιμετώπισης ή περιορισμού τους. 	<ul style="list-style-type: none"> Ακούνε ιστορίες ή βλέπουν εικόνες ή βίντεο που αναφέρονται σε κινδύνους και βρίσκουν μαζί με το δάσκαλο τρόπους αντιμετώπισης π.χ. τηλεφωνική αναφορά, προσφορά βοήθειας κ.α.. Συνδυάζουν εικόνες με ήχους π.χ. σειρήνα με το ασθενοφόρο. Αναγνωρίζουν τους ήχους αυτούς, είτε λέγοντας την κατάλληλη λέξη π.χ. ασθενοφόρο, είτε δείχνοντας την ανάλογη εικόνα. Παρακολούθηση βίντεο ή χρήση εικόνων που δείχνουν επικίνδυνες καταστάσεις: φωτιά, πλημμύρα, ατύχημα κ.α. και τρόπους αντίδρασης σε αυτές. Δραματοποίηση στην τάξη από τα παιδιά σε ομάδες ή με κούκλες. Επίσκεψη της τάξης σε αστυνομικό τμήμα, πυροσβεστική υπηρεσία κλπ. Συζήτηση με τους εργαζόμενους – υπεύθυνους και συζήτηση ή ζωγραφική ή κολλάζ με σχετικό θέμα στην τάξη.

ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ	ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
Επικοινωνία	<p>Επίλυση διαφωνιών:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Η σημασία της επίλυσης διαφωνιών. • Εφαρμογή τρόπων επίλυσης διαφωνιών στην καθημερινή ζωή. 	<ul style="list-style-type: none"> • Τα παιδιά βλέπουν κάρτες - εικόνες ή βίντεο που παρουσιάζουν διάφορες συνθήκες διαφωνίας π.χ. το παιδί που δεν θέλει να κοιμηθεί για να δει τηλεόραση και τα αποτελέσματα των διαφωνιών αυτών στις σχέσεις π.χ. κλάμα, τιμωρία κ.α. Συζήτηση. • Μικρή ομάδα παιδιών δραματοποιεί μια συνθήκη διαφωνίας και τα υπόλοιπα παιδιά επιλέγουν την έκβαση. Παρόμοια συνθήκη δραματοποίησης με κούκλες ή χρήση εικόνων με σχετικό θέμα και ανάλογη συζήτηση. Επιβράβευση της σωστής στάσης και αντιμετώπισης σε συνθήκη διαφωνίας. Τα παιδιά ακούνε ιστορίες που αναφέρονται σε καταστάσεις διαφωνίας και απαντούν στην ερώτηση «τι θα έκαναν αν....» • Δίνεται έμφαση στη βίωση θετικών συναισθημάτων από την επίλυση διαφωνίας σε καταστάσεις δραματοποίησης ή σε καθημερινές καταστάσεις στην τάξη.

ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ	ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
Επικοινωνία	<p>Αναζήτηση πληροφοριών και μετάδοση πληροφοριών:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ζητώ κάτι που επιθυμώ, ζητώ βοήθεια από άλλους. • Πληροφορώ τους άλλους για το πώς αισθάνομαι. 	<ul style="list-style-type: none"> • Τα παιδιά επιλέγουν διάφορα αντικείμενα που επιθυμούν μέσα από την τάξη, μαθαίνοντας, με παρότρυνση του δασκάλου ή αρχικά με μίμηση, να χρησιμοποιούν την κατάλληλη έκφραση για να το ζητήσουν. • Το παιδί προσφέρει βοήθεια στο δάσκαλο, όταν αυτός του ζητά και ανταποκρίνεται με τον κατάλληλο τρόπο π.χ. για την τακτοποίηση των παιχνιδιών. • Δραματοποίηση συνθηκών αναζήτησης πληροφοριών στην τάξη, μεταξύ μικρών ομάδων π.χ. για τον τρόπο που παίζεται ένα παιχνίδι όταν μία ομάδα κατέχει τις πληροφορίες και η άλλη ομάδα τις αναζητά. Στη συνέχεια οι δύο ομάδες παίζουν μαζί το παιχνίδι. Συζήτηση των αποτελεσμάτων. • Παρακολούθηση σχετικών βίντεο ή παιχνίδι με εικόνες που αναφέρονται στην αναζήτηση και παροχή πληροφοριών π.χ. στην κοινότητα – σε ένα κατάστημα ή στο δρόμο. Δραματοποίηση στις ανάλογες «γωνιές» στην τάξη ή και εκτός τάξης, στην κοινότητα. • Δραματοποίηση συνθηκών, όπου το παιδί παρέ-

		<p>χει πληροφορίες π.χ. στο γιατρό για το πώς αισθάνεται σωματικά.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Παρακολούθηση βίντεο για την έκφραση συναισθημάτων ή δραματοποίηση με κούκλες π.χ. πώς αισθάνεται ένα παιδί που το ενοχλούν και το πειράζουν οι άλλοι – τι θα μπορούσε να πει. Με τη βοήθεια του δασκάλου προσδιορίζεται, σε συνθήκες δραματοποίησης, η κατάλληλη και η μη κατάλληλη συμπεριφορά σε καταστάσεις παρενόχλησης.
--	--	--

ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ	ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
Επικοινωνία	<p>Μιλώ για τις προτιμήσεις μου σε συζητήσεις:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Σημασία επιλογής: ο καθένας έχει τη δική του άποψη και την εκφράζει. • Μαθαίνω να λέω τι προτιμώ και να λέω «όχι» χωρίς να προσβάλω. 	<ul style="list-style-type: none"> • Σε ομάδα, τα παιδιά λένε τις προτιμήσεις τους ή τις δείχνουν με κάρτες ή τις ζωγραφίζουν, για διάφορα θέματα π.χ. αγαπημένο λουλούδι, φαγητό κλπ. • Βλέπουν κόμικς ή εικόνες με ιστορίες και το καθένα προτείνει την κατάληξη της ιστορίας που προτιμά. Δραματοποίηση. • Παρακολούθηση βίντεο «πότε λέω όχι» π.χ. ένας άγνωστος ζητά κάτι από ένα παιδί. Συζήτηση στην τάξη. Δραματοποίηση με κούκλες ή με ρόλους που αναλαμβάνουν τα παιδιά ως προς την κατάλληλη και μη κατάλληλη συμπεριφορά. • Δραματοποίηση ιστοριών με κούκλες για το πότε και πως λέω «όχι». Δίνεται έμφαση στις λέξεις που χρησιμοποιούνται ή γενικότερα στη στάση που κρατά το παιδί για την αποφυγή διένεξης π.χ. αγνώ κάποιον που με ενοχλεί ή απλά αρνούμαι και φεύγω. • Σε ομάδες, τα παιδιά συζητούν μια εμπειρία π.χ. διακοπές Χριστουγέννων. Χρήση καρτών που δείχνουν πως ένιωσαν τα Χριστούγεννα ή λεκτική αναφορά. Ο δάσκαλος ή τα παιδιά επισημαίνουν τις διαφορετικές εμπειρίες του καθενός.

ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ	ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
Επικοινωνία	<p>Κατανόηση ποικίλων επικοινωνιακών συνθηκών και κατάλληλη ανταπόκριση:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Κατανόηση ότι κάθε συνθήκη απαιτεί διαφορετικό τρόπο επικοινωνίας. • Κατανόηση της σχέσης μεταξύ λεκτικών και μη 	<ul style="list-style-type: none"> • Τα παιδιά παρακολουθούν βίντεο, τοποθετούν εικόνες στη σωστή θέση, ή δραματοποιούν καταστάσεις που αφορούν: συμπεριφορά στο θέατρο, στο γήπεδο, στην καφετέρια κλπ. (δίνεται έμφαση στον τόνο φωνής, στις χειρονομίες κλπ. που είναι κατάλληλες για κάθε χώρο). Μπορούν να γίνουν σχετικές ασκήσεις π.χ. για την ένταση της φωνής, πόσο

	λεκτικών σημάτων.	<p>πρέπει να φωνάξω για να με ακούσει κάποιος στην άλλη άκρη της τάξης, πόσο όταν είναι δίπλα μου;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Σε μικρές ομάδες ή σε δυάδες γίνονται ασκήσεις για τον τρόπο που μιλώ σε συνομηλίκους, ενηλίκους, γνωστούς, αγνώστους κλπ. Παρακολούθηση σχετικών βίντεο, δραματοποίηση, εικόνες. Ασκήσεις, αρχικά με μίμηση, για το πώς μπορώ να είμαι ευγενικός (εκφράσεις ευγενείας). • Χρήση τηλεφώνου ή άλλων μέσων π.χ. Η/Υ: τα παιδιά ασκούνται ως προς τον τρόπο που χειρίζομαι το τηλέφωνο ή τον Η/Υ – με απλά βήματα – πώς απαντώ στο τηλεφώνημα, πώς ζητώ κάτι μέσω τηλεφώνου, πώς ο Η/Υ με βοηθά να επικοινωνήσω; • Ασκήσεις στην κατανόηση της σχέσης λεκτικών – μη λεκτικών μηνυμάτων π.χ. παντομίμα, συνδυασμός λέξεων με χειρονομίες ή εκφράσεις. Ασκήσεις με καθρέφτη ατομικά, ή σε μικρές ομάδες. Συζήτηση: τι συμβαίνει αν η έκφραση του προσώπου δεν ταιριάζει με το λεκτικό μήνυμα; • Συζήτηση του τι μας προσφέρει η καλή επικοινωνία στις σχέσεις μας, στη ζωή μας στην κοινότητα γενικότερα π.χ. περισσότερους φίλους.
--	-------------------	--

ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ	ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
Υπευθυνότητα	<p>Αποφυγή κινδύνων όπως ατυχήματα από σπασμένα τζάμια, οδικά δυστυχήματα κ.α.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Η έννοια της ασφάλειας αντιπαραβαλλόμενη με τον κίνδυνο. Αναγνώριση των κινδύνων πρόκλησης ατυχήματος στην καθημερινή ζωή. • Αιτιολόγηση της συμπεριφοράς για την αποφυγή ατυχημάτων. 	<ul style="list-style-type: none"> • Τι σημαίνει να είμαι προσεκτικός όταν εκτελώ κάποιες δραστηριότητες. Τα παιδιά βλέπουν εικόνες ή ακούν ιστορίες που αναφέρονται σε οδηγίες, π.χ. τι πρέπει να κάνουν όταν θελήσουν να περάσουν το δρόμο. • Φωτογραφίζω το προσεκτικό παιδί που περνά το δρόμο με ασφάλεια, το παιδί που δεν προκαλεί ατυχήματα. • Επιλογή από εικόνες που αναπαριστούν δραστηριότητες που οδηγούν σε πρόκληση ή αποφυγή ατυχημάτων. Συζήτηση. Εργασία με το ανάλογο περιεχόμενο σε μικρές ομάδες. • Αρχικά συζήτηση με θέμα «τι πρέπει να κάνω όταν ένα παιδί κάνει κάτι επικίνδυνο και θέτει σε κίνδυνο τη σωματική του ασφάλεια σε διάφορες συνθήκες: στο δρόμο, στην παιδική χαρά, στο σχολείο». Κατόπιν, δραματοποιούν την ιστορία παίρνοντας τους ανάλογους ρόλους ή με κούκλες. Βίντεο. • Δραματοποίηση συνθήκης στην οποία το παιδί καλείται να εκφράσει το λόγο για τον οποίο είναι προσεκτικός. Σε δυάδες τα παιδιά επιχειρούν να ανταποκριθούν με χειρονομίες και λεκτικά, π.χ. «δεν περνάω το δρόμο, χωρίς να προσέξω, διότι μπορεί να έρχεται αυτοκίνητο, δε χτυπάω δυνατά τα τζάμια, ούτε πέφτω πάνω σε αυτά με δύναμη, καθώς τρέχω, γιατί μπορεί να σπάσουν και να χτυπήσω άσχημα».

ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ	ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
Υπευθυνότητα	<p>Το παιδί μαθαίνει να ακολουθεί κανόνες σε νέες δραστηριότητες ή παιχνίδια</p> <ul style="list-style-type: none"> • Η έννοια της ακολουθίας των κανόνων. Η σημασία των κανόνων στην ομαλή λειτουργία των κοινωνικών σχέσεων. • Τα αποτελέσματα της μη τήρησης των κανόνων στην καθημερινή ζωή. 	<ul style="list-style-type: none"> • Τι σημαίνει να ακολουθώ κανόνες, όταν εκτελώ κάποιες δραστηριότητες. Τα παιδιά βλέπουν εικόνες ή ακούν ιστορίες που αναφέρονται σε οδηγίες, π.χ. τι πρέπει να κάνουν όταν μπαίνουν σε ένα κατάστημα με παιχνίδια (μπορώ να βλέπω αλλά όχι να αγγίζω). • Επιλογή από εικόνες που αναπαριστούν δραστηριότητες και ενέργειες μεταξύ των παιδιών και των γονέων τους (π.χ. μαθαίνω το βασικό κανόνα συμπεριφοράς σε πολυκαταστήματα, να είμαι, δηλαδή, κοντά στους γονείς για να μη χαθώ). Συζήτηση. Εργασία με το ανάλογο περιεχόμενο σε μικρές ομάδες. • Φωτογραφίζω διαδοχικά το παιδί που ακολουθεί τους κανόνες. Ζωγραφίζω ένα παιδάκι χαρούμενο που έχει ακολουθήσει σωστά τις οδηγίες. • Δραματοποίηση συνθήκης στην οποία το παιδί καλείται να πάρει μέρος σε ένα απλό παιχνίδι με κανόνες. Σε μικρές ομάδες (2-3 ατόμων) τα παιδιά επιχειρούν να ανταποκριθούν με χειρονομίες και λεκτικά, π.χ. περιμένω να παίξει το άλλο το παιδάκι πρώτα και μετά εγώ. Δραματοποιούν την ιστορία παίρνοντας τους ανάλογους ρόλους ή με κούκλες. • Τι πρέπει να κάνω όταν ένα παιδί δεν ακολουθεί κανόνες σε διάφορες συνθήκες: στο δρόμο, στο παιχνίδι, στο κατάστημα. Βλέπει τις συνέπειες των πράξεών του. Δραματοποίηση. Βίντεο.

ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ	ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
Υπευθυνότητα	<p>Κατάλληλη χρήση των παιχνιδιών από το παιδί. Το παιδί μαθαίνει να μην τα καταστρέφει και να τα τοποθετεί στη θέση τους, όταν χρειάζεται.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Η έννοια της σωστής χρήσης του παιχνιδιού. Τα αποτελέσματα της κακής χρήσης των παιχνιδιών. • Πώς να χρησιμοποιεί τα παιχνίδια των άλλων παιδιών. 	<ul style="list-style-type: none"> • Τι σημαίνει να μην καταστρέφω τα παιχνίδια μου. Τα παιδιά βλέπουν εικόνες ή ακούν ιστορίες που αναφέρονται σε οδηγίες, π.χ. τι μπορώ να κάνω με τα παιχνίδια και τι δεν πρέπει να κάνω (μπορώ να τα αγγίζω, να τα περιεργάζομαι αλλά όχι να τα πετάω με δύναμη-ειδικά εάν είναι εύθραυστα- διότι θα χαλάσουν αλλά μπορεί και να τραυματίσουν κάποιον). • Επιλογή από εικόνες που αναπαριστούν δραστηριότητες και ενέργειες μεταξύ των παιδιών

	<ul style="list-style-type: none"> • Πώς να τακτοποιεί τα παιχνίδια του. 	<p>σε σχέση με την τακτοποίηση των παιχνιδιών (π.χ. όταν τελειώσω το παιχνίδι θα πρέπει να τα βάλω στη θέση του, γιατί θα πρέπει να βοηθώ τα άλλα παιδάκια να μαζέψουν τα παιχνίδια). Συζήτηση. Εργασία με το ανάλογο περιεχόμενο σε μικρές ομάδες.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Φωτογραφίζω το παρορμητικό παιδί που καταστρέφει τα παιχνίδια του, το παιδί που έχει σε τάξη τα παιχνίδια. Ζωγραφίζω τα παιχνίδια στη θέση τους. • Δραματοποίηση συνθήκης στην οποία το παιδί καλείται να διδάξει σε άλλα (μικρότερα) παιδιά πώς να χρησιμοποιούν τα παιχνίδια. Σε μικρές ομάδες (2-3 ατόμων) τα παιδιά επιχειρούν να ανταποκριθούν με χειρονομίες και λεκτικά, π.χ αν το άλλο παιδί χρησιμοποιεί με επικίνδυνο τρόπο το παιχνίδι μπορώ να του πω «αυτό το παιχνίδι δεν πρέπει να το πετάμε, γιατί θα σπάσει. Μπορείς να το χρησιμοποιήσεις έτσι». • Μαγνητοφωνημένη συζήτηση με θέμα «τι πρέπει να κάνω όταν ένα παιδί δε μαζεύει τα παιχνίδια του, όταν δεν τα χρησιμοποιεί σωστά σε διάφορες κοινωνικές συνθήκες: στο σπίτι του, στο σπίτι των φίλων του, στο σχολείο». Συζητά τις συνέπειες των πράξεών του. Δραματοποίηση. Βίντεο.
--	---	---

ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ	ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
<p>Υπευθυνότητα</p>	<p>Υπευθυνότητα ως προς τη διαχείριση των χρημάτων. Να καταλαβαίνει την αξία των συναλλαγών και να τις διεκπεραιώνει υπεύθυνα .</p> <ul style="list-style-type: none"> • Η έννοια της αγοράς αντικειμένων. Πώς γίνεται η συναλλαγή. • Η έννοια της υπευθυνότητας στην αγορά προϊόντων και της διεκπεραίωσης της συναλλαγής. 	<ul style="list-style-type: none"> • Τι σημαίνει να μαθαίνω τη διαδικασία αγοράς κάποιου προϊόντος. Τα παιδιά βλέπουν εικόνες ή ακούν ιστορίες που αναφέρονται σε οδηγίες, π.χ. πώς μπορώ να αγοράσω μία σοκολάτα. • Φωτογραφίζω τη διαδικασία της συναλλαγής. Ζωγραφίζουμε δύο παιδάκια, το ένα να δίνει χρήματα, το άλλο να παίρνει τα χρήματα και να παραδίδει το προϊόν. • Παρακολούθηση βίντεο από αγορά προϊόντων σε σούπερ μάρκετ. Τι γίνεται όταν ένα παιδί δεν ακολουθεί τους κανόνες συναλλαγής. Μαθαίνω τη σωστή διαδικασία. Συζήτηση. • Επιλογή από εικόνες που αναπαριστούν δραστηριότητες συναλλαγής. Εργασία με το ανάλογο περιεχόμενο σε μικρές ομάδες. Χρησιμοποίηση μάρκας για αγορά διαφόρων πραγμάτων (φρούτα, παιχνίδια, σοκολάτες) μέσα στην τάξη. • Δραματοποίηση συνθήκης στην οποία το παιδί καλείται να αγοράσει κάτι . Σε δυάδες τα παιδιά επιχειρούν να ανταποκριθούν με χειρονομίες και λεκτικά, π.χ. ποια είναι η σωστή συμπεριφορά

		(π.χ. δεν το παίρνω και φεύγω αλλά για να το αποκτήσω πρέπει να καταβάλλω κάποιο τίμημα) κατά τη διαδικασία αγοράς ενός προϊόντος σ' ένα κατάστημα.
--	--	---

ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ	ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
Υπευθυνότητα	<p>Ανταποκρίνεται με υπευθυνότητα σε οδηγίες του άμεσου περιβάλλοντός του.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Εκμάθηση κατανόησης οδηγιών και εκτέλεσης αυτών σε ποικίλες συνθήκες. • Καλλιέργεια της ανάληψης ευθυνών και επιτέλεσης συγκεκριμένων ενεργειών. Καλλιέργεια της υπευθυνότητας για την εκτέλεση οδηγιών. 	<ul style="list-style-type: none"> • Αρχικά, το παιδί μιμείται τον παιδαγωγό σε ενέργειες (λεκτικές και σωματοκινητικές) που καλείται να φέρει σε πέρας. Ασκήσεις σε μικρές ομάδες με θέμα μια νέα δραστηριότητα που για να επιτευχθεί θα πρέπει το παιδί να ακολουθήσει συγκεκριμένες οδηγίες, πιθανόν με χρήση και εικονικής αναπαράστασης (ή στο πλαίσιο των θεματικών ενοτήτων του μαθήματος της Γλώσσας ή /και της περιβαλλοντικής αγωγής). • Παρακολούθηση βιντεοταινίας με έμφαση στην ανάληψη ευθυνών για την επιτέλεση συγκεκριμένων δραστηριοτήτων. Συζήτηση των στοιχείων με τους μαθητές. Εργασίες ανάλογες σε μικρές ομάδες π.χ. πώς εκτελούμε δραστηριότητες που μας καλεί να πράξουμε ο δάσκαλος/η δασκάλα. Δραστηριότητες εντός και εκτός της τάξης ή σε διαμορφωμένο χώρο. • Δραματοποίηση συνθηκών. Δραστηριότητες ατομικά ή σε μικρές ομάδες ώστε να διαφανεί η σημασία της συστηματικής επιτέλεσης συγκεκριμένων ενεργειών για τη διαπίστωση του βαθμού υπευθυνότητας εκ μέρους του παιδιού, π.χ. ανταποκρίνεται κάθε φορά στις οδηγίες της δασκάλας ή αποσπασματικά;

ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ	ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
Υπευθυνότητα	<p>Το παιδί απολογείται για παραλείψεις ή για ακατάλληλη συμπεριφορά.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Αναγνώριση των λαθών (λανθασμένων συμπεριφορών) στην καθημερινή ζωή. • Η έννοια της απολογίας ως προέκταση της κατανόησης των λαθών και ανάληψης ευθύνης. Το παιδί «διορθώνει» τη συμπεριφορά του με βάση τις 	<ul style="list-style-type: none"> • Τι σημαίνει να απολογούμαι για κάποια ακατάλληλη συμπεριφορά ή για κάποια λάθη που συμβαίνουν κατά την εκτέλεση κάποιων ενεργειών. Τα παιδιά βλέπουν εικόνες ή ακούν ιστορίες που αναφέρονται σε λάθη ή παραλείψεις, όπως π.χ. πέφτει από απροσεξία επάνω μου χυμός. Είναι αυτή η συμπεριφορά σωστή ή λανθασμένη; Τι κάνω; Πώς συμπεριφέρομαι; • Επιλογή από εικόνες που αναπαριστούν δραστηριότητες και ενέργειες ακατάλληλων ενεργειών και παραλείψεων. Συζήτηση. Εργασία με το ανάλογο περιεχόμενο σε μικρές ομάδες.

	<p>παρατηρήσεις των ε-νηλίκων.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Φωτογραφίζω το προσεκτικό και ευγενικό παιδί που δεν κάνει ζημιές. • Η δασκάλα αφηγείται στα παιδιά μια ιστορία με ήρωα ένα παιδί που αντιδρά ακατάλληλα στο δρόμο, στην παιδική χαρά, στο σχολείο. Δραματοποίηση. Βίντεο. • Δραματοποίηση συνθήκης στην οποία το παιδί καλείται να εκφράσει τη μεταμέλειά του για την απροσεξία ή το ακατάλληλο της συμπεριφοράς του. Σε дуάδες τα παιδιά επιχειρούν να ανταποκριθούν με χειρονομίες και λεκτικά, π.χ. πέφτει κατά λάθος χυμός επάνω τους. Ζητούν συγγνώμη, ζητούν ένα πανάκι να καθαρίσουν τη βρωμιά.
--	------------------------------------	---

ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ	ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
<p>Υπευθυνότητα</p>	<p><i>Το παιδί μαθαίνει να δέχεται και να δίνει βοήθεια, όπου χρειάζεται.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Η έννοια της βοήθειας. Χρήση της βοήθειας. • Η έννοια της ολοκλήρωσης ενός έργου και η σημασία της βοήθειας στο κοινωνικό της πλαίσιο. Ρόλοι βοηθού-βοηθούμενου. 	<ul style="list-style-type: none"> • Τι σημαίνει να προσφέρω βοήθεια, όταν μου ζητείται. Τα παιδιά βλέπουν εικόνες ή ακούν ιστορίες που αναφέρονται σε ανθρώπους που προσφέρουν βοήθεια, όταν π.χ. βοηθώ τη μαμά να πλύνει τα πιάτα, αλλά και ο πυροσβέστης βοήθησε το κοριτσάκι να σωθεί από τη φωτιά. • Επιλογή από εικόνες που αναπαριστούν δραστηριότητες και ενέργειες που για να επιτευχθούν χρειάζεται η συλλογική δουλειά, δηλαδή η παροχή βοήθειας από τρίτους. Πώς ζητώ βοήθεια; Συζήτηση. Εργασία με το ανάλογο περιεχόμενο σε μικρές ομάδες. • Φωτογραφίζω το παιδί που ζητά βοήθεια και συνεργάζεται με τους άλλους. Ζωγραφίζω παιδιά να δουλεύουν μαζί. Κάνω κολλάζ από παιδιά που συνεργάζονται. • Μαγνητοφωνημένη συζήτηση με θέμα « Τι πρέπει να κάνω όταν ένα παιδί δε ζητά βοήθεια σε διάφορες κοινωνικές συνθήκες: στο σπίτι του, στην παιδική χαρά, στο σχολείο». Δραματοποίηση. • Δραματοποίηση συνθήκης στην οποία το παιδί καλείται να διδάξει σε άλλα (μικρότερα) παιδιά τη σημασία της υπευθυνότητας στην παροχή βοήθειας. Σε μικρές ομάδες (2-3 ατόμων) τα παιδιά επιχειρούν να ανταποκριθούν με χειρονομίες και λεκτικά, π.χ αν το παιδί αδυνατεί να ολοκληρώσει ένα έργο και μας ζητά βοήθεια, να την προσφέρουμε.

ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ	ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
Αυτοεκτίμηση-Αυτοαντίληψη	<p><i>Το παιδί να παρουσιάζει καλή εικόνα του εαυτού του προς τα έξω.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Να τηρεί τους κανόνες υγιεινής. • Να φροντίζει τη φυσική του κατάσταση. • Να τηρεί τους κανόνες του φαγητού. • Να οργανώνει τις εξόδους του (π.χ. να φορά τα κατάλληλα ρούχα και παπούτσια). 	<ul style="list-style-type: none"> • Ασκήσεις καθημερινής περιποίησης και φροντίδας του εαυτού του. Π.χ. φροντίζει την καθαριότητα και υγιεινή των δοντιών του σε τακτό ημερήσιο πρόγραμμα άσκησης στο σχολείο. • Ζωγραφίζω χωρίς να λερώνω τα ρούχα μου από τις μπογιές. Καλλιεργείται η έννοια της συνέπειας. • Δραματοποίηση συνθήκης στην οποία το παιδί τηρεί τους κανόνες φαγητού. Σε μικρές ομάδες (2-3 ατόμων) τρώνε χωρίς να λερώνουν. Τρώνε σε κανονική χρονική διάρκεια. Επιβραβεύονται από τη δασκάλα. Δραματοποιούν τις συνθήκες παίρνοντας τους ανάλογους ρόλους ή με κούκλες.

ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ	ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
Αυτοεκτίμηση-Αυτοαντίληψη	<p><i>Το παιδί μαθαίνει να εκφράζει τα συναισθήματά του με κοινωνικά αποδεκτό τρόπο.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Να ελέγχει το θυμό του. • Να έχει καλή συμπεριφορά εντός και εκτός σχολείου. 	<ul style="list-style-type: none"> • Επιλογή από εικόνες που αναπαριστούν δραστηριότητες και ενέργειες μεταξύ των παιδιών που οδηγούν σε ανάλογες συναισθηματικές καταστάσεις. Το παιδί θα πρέπει να μάθει ότι όλα τα συναισθήματα είναι φυσιολογικά, αλλά ποτέ δε θα πρέπει να βλάψει κάποιον, όταν νοιώθει αρνητικά συναισθήματα (π.χ. ένα θυμωμένο παιδί απομακρύνεται και δε χτυπά το άλλο παιδάκι). Συζήτηση. Εργασία με το ανάλογο περιεχόμενο σε μικρές ομάδες. • Μαγνητοφωνημένη συζήτηση με θέμα «Τι πρέπει να κάνω όταν ένα παιδί εκφράζει αρνητικά συναισθήματα με μη κοινωνικά αποδεκτό τρόπο». Δραματοποίηση. • Δραματοποίηση συνθήκης στην οποία το παιδί καλείται να πάρει μέρος σε παιχνίδια όπου τα παιδιά πρέπει να ελέγξουν το θυμό τους σε κάτι άδικο που γίνεται (π.χ. ένα άλλο παιδάκι τους παίρνει το παιχνίδι τους και αυτό πρέπει να το διεκδικήσει με ωραίο τρόπο). Δραματοποιούν τις συνθήκες παίρνοντας τους ανάλογους ρόλους ή με κούκλες.

ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ	ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
<p>Αυτοεκτίμηση-Αυτοαντίληψη</p>	<p><i>Το παιδί μαθαίνει να αποδέχεται την αποτυχία του.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Να διατηρεί την ψυχραιμία του όταν αποτυγχάνει (να μη θυμώνει, να μη κλαίει, να μη φωνάζει). • Να ζητά και να δέχεται βοήθεια για να γίνει καλύτερος. • Να συνεχίζει την προσπάθειά του για να σημειώσει επιτυχία . 	<ul style="list-style-type: none"> • Τι σημαίνει να μην τα καταφέρνω σε κάποιες δραστηριότητες, ενώ τα καταφέρνω σε άλλες. Τα παιδιά βλέπουν εικόνες ή ακούν ιστορίες όπου οι ήρωες βιώνουν επιτυχίες και αποτυχίες. • Επιλογή από εικόνες που αναπαριστούν δραστηριότητες και ενέργειες μεταξύ των παιδιών που οδηγούν επιτυχία ή αποτυχία. Το παιδί θα πρέπει να μάθει ότι είναι ανθρώπινο να κάνουμε λάθη. Τονίζεται η σημασία της συνεχούς προσπάθειας. Συζήτηση. Εργασία με το ανάλογο περιεχόμενο σε μικρές ομάδες. • Ζωγραφίζω και με τη βοήθεια της δασκάλας εκτιμώ τις αδυναμίες μου. Καλλιεργείται η αντίληψη ότι είναι φυσικό να μην τα καταφέρνω πολύ καλά σε μια ζωγραφιά, ενώ ζωγραφίζω καλύτερα κάτι άλλο. • Δραματοποίηση συνθήκης στην οποία το παιδί καλείται να πάρει μέρος σε παιχνίδια όπου τα παιδιά κάνουν λάθη και τα διορθώνουν. Σε μικρές ομάδες (2-3 ατόμων) τα παιδιά αναγνωρίζουν, δε θυμώνουν, αλλά ψυχραιμα αναγνωρίζουν τα λάθη τους και τα διορθώνουν. Ζητά το ένα παιδάκι τη βοήθεια του άλλου. Δραματοποιούν τις συνθήκες παίρνοντας τους ανάλογους ρόλους ή με κούκλες. Τι πρέπει να κάνω όταν ένα παιδί κάνει λάθη και χάνει την ψυχραιμία του, αντιδρώντας με άσχημο τρόπο (χτυπά τα άλλα παιδιά, κλαίει, φωνάζει). Πώς μπορώ να το βοηθήσω. Δραματοποίηση. Βίντεο.

ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ	ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
<p>Αυτοεκτίμηση-Αυτοαντίληψη</p>	<p><i>Το παιδί χαιρέται την επιτυχία του.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Αναγνωρίζει την επιτυχία του. • Μαθαίνει ότι πολλές φορές η προσπάθεια οδηγεί στην επιτυχία. • Συζητά την επιτυχία του με τους άλλους (δασκάλα, συμμαθητές, γονείς). • Αξιοποιεί την επιτυχία 	<ul style="list-style-type: none"> • Αρχικά, το παιδί μιμείται τον παιδαγωγό σε ενέργειες (λεκτικές και σωματοκινητικές) που καλείται να φέρει σε πέρας. Ασκήσεις σε μικρές ομάδες με θέμα μια νέα δραστηριότητα που στέφεται με επιτυχία, πιθανόν με χρήση και εικονικής αναπαράστασης (ή στο πλαίσιο των θεματικών ενοτήτων του μαθήματος της Γλώσσας ή /και της φυσικής αγωγής) (π.χ. το παιδί καταφέρνει να βάλει τη μπάλα στο καλάθι). • Παρακολούθηση βιντεοταινίας με έμφαση στην προσπάθεια για την επιτυχή επιτέλεση συγκεκριμένων δραστηριοτήτων. Συζήτηση με θέμα τη σημασία της προσπάθειας για την επιτυχία. Εργασίες ανάλογες σε μικρές ομάδες π.χ. πώς καταφέρνω

	του για άλλες μελλοντικές επιτυχίες.	<p>μια δραστηριότητα και πώς ενημερώνω το δάσκαλο/δασκάλα. Δραστηριότητες εντός και εκτός της τάξης ή σε διαμορφωμένο χώρο.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Δραματοποίηση συνθηκών. Δραστηριότητες ατομικά ή σε μικρές ομάδες, ώστε κάθε φορά που επιτυγχάνουν να ενισχύονται θετικά. Η δασκάλα θα πρέπει να ενισχύει το παιδί και να μην κάνει συγκρίσεις (π.χ. έκανες μια θαυμάσια ζωγραφιά, συνέχισε), αλλά να δείχνει το έργο του στους άλλους και να το παροτρύνει για καινούργιες επιτυχίες.
--	--------------------------------------	--

ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ	ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
Αυτοεκτίμηση-Αυτοαντίληψη	<p><i>Το παιδί να συνειδητοποιήσει τη μοναδικότητά του.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Να συνειδητοποιήσει πως είναι άτομο μοναδικό και ξεχωριστό, να αναγνωρίζει τις ικανότητες και τα ατομικά χαρακτηριστικά του. • Να αντιλαμβάνεται τις δυνατότητες και τις αδυναμίες του. • Να βρίσκει τις ομοιότητες και τις διαφορές με τα άλλα παιδιά. 	<ul style="list-style-type: none"> • Τα παιδιά χρησιμοποιούν μικρά καθρεπτάκια (ένα για κάθε δύο παιδιά) και μελετούν με τη βοήθεια της δασκάλας τις σωματικές ομοιότητες και διαφορές τους (π.χ. άλλος είναι κοντός/άλλος ψηλός, διαφορετικό κούρεμα.). • Να φτιάξουν κολλάζ με θέμα « το χρώμα που προτιμώ ή το αγαπημένο μου φαγητό » και κατόπιν να συγκρίνουν το δικό τους κολλάζ με των άλλων και να γίνει συζήτηση σχετικά με τις διαφορετικές προτιμήσεις του καθενός. Στο τέλος τα σηκώνουμε ψηλά για να το δουν όλοι. • Επιλογή από εικόνες που αναπαριστούν δραστηριότητες και ενέργειες μεταξύ των παιδιών, όπου σε κάποιες το παιδί τα καταφέρνει, ενώ σε άλλες όχι. Τονίζεται η αρχή της διαφορετικότητας. Συζήτηση. • Δραματοποίηση συνθήκης στην οποία το παιδί καλείται να πάρει μέρος σε ομαδικά παιχνίδια όπου κάθε παιδάκι παρουσιάζει μία φωτογραφία του. Σε μικρές ομάδες (2-3 ατόμων) τα παιδιά παρουσιάζουν τον εαυτό τους λεκτικά σε προτάσεις του τύπου «με κάνει να αισθάνομαι όμορφα που είμαι...» Δραματοποιούν τις συνθήκες παίρνοντας τους ανάλογους ρόλους ή με κούκλες.

ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ	ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
Αυτοεκτίμηση-Αυτοαντίληψη	<p><i>Το παιδί να έχει θετικό αυτοσυναίσθημα.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Να θέτει στόχους για το μέλλον. • Να επιβεβαιώνεται από 	<ul style="list-style-type: none"> • Ένα ζευγάρι παιδιών τακτοποιεί τη γωνιά με τις κούκλες. Αλλάζει θέσεις των αντικειμένων. Προσθέτει/αφαιρεί αντικείμενα. Η δασκάλα τα επιβραβεύει.

	<p>τα πρόσωπα που το περιβάλλουν (π.χ. συμμαθητές, δασκάλα).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Να αξιολογεί και να εκτιμά τον εαυτό του σε σχέση με τις δραστηριότητές του: α) κάνει πράγματα που είναι χρήσιμα και β) προσπαθεί να βελτιώσει αυτά που κάνει. 	<ul style="list-style-type: none"> • Βάζουμε σε ένα καπέλο τις φωτογραφίες των παιδιών. Κάθε παιδί τραβά μία φωτογραφία από το καπέλο και λέει κάτι θετικό γι' αυτό το άτομο. • Να επιλέξουν μία εξωσχολική δραστηριότητα, π.χ. κηπουρική, πλύσιμο πιάτων, με υποστήριξη και ενθάρρυνση της οικογένειας για να τα καταφέρουν. • Δραματοποίηση συνθήκης στην οποία το παιδί καλείται να πάρει μέρος σε παιχνίδια όπου τα παιδιά λένε πράγματα που μπορούν να κάνουν (π.χ. να τρέχουν γρήγορα, να κολυμπάνε κ.α.). Σε μικρές ομάδες (2-3 ατόμων) τα παιδιά μιλάνε για τα πράγματα που δεν μπορούν να κάνουν αλλά θα ήθελαν. Επιλέγουν ένα για το οποίο θα προσπαθήσουν στο μέλλον (ο στόχος πρέπει να είναι συμβατός με την αναπτυξιακή ηλικία του παιδιού). Δραματοποιούν τις συνθήκες παίρνοντας τους ανάλογους ρόλους ή με κούκλες.
--	---	---

2.4. ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΠΡΟ-ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΩΝ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΤΡΙΑ ΚΑΙ ΕΛΑΦΡΙΑ ΝΟΗΤΙΚΗ ΚΑΘΥΣΤΕΡΗΣΗ

2.4.1. Εισαγωγή

Βασικός στόχος της εκπαιδευτικής και κοινωνικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσον αφορά στην εκπαίδευση ατόμων με νοητική καθυστέρηση είναι η προετοιμασία τους για την ομαλή μετάβαση από το σχολείο στην επαγγελματική εκπαίδευση και στην παραγωγική διαδικασία.

Η διεθνής έρευνα και εμπειρία έχει αποδείξει ότι ένας σημαντικός αριθμός νοητικά καθυστερημένων ατόμων έχει την επιθυμία αλλά και τη δυνατότητα να εργαστεί αρκεί να του παρασχεθεί η κατάλληλη εκπαίδευση και βοήθεια. Η παροχή επιδοματικής πολιτικής όσο γενναία κι αν είναι, αδυνατεί να αντισταθμίσει τα οφέλη που αποκομίζει το εργαζόμενο άτομο από την εργασία (ανάπτυξη κοινωνικών σχέσεων και δεξιοτήτων, βελτίωση της αυτοπεποίθησης και αυτοεικόνας, κλπ).

Η κοινωνική όμως ενσωμάτωση και οικονομική ανεξάρτηση από συγγενείς, φιλανθρωπικούς ή κρατικούς κοινωνικούς οργανισμούς προϋποθέτει την απόκτηση επαγγελματικών δεξιοτήτων. Η διδασκαλία των δεξιοτήτων αυτών ξεκινάει στο δημοτικό σχολείο όπου αντανakλάται κυρίως σε διδακτικούς στόχους συναισθηματικής ισορροπίας, προσωπικής επάρκειας, κοινωνικών δεξιοτήτων και θετικής στάσης απέναντι στην εργασία. Η σπουδαιότητα των συγκεκριμένων στόχων έχει επανειλημμένα τονιστεί σε διεθνείς μελέτες που αποδεικνύουν ότι η πλειοψηφία των νοητικά καθυστερημένων ατόμων απολύονται από την υπηρεσία τους όχι λόγω έλλειψης επαγγελματικών δεξιοτήτων, αλλά εξαιτίας πτωχής κοινωνικής επάρκειας και συνηθειών εργασίας, καθώς και ακατάλληλης συμπεριφοράς στον εργασιακό χώρο.

2.4.2. Σκοπός και στόχοι της προεπαγγελματικής εκπαίδευσης

Στα πλαίσια της προεπαγγελματικής εκπαίδευσης οι μαθητές δεν εκπαιδεύονται ούτε ειδικεύονται σε κάποια μορφή εργασίας με την προοπτική να εργαστούν στο συγκεκριμένο επάγγελμα όταν ενηλικιωθούν. Αυτή άλλωστε είναι η βασική διαφορά μεταξύ προεπαγγελματικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης. Τα προεπαγγελματικά μαθήματα προετοιμάζουν το παιδί για επαγγελματική απασχόληση. Δημιουργούν δηλαδή τις προϋποθέσεις για μελλοντική απασχόληση και συγχρόνως συνεχίζουν την παροχή ολόπλευρης εξελικτικής βοήθειας. Οι **προϋποθέσεις** αυτές που αποτελούν συγχρόνως τους ειδικούς στόχους των προεπαγγελματικών προγραμμάτων είναι:

α. Καλές συνήθειες εργασίας

- Να βρίσκονται πάντοτε την καθορισμένη ώρα στο χώρο των σχολικών δραστηριοτήτων. (Στην προσευχή, στο μάθημα, στη γυμναστική, στη μουσική, στο διάλειμμα, στο εργαστήρι, στο σχολικό λεωφορείο κλπ).
- Να ολοκληρώνουν την εργασία που αναλαμβάνουν.
- Να προσπαθούν να τη βελτιώσουν ποιοτικά.
- Να την τελειώνουν μέσα στα προβλεπόμενα χρονικά περιθώρια.

- Να διατηρούν σε καλή κατάσταση τα εργαλεία της δουλειάς τους. (Τα τετράδια, τα βιβλία, τα μολύβια, τα όργανα μουσικής, τη φόρμα γυμναστικής, τα εργαλεία των προεπαγγελματικών μαθημάτων).
- Να διατηρούν καθαρό και τακτοποιημένο το χώρο της εργασίας τους. (Το θρανίο τους, τον πάγκο του εργαστηρίου κλπ).

β. Συμπεριφορά στο χώρο της εργασίας (στην τάξη, στο εργαστήρι κλπ)

- Να πειθαρχούν στους κανονισμούς εργασίας (της τάξης, του σχολείου, του προεπαγγελματικού εργαστηρίου).
- -Να ακολουθούν τις οδηγίες των «ανωτέρων» (του εκπαιδευτικού, του διευθυντή, του συμβούλου κλπ). Να δέχονται την κριτική και να συμμορφώνονται με τις υποδείξεις τους.
- Να μπορούν να εργαστούν μέσα σε ομάδα χωρίς να δημιουργούν προβλήματα. (Να συνεργάζονται με τους άλλους, να δανείζουν και να δανείζονται υλικό και εργαλεία, να γνωρίζουν πώς να ζητούν βοήθεια, να προσφέρουν βοήθεια, να γνωρίζουν τις αδυναμίες και τις δυνατότητές τους).
- Να μπορούν να εργάζονται ατομικά.
- Να διακρίνουν πιθανούς κινδύνους, να τους αποφεύγουν και να ενημερώνουν τους αρμόδιους.

γ. Συναισθηματική και προσωπική επάρκεια σε σχέση με την εργασία

- Να είναι καθαροί και περιποιημένοι.
- Να φορούν τα κατάλληλα ρούχα στις κατάλληλες περιστάσεις.
- Να μπορούν να επικοινωνούν με ευγένεια και λογική με τους γύρω τους.
- Να μπορούν να κάνουν ερωτήσεις με κατανοητό τρόπο.
- Να καταλαβαίνουν και να δίνουν απλές οδηγίες.
- Να είναι σε θέση να ελέγχουν το θυμό τους.
- Να επιδιώκουν τη βελτίωση των επιδόσεών τους.
- Να νιώθουν ικανοποίηση για τις προσπάθειες και τις επιτυχίες τους.
- Να νιώθουν ότι οι άνθρωποι που εργάζονται προσφέρουν βοήθεια στον εαυτό τους και στους συνανθρώπους τους.

δ. Γνωριμία και επαφή με τους χώρους εργασίας της κοινότητας

- Να γνωρίσουν τα διάφορα επαγγέλματα στον εργασιακό κόσμο της κοινότητας.
- Να τους δοθεί η ευκαιρία να σκεφτούν τις πιθανότητες απασχόλησής τους σε κάποιους χώρους της κοινότητας
- Να γνωρίσουν και να προβληματιστούν για τις δεξιότητες και γνώσεις που απαιτούνται για τα επαγγέλματα που τους ενδιαφέρουν.
- Να γνωρίσουν τις υπηρεσίες που μπορούν να τους προσφέρουν βοήθεια στο θέμα της επαγγελματικής τους απασχόλησης.
- Να συνειδητοποιήσουν ότι χρειάζονται πολλές υπηρεσίες και επαγγέλματα για να λειτουργήσει αποτελεσματικά μια κοινότητα.

ε. Απόκτηση τεχνικών προεπαγγελματικών δεξιοτήτων

- Να μάθουν να χρησιμοποιούν με ασφάλεια:
 - απλά εργαλεία χεριού που χρησιμοποιούνται στο νοικοκυριό,
 - εργαλεία που χρησιμοποιούνται σε απλά χειρωνακτικά επαγγέλματα,
 - απλές ηλεκτρικές συσκευές και εργαλεία.
- Να μάθουν να εργάζονται με διάφορα υλικά όπως είναι ο πηλός, το ξύλο, το χαρτί, το νήμα κ.ά. και να γνωρίσουν τις ιδιότητες και τη χρησιμότητά τους.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΚΑΙ ΕΠΟΠΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

Βιβλία με ιστορίες και παραμύθια που αφορούν σε θέματα υπευθυνότητας, πειθαρχίας, αυτοέλεγχου, διαπροσωπικών σχέσεων και καλής συμπεριφοράς.

Παιδικά εικονογραφημένα βιβλία που αφορούν στα σύγχρονα επαγγέλματα.

Ενημερωτικά φυλλάδια σε θέματα πρόληψης ατυχημάτων στο σχολείο και στο σπίτι, αντιμετώπισης καταστροφικών καταστάσεων (σεισμού, πυρκαγιάς, πλημμύρας), πρώτων βοηθειών και οδικής ασφάλειας.

Χάρτες, μουσικά όργανα, εκπαιδευτικά παιχνίδια, μαριονέτες, αυτοκινητάκια, ηλεκτροκίνητο τραινάκι, κούκλες.

Καθρέφτης, πίνακες, κάρτες, πηλός, είδη για κατασκευές (puzzles, lego, απλές ξυλοκατασκευές), υλικά για κολλάζ, κόλλα, ψαλίδια, γυαλόχαρτο, στόκος, πινέλα, μικροεργαλεία, κηρομπογιές, δακτυλομπογιές, υλικά για καλλιτεχνικές κατασκευές, γραφική ύλη.

Υλικά για στολές, αξεσουάρ στολών (καπέλα, γάντια, κράνη, ζώνες, κ.ά).

Σκεύη κουζίνας, ηλεκτρικές συσκευές και άλλα είδη νοικοκυριού, (κατσαρόλες, κουτάλες, σκούπα, φανάσι, ηλεκτρική σκούπα, μίξερ, ηλεκτρικό σίδερο), γλάστρες με φυτά, ξυλουργικός πάγκος, κατάλληλοι αποθηκευτικοί χώροι, νεροχύτης.

Φωτογραφική μηχανή, ραδιοκασετόφωνο, τηλεόραση, βίντεο, βιντεοκάμαρα, ηλεκτρονικός υπολογιστής και εκτυπωτής.

2.4.3. Γενικές ενότητες, διδακτικοί στόχοι, ενδεικτικές δραστηριότητες

ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ	ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
<p>Η έννοια της εργασίας – γνωριμία με διάφορα επαγγέλματα</p>	<p>Το παιδί:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Συνειδητοποιεί ότι οι γονείς του εργάζονται. • Συνειδητοποιεί ότι και οι άλλοι άνθρωποι εργάζονται. • Αναγνωρίζει τα εργαλεία δουλειάς βασικών επαγγελμάτων. 	<ul style="list-style-type: none"> • Σε συνεργασία με τους γονείς συγκεντρώνονται φωτογραφίες για το χώρο της εργασίας τους, αλλά και φωτογραφίες των γονέων μέσα στο χώρο της δουλειάς τους. • Κατασκευάζουμε ένα άλμπουμ με φωτογραφίες επαγγελμάτων που βρίσκουμε για παράδειγμα σε περιοδικά. • Φτιάχνουμε ένα πίνακα όπου κολλάμε ή τοποθετούμε με πινέζες μία ή περισσότερες φωτογραφίες επαγγελμάτων που βρήκε το κάθε παιδί, μαζί με το όνομά του. • Προσκαλούμε γονείς ή άλλους ενήλικες στο σχολείο για να μιλήσουν στα παιδιά για το επάγγελμά τους. • Επισκεπτόμαστε το φούρνο ή το παντοπωλείο της γειτονιάς, το περίπτερο, το ζαχαροπλαστείο, το φαρμακείο κ.ά. • Φτιάχνουμε ένα κολλάζ με τα διάφορα μηχανήματα και αντικείμενα που χρησιμοποιούνται σήμερα για το νοικοκυριό του σπιτιού. Περιγράφουμε τα χαρακτηριστικά τους γνωρίσματα και συζητάμε για τη χρησιμότητά τους. <ul style="list-style-type: none"> - ηλεκτρική σκούπα - σφουγγαρίστρα - σκούπα - ξεσκονόπανο - σίδερο - ηλεκτρικό πλυντήριο κλπ. • Σε συνεργασία με την οικογένεια κι ανάλογα με τις δυνατότητες των μαθητών μας, ζητάμε από κάθε παιδί να βρει το χρώμα π.χ. της ηλεκτρικής σκούπας που χρησιμοποιούν στο σπίτι του ή τη μάρκα του πλυντηρίου ρούχων κλπ. Τις πληροφορίες αυτές μοιραζόμαστε μέσα στην τάξη με όλα τα παιδιά δημιουργώντας ερεθίσματα για διάλογο μεταξύ των μαθητών. • Κατασκευάζουμε φωτογραφικό άλμπουμ με εργαλεία γνωστών επαγγελμάτων (γιατρού, μάγειρα, μουσικού, ζωγράφου, φούρναρη κλπ). Τα παιδιά μαθαίνουν να ταυτίζουν τα εργαλεία με το χρήστη τους, να τα κατηγοριοποιούν ανάλογα με το επάγγελμα, και σε επόμενα στάδια να τα ονομάζουν σωστά. • Δραστηριότητες που προϋποθέτουν μεγαλύτερες δεξιότητες εκ μέρους των παιδιών, περιλαμβάνουν για παράδειγμα πλαστικά εργαλεία με το πε-

	<ul style="list-style-type: none"> Χρησιμοποιεί απλά εργαλεία νοικοκυριού και επαγγελματικής χρήσης. Αναγνωρίζει το σχήμα, το ρόλο και τη χρησιμότητα των οχημάτων γνωστών επαγγελμάτων. 	<p>ρίγραμμα τους αποτυπωμένο σε χαρτόνι. Το παιδί ζητείται να ταιριάξει το περίγραμμα με το αντίστοιχο εργαλείο, και στο επόμενο στάδιο, να αναγνωρίσει το εργαλείο μόνο από το περίγραμμά του.</p> <ul style="list-style-type: none"> Δραματοποίηση μέσα στην τάξη από τα παιδιά, χρησιμοποίησης διαφόρων εργαλείων (στηθοσκόπιο, κιθάρα, κατσαρόλα και κουτάλα, κ.ά.). Τυλίγουμε σε ένα κομμάτι ξύλο ένα φύλο γυαλόχαρτο και διδάσκουμε τα παιδιά πώς να λειαινούν μια ξύλινη επιφάνεια. Μοιράζουμε στα παιδιά πλαστικά φτυάρια και τα βοηθάμε να μαζέψουν φύλλα ή χρώματα από το προαύλιο. Ανάλογα με τις δυνατότητες και την ηλικία των παιδιών τα επόμενα βήματα του διδακτικού στόχου «χρησιμοποιεί απλά εργαλεία νοικοκυριού και επαγγελματικής χρήσης» περιλαμβάνουν δραστηριότητες μαστορέματος με βίδες, σφυράκια, και τανάλιες. Συγκεντρώνουμε φωτογραφίες και μινιατούρες αυτοκινήτων (ασθενοφόρο, άμεσης δράσης, πυροσβεστικής, λεωφορείο, τρένο, ταξί κλπ) και τα μοιράζουμε στα παιδιά. Συζητάμε τα χαρακτηριστικά στοιχεία του κάθε οχήματος, (χρώμα, μέγεθος, κλπ), τις ομοιότητες και τις διαφορές τους. Τα παιδιά μαθαίνουν να αναγνωρίζουν και να ονομάζουν σωστά τα οχήματα. Κάθε παιδί μιμείται τον ήχο του οχήματος που κρατά.
<p>Ο ρόλος και η σπουδαιότητα της εργασίας στη ζωή του ανθρώπου.</p>	<ul style="list-style-type: none"> Το παιδί συνειδητοποιεί ότι οι άνθρωποι βοηθούν τους συνανθρώπους τους μέσω της εργασίας τους. 	<ul style="list-style-type: none"> Δραματοποιούμε καταστάσεις εργασίας: <ul style="list-style-type: none"> Οι πυροσβέστες τρέχουν με το όχημα της πυροσβεστικής υπηρεσίας να σβήσουν τη φωτιά σε ένα εργοστάσιο. Ο αστυνομικός βοηθάει ένα παιδάκι που χάθηκε σε μία πολυσύχναστη πλατεία. Η μητέρα βοηθάει το μωρό της να φάει και να ντυθεί. Ο γιατρός μετράει τη θερμοκρασία του ασθενούς και γράφει για αυτόν μια συνταγή. Ο δάσκαλος μαθαίνει στα παιδιά γράμματα και καλούς τρόπους συμπεριφοράς. Διαβάζουμε στα παιδιά ιστορίες σχετικά με το ρόλο και τη χρησιμότητα κάποιου επαγγέλματος ή διηγούμαστε απλές ιστορίες που επινοούμε οι ίδιοι με βάση π.χ. τις δικές μας εμπειρίες ζωής. Το σχολείο μας προμηθεύει (ή κατασκευάζουμε μαζί με τα παιδιά) καπέλα νοσοκόμας, μάγαιρα, ναύτη, κλπ ή άλλα χαρακτηριστικά εξαρτήματα στολής. Με βάση τα συγκεκριμένα αντικείμενα οι μαθητές αναλαμβάνουν ρόλους και συζητούν με τη βοήθεια του δασκάλου για το «επάγγελμά τους».

	<ul style="list-style-type: none"> • Συνειδητοποιεί ότι κάθε δουλειά περιλαμβάνει υποχρεώσεις και ευθύνες. 	<ul style="list-style-type: none"> • Συντάσσουμε ένα κατάλογο με διάφορες εργασίες που μπορεί να κάνουν τα παιδιά στο σχολείο. Αναθέτουμε σε κάθε παιδί μια δουλειά και τη συσχετίζουμε με τη δουλειά ενός ενήλικα. Στη συνέχεια κολλάμε ή ζωγραφίζουμε δίπλα-δίπλα τη σχολική δουλειά του μαθητή, και τη δουλειά του ενήλικα. Παράδειγμα: Ο μαθητής καθαρίζει και τακτοποιεί το θρανίο του μετά από το μάθημα της χειροτεχνίας, η μαμά τακτοποιεί και καθαρίζει το δωμάτιο, αφού το παιδί φύγει για το σχολείο. • Αναθέτουμε (με όποια σειρά κρίνουμε εμείς) διαφορετικές σχολικές δουλειές στους μαθητές, ενώ τους ζητάμε να τις εκτελέσουν μέσα σε συγκεκριμένα χρονικά περιθώρια. (βλ. επίσης Μαθηματικά: Μέτρηση χρόνου, χρονική διάρκεια καθημερινών δραστηριοτήτων). • Βοηθάμε τα παιδιά να κατασκευάσουν κολλάζ με το ωράριο του σχολείου. • Χρησιμοποιούμε το χρονόμετρο για να βοηθήσουμε τα παιδιά να καταλάβουν την έννοια του χρόνου.
<p>Ανάπτυξη της έννοιας της ιδιοκτησίας και της υπευθυνότητας. (βλ επίσης Κοινωνικές Δραστηριότητες: Υπευθυνότητα)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Το παιδί ξεχωρίζει μεταξύ των δικών του και των ξένων πραγμάτων. • Φροντίζει τα προσωπικά του είδη, σέβεται την ξένη ιδιοκτησία. • Συνειδητοποιεί ότι κάθε μέλος της οικογένειας αναλαμβάνει συγκεκριμένες δουλειές στο σπίτι. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ζητάμε από το παιδί να βρει ή να φέρει το μπουφάν του Γιάννη ή το σκούφο του Κώστα, το παλτό της Μαίρης, το δικό του βιβλίο, κλπ. • Το παιδί διδάσκεται: <ul style="list-style-type: none"> - να κρεμάει το παλτό του, να μην πετάει και παραμελεί τα ρούχα και τη σάκα του. - να διατηρεί καθαρό το θρανίο του, να καθαρίζει τη γομολάστιχα και την ξύστρα του. - να βάζει τα ξένα πράγματα στη θέση τους (σπόγγο, κιμωλίες, βιβλία κλπ). • Συζητάμε για πράγματα που έχουν χαθεί λόγω ανευθυνότητας και παρουσιάζουμε βιβλία, τετράδια παιχνίδια και άλλα αντικείμενα που έχουν υποστεί ζημιές ή έχουν καταστραφεί λόγω κακής χρήσης και αδιαφορίας. • Συντάσσουμε ένα κατάλογο με δουλειές που διεκπεραιώνουν συνήθως τα μέλη μιας οικογένειας. (π.χ Η μαμά είναι συνήθως εκείνη που ετοιμάζει το φαγητό). Συζητάμε τρόπους με τους οποίους θα μπορούσε το κάθε παιδί να συνεισφέρει στις δουλειές του σπιτιού. • Σε συνεργασία με το σπίτι το παιδί μαθαίνει αρχικά να μαζεύει τα παιχνίδια του κι αργότερα τα παπούτσια και τα ρούχα του, ενώ οι επόμενες δραστηριότητες περιλαμβάνουν απλή βοήθεια στο στρώσιμο του τραπέζιού την ώρα του φαγητού.

	<ul style="list-style-type: none"> • Αναλαμβάνει την ευθύνη συγκεκριμένου έργου μέσα στην τάξη «του» ή στο σχολείο «του» γενικότερα. • Συνειδητοποιεί ότι απαιτούνται πολλές υπηρεσίες και επαγγέλματα για να λειτουργήσει σωστά μία κοινότητα. 	<ul style="list-style-type: none"> • Στο σχολείο, το παιδί βοηθιέται να δείξει πώς και τι πρόσφερε στο σπίτι την προηγούμενη ημέρα. • Κάποιο παιδί είναι υπεύθυνο για το κλείσιμο της πόρτας, ένα άλλο για το κλείσιμο του διακόπτη, ένα τρίτο για το καλάθι των αχρήστων, άλλα για τις γλάστρες της τάξης κλπ. Ο δάσκαλος βοηθάει με ερωτήσεις ή παρακινεί με εντολές το παιδί να θυμηθεί ή να ανταποκριθεί στις ευθύνες του. (Είναι το καλάθι στη θέση του; είναι η πόρτα κλειστή; Είναι το χώμα της γλάστρας στεγνό;) • Φτιάχνουμε σε μια αφίσα τη μικρογραφία μιας κοινότητας με τις σημαντικότερες υπηρεσίες και καταστήματα. Η δασκάλα προσποιείται πως μετακόμισε πρόσφατα στην κοινότητα «της αφίσας». Χρειάζεται να αγοράσει ψωμί και τρόφιμα. Ψάχνει για ταξί να επιστρέψει σπίτι. Παρουσιάζει βήχα, πονόλαιμο και πυρετό. Γυρεύει γιατρό και φαρμακείο. Με τη βοήθεια της ιστορίας που επινοούμε, τα παιδιά βρίσκουν στην αφίσα το ιατρείο, το φαρμακείο, τη στάση λεωφορείων, το φούρνο, το αστυνομικό τμήμα κλπ. (Αν περάσει από το ζαχαροπλαστείο η δασκάλα δεν ξεχνά να αγοράσει γλυκίσματα που θα μοιράσει σε όλα τα παιδιά). • Στα πλαίσια παιχνιδιού ρόλων (role playing) τα παιδιά αναλαμβάνουν να παίξουν το γιατρό, το φαρμακοποιό, το φούρναρη κλπ.
<p>Ανάπτυξη της έννοιας της συνεργασίας και της μοιρασιάς. (βλ. επίσης Κοινωνικές Δεξιότητες: Διαπροσωπικές σχέσεις)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ζητάει την άδεια να χρησιμοποιήσει κάτι που δεν είναι δικό του. • Συνεργάζεται με τη δασκάλα στην εκτέλεση κάποιου έργου. • Μοιράζεται και περιμένει τη σειρά του. • Παίζει με άλλα παιδιά σε μικρές ομάδες. 	<ul style="list-style-type: none"> • Μοιράζουμε στα παιδιά (ανάλογα με τις δυσκολίες τους) κηρομπογιές ή τέμπερες ή μαρκαδόρους κλπ προκειμένου να χρωματίσουν τις εικόνες που τους μοιράσαμε. Προτείνουμε στο Γιάννη να δανειστεί το κίτρινο χρώμα από το Νίκο για να κάνει τον ήλιο του λαμπερό, στη Λένα να βάψει τη σκεπή κόκκινη, αφού δανειστεί το κόκκινο από τη Μαίρη κλπ. • Ποτίζουμε μαζί τα λουλούδια στις γλάστρες, ξεσκονίζουμε την έδρα, καθαρίζουμε τον πίνακα, κλείνουμε τα φώτα, αδειάζουμε το καλάθι των αχρήστων κλπ. • Εμπλέκουμε τα παιδιά κατά δυάδες σε παιχνίδια που απαιτούν συνεργασία και μοιρασιά. (παράδειγμα: Τα παιδιά κάθονται κάτω με τα πόδια ανοικτά και κυλούν τη μπάλα εναλλάξ προσέχοντας να μη ξεφύγει έξω από το ΛΑΜΔΑ που σχηματίζουν τα πόδια του καθενός. • Σχεδιάζουμε παιχνίδια με ελάχιστους κανόνες που μπορούν να παιχτούν από 3 – 4 παιδιά με την εποπτεία μας και στη συνέχεια με μικρή και καμία εποπτεία από ενήλικα.

	<ul style="list-style-type: none"> • Συμμετέχει με επιτυχία ως μέλος σε ομάδα εργασίας. • Μοιράζεται ιδέες και εμπειρίες με τα παιδιά της τάξης. 	<ul style="list-style-type: none"> • Οργανώνουμε σχέδια εργασίας για μικρές ομάδες παιδιών φροντίζοντας να είναι ξεκάθαρος ο ρόλος του κάθε παιδιού (κολλάζ, κατασκευή μαριονέτας, συναρμολόγηση αντικειμένων κλπ). • Σε επόμενα (πιο προηγμένα) βήματα του διδακτικού στόχου, οι δραστηριότητες περιλαμβάνουν μεγαλύτερη συνεργασία και μοιρασιά, αλλά και μεγαλύτερη ομάδα παιδιών. • Ξεκινάμε την ημέρα μας με το «Έλα να μοιραστούμε». Με τη συνεργασία της οικογένειας, κάθε μέρα κι από ένα παιδί φέρνει στην τάξη κάποιο αγαπημένο του αντικείμενο. Ανάλογα με τις δυνατότητες της ομάδας, η δασκάλα βοηθά το παιδί με ερωτήσεις να μιλήσει για το συγκεκριμένο παιχνίδι και παροτρύνει σχετικές ερωτήσεις από τα παιδιά της τάξης.
<p>Απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων ασφαλείας.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Αναγνωρίζει τις εξόδους κινδύνου και τη διαδικασία κένωσης του κτιρίου. • Αναγνωρίζει τα διάφορα σήματα κινδύνου. 	<ul style="list-style-type: none"> • Χρησιμοποιούμε ενημερωτικά φυλλάδια που αφορούν στην αντιμετώπιση καταστάσεων πυρκαγιάς και σεισμού στο σχολείο ή στο σπίτι για να εξηγήσουμε στα παιδιά τι συμβαίνει σε αυτές τις περιπτώσεις και τι πρέπει να κάνουν. • Σε συνεργασία με τους συναδέλφους μας σχεδιάζουμε προγράμματα (γυμνάσια) αντιμετώπισης της πυρκαγιάς και του σεισμού για την άσκηση και εκπαίδευση των παιδιών. • Χρησιμοποιούμε διαφημιστικά φυλλάδια φαρμακείων και καταστημάτων τροφίμων για να κατασκευάσουμε κατάλογο φωτογραφιών με επικίνδυνα απορρυπαντικά, φάρμακα και άλλες ουσίες (νέφτι, βενζίνη, οινόπνευμα, κλπ). Ζωγραφίζουμε ή συγκεντρώνουμε σήματα κινδύνου για δηλητήριο, υψηλή τάση ρεύματος, επικίνδυνες σιδηροδρομικές διαβάσεις κλπ. • Επινόουμε ιστορίες που διηγούμαστε ή δραματοποιούμε με μαριονέτες για ανόητα ή απρόσεκτα ζωάκια που έκαναν το λάθος να δοκιμάσουν το λαμπερό υγρό του απορρυπαντικού πιάτων ή να παίξουν με το καυστικό υγρό της χλωρίνης καταλήγοντας να υποστούν επώδυνη πλύση στομάχου και θεραπεία εγκαύματος στο νοσοκομείο. • Κατασκευάζουμε κάρτες από χαρτόνι (flash cards) με λέξεις όπως «ΚΙΝΔΥΝΟΣ» «ΔΗΛΗΤΗΡΙΟ», «ΠΡΟΣΟΧΗ», «ΜΟΛΥΣΜΕΝΑ», «ΒΡΕΓΜΕΝΟ», «ΔΕΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΕΙ», «ΣΚΥΛΟΣ», «ΔΑΓΚΩΝΕΙ» «ΗΜ. ΛΗΞ», «ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΛΗΞΗΣ», «ΕΥΦΛΕΚΤΟ», «ΕΞΟΔΟΣ ΚΙΝΔΥΝΟΥ», «STOP» «ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΗ ΔΙΑΒΑΣΗ» «ΑΔΙΕΞΟΔΟ» κ.ά και εκπαιδεύουμε τα παιδιά να τις αναγνωρίζουν οπτικά. • Φωτογραφίζουμε επικίνδυνα σημεία δρόμων, πεζοδρομίων και κτιρίων, όπως σπασμένες πλάκες,

	<ul style="list-style-type: none"> • Αναγνωρίζει και αποφεύγει επικίνδυνους χώρους και σημεία. • Συνειδητοποιεί τον κίνδυνο που διατρέχει παίζοντας με καλώδια και πρίζες. • Καταλαβαίνει ότι τα εργαλεία, οι συσκευές κλπ πρέπει να διατηρούνται σε καλή κατάσταση. • Χρησιμοποιεί το τηλέφωνο για να ζητήσει βοήθεια ή να αναφέρει κάποιο ατύχημα. 	<p>λακούβες, σπασμένα τζάμια ή μπουκάλια, βρεγμένα δάπεδα, ψιλό χαλίκι, πάγος, πεταμένα αντικείμενα, αποφάγια, μπανανόφλουδες, αντικείμενα αφημένα σε σκάλες κλπ. Συζητάμε τις πιθανότητες ατυχήματος και διδάσκουμε τρόπους αποφυγής τους.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Αποφασίζουμε πώς θα επιβραβεύονται τα παιδιά εκείνα που «διορθώνουν» τα επικίνδυνα σημεία σηκώνοντας για παράδειγμα πεταμένα αντικείμενα από το δάπεδο ή τη σκάλα και αναφέροντας τον κίνδυνο στον εκπαιδευτικό. • Κατασκευάζουμε εικονογραφημένο κατάλογο με τους κανόνες ασφαλείας στο σχολείο. • Πραγματοποιούμε μια βόλτα στην περιοχή μας κι εντοπίζουμε σημεία κινδύνου. Συζητάμε κάθε φορά το πώς και γιατί του πιθανού κινδύνου που διατρέχουμε. • Συγκεντρώνουμε αληθινά καλώδια και πρίζες διαφόρων ειδών. Εξηγούμε με απλό τρόπο το ρόλο τους, ενώ εντοπίζουμε κάποια από αυτά μέσα στην τάξη μας. Εξηγούμε τους πιθανούς κινδύνους ηλεκτροπληξίας και πυρκαγιάς. Συγκεντρώνουμε φωτογραφίες από ενημερωτικά φυλλάδια που αφορούν στα ατυχήματα μέσα στο σπίτι για να τονίσουμε με εικόνες πως δεν παίζουμε και δεν πειράζουμε καλώδια και πρίζες. • Διηγούμαστε (διαβάζουμε ή επινοούμε) τι έπαθε ο ανυπάκουος κι ανεύθυνος βάτραχος που έβαλε το χέρι του μέσα στην πρίζα και πώς κάηκε το χριστουγεννιάτικο δένδρο όταν η άτακτη γάτα βάλθηκε να πειράξει το καλώδιο. • Συγκεντρώνουμε μικροσυσκευές με σπασμένα εξαρτήματα, φθαρμένα καλώδια, ραγισμένη ή ασταθή λαβή και εξηγούμε τους κινδύνους που εγκυμονούν για το χρήστη τους. • Συζητάμε πιθανούς τρόπους βλάβης ή καταστροφής εργαλείων και συσκευών, αλλά και φροντίδας και διατήρησής τους. Υπενθυμίζουμε τη σπουδαιότητα της υπευθυνότητας και της εργασίας. «Δεν τεμπελιάζουμε ούτε ξεχνάμε τι πρέπει να κάνουμε όταν πρόκειται για τέτοιου είδους φροντίδα». (Βλ. ανάπτυξη της έννοιας της ιδιοκτησίας και της υπευθυνότητας). • Κατασκευάζουμε κάρτες (flash cards) με τους αριθμούς τηλεφώνου της άμεσης δράσης, της πυροσβεστικής, των Πρώτων Βοηθειών κλπ, της οικογένειας του παιδιού και ενός στενού συγγενή του. Εκπαιδεύουμε το παιδί να διαβάζει τους αριθμούς πρώτα από τις κάρτες, αργότερα από την ατζέντα ή το σημειωματάριό του και σε επόμενο στάδιο να τους αποστηθίσει.
--	--	---

		<ul style="list-style-type: none"> • Σε παιχνίδι συσκευή τηλεφώνου τα παιδιά ασκούνται στο να καλούν τους αριθμούς που διαβάζουν ή που έχουν αποστηθίσει. • Με βάση τις εμπειρίες των παιδιών ή/και τις δικές μας σχεδιάζουμε σενάρια που περιλαμβάνουν έκκληση βοήθειας μέσω τηλεφώνου. Δραματοποίηση από τα παιδιά με μαριονέτες ή κούκλες. • Σε συνεργασία με την οικογένεια, τους συγγενείς ή κάποια υπηρεσία τα παιδιά πραγματοποιούν ολιγόλεπτες τηλεφωνικές συνδιαλέξεις ανάλογα με τις ικανότητές τους. • Πραγματοποιούμε επισκέψεις στην πυροσβεστική υπηρεσία και στο αστυνομικό τμήμα, αφού προηγουμένως έχουμε αποφασίσει όλοι μαζί τι ερωτήσεις θα κάνουμε και ποιος θα τις ρωτήσει.
<p>Απόκτηση δεξιοτήτων μετακίνησης.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Χρησιμοποιεί τους κανόνες οδικής ασφάλειας για να διασχίσει μονόδρομο, δρόμο διπλής κατεύθυνσης και διασταύρωση. 	<ul style="list-style-type: none"> • Διασχίζουμε (αρχικά με ένα μόνο παιδί) μονόδρομο που λειτουργεί ως κάθοδος για τα αυτοκίνητα και αργότερα μονόδρομο που λειτουργεί ως άνοδος. Το παιδί μαθαίνει πώς και σε ποια πλευρά του δρόμου βαδίζουμε στην άνοδο και στην κάθοδο. Υπενθυμίζουμε στο παιδί τα σήματα κινδύνου και το βοηθάμε να εφαρμόσει τις γνώσεις του σχετικά με την αποφυγή επικίνδυνων χώρων και σημείων (βλ. Απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων ασφαλείας). • Κατασκευάζουμε με χαρτόνι ή/και ξύλο σηματοδότες και ασκούμε τα παιδιά στο να τους παρατηρούν και να διασχίζουν το δρόμο ή το σταυροδρόμι που έχουμε σχεδιάσει στην αυλή του σχολείου. • Σχεδιάζουμε σηματοδότες τους οποίους χρωματίζουν τα παιδιά και σε συνεργασία με τους γονείς τοποθετούν στο σπίτι τους σε εμφανές σημείο. • Στο τέλος της σχολικής ημέρας τα παιδιά εγκαταλείπουν το σχολείο τραγουδώντας κάποιο τραγούδι που έχουμε βρει ή επινοήσει για την ασφαλή μετακίνησή μας. • «Εμπρός εμπρός στο πράσινο, στοπ και στοπ στο κόκκινο...» «Στο δρόμο όταν βρίσκομαι, χέρια πόδια τέσσερα και μάτια δεκατέσσερα...» • Τα παιδιά υποδύονται ένα ένα με τη σειρά τον τροχονόμο κόβοντας κλήσεις στους απρόσεκτους διαβάτες (το δάσκαλο, κάποιους μαθητές), ενώ επιβραβεύουν τους προσεκτικούς και υπεύθυνους. • Τα παιδιά ασκούνται σε πραγματικές συνθήκες κυκλοφορίας σε ήσυχους δρόμους της περιοχής του σχολείου. • Με παιχνίδια ρόλων η τάξη ή η αυλή του σχολείου μετατρέπεται σε στάση λεωφορείου όπου άλλοτε περιμένουν λίγα κι άλλοτε πολλά άτομα. Τα παιδιά ασκούνται στο να περιμένουν τη σειρά τους να ανέβουν στο λεωφορείο.

	<ul style="list-style-type: none"> • Ονομάζει και περιγράφει τα τοπικά μέσα συγκοινωνίας και πώς χρησιμοποιούνται. Χρησιμοποιεί λεωφορείο, τραίνο και μετρό για να μετακινηθεί με τη βοήθεια του συνοδού του. • Χρησιμοποιεί τα μέσα συγκοινωνίας της περιοχής του για να μετακινηθεί χωρίς συνοδό. 	<ul style="list-style-type: none"> • Συγκεντρώνουμε φωτογραφίες ή εικονογραφημένα βιβλία για τα μέσα συγκοινωνίας. Αν είναι δυνατόν φέρνουμε στην τάξη ηλεκτρικό τραίνακι ή άλλα ηλεκτροκίνητα παιχνίδια αυτής της κατηγορίας. Συζητάμε ποια από αυτά τα μέσα μεταφοράς έχουν χρησιμοποιήσει τα παιδιά και γιατί. • Εντοπίζουμε στο χάρτη πρωτεύουσες νομών και κρατών, αρχαιολογικά μέρη της Ελλάδας ή τις περιοχές καταγωγής των παιδιών και περιγράφουμε τα διάφορα μέσα μεταφοράς μας στα συγκεκριμένα μέρη. • Συζητάμε για εκδρομές και ταξίδια με λεωφορείο, τραίνο, πλοίο και αεροπλάνο στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. • Πραγματοποιούμε επίσκεψη στο αεροδρόμιο και στο λιμάνι. • Με παιχνίδια ρόλου σχεδιάζουμε δραστηριότητες για πιλότους, αεροσυνοδούς, οδηγούς και ελεγκτές εισιτηρίων, καπετάνιους, και οδηγούς ταξί. • Κατασκευάζουμε αφίσα ή ετοιμάζουμε εκθεσιακό πίνακα με τίτλο «Ταξιδεύουμε παντού με πολλούς τρόπους» όπου απεικονίζονται τρόποι μεταφοράς δια ξηράς, θαλάσσης και αέρα. • Σχεδιάζουμε δραστηριότητες για την άσκηση των παιδιών ως επιβατών σε φανταστικές κι αργότερα σε πραγματικές συνθήκες καλής και ασφαλούς συμπεριφοράς σε λεωφορείο, τραίνο, και μετρό με συνοδό. Παράδειγμα: Δεν σπρώχνουμε, δεν φωνάζουμε, δεν θυμώνουμε, προσφέρουμε τη θέση μας σε ανάπηρους και ηλικιωμένους, κρατιόμαστε από τις χειρολαβές, ακυρώνουμε το εισιτήριο που αγοράσαμε και το επιδεικνύουμε στον ελεγκτή όταν το ζητήσει. (Βλ. επίσης Μαθηματικά: Κατηγοριοποίηση και χρήση νομισμάτων). • Σχεδιάζουμε ένα χάρτη της περιοχής των παιδιών (π.χ. του Αμαρουσίου) με τα μεγαλύτερα καταστήματα, υπηρεσίες και πάρκα, με την πλατεία, το σταθμό του τραίνου, τα σημεία αφετηρίας και τους τερματικούς σταθμούς των τοπικών λεωφορείων. Ασκούμε τα παιδιά στο να βρίσκουν πώς θα πάνε για παράδειγμα στην πλατεία, στο Super Market, στο νοσοκομείο ΚΑΤ, στον ηλεκτρικό σταθμό, στο γυμναστήριο του Δήμου, στο δημοτικό κινηματογράφο Μίμης Φωτόπουλος, κλπ. • Σε συνεργασία με τους γονείς πραγματοποιούμε επισκέψεις στους παραπάνω χώρους με εποπτεία που μειώνεται σταδιακά ανάλογα με τις δυνατότητες του κάθε παιδιού.
<p>Σέβεται το νόμο, τις αρχές, τους διοικητικά ανώτερους.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Κατανοεί το ρόλο του κάθε εργαζόμενου, χρησιμοποιεί τους κατάλληλους τρόπους ε- 	<ul style="list-style-type: none"> • Περιγράφουμε την εργασία και συζητάμε τα καθήκοντα του διευθυντή του σχολείου, του υποδιευθυντή, των δασκάλων, του υποστηρικτικού προσωπικού, του υπεύθυνου κυλικείου, της κα-

	<p>πικοινωνίας και συμμορφώνεται με τις υποδείξεις των διοικητικά ανώτερων.</p>	<p>θαρίστριας, κλπ. Εξηγούμε στα παιδιά πως καθένας έχει ένα προϊστάμενο (αφεντικό). Ο πατέρας στη δουλειά του, ο δάσκαλος στο σχολείο, κλπ. Συγκεντρώνουμε φωτογραφίες με καταστάσεις υπαλλήλων και προϊσταμένων.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Δραματοποιούμε συνθήκες επικοινωνίας με τα ανωτέρω πρόσωπα και βοηθάμε τα παιδιά να μας μιμηθούν, καθώς χρησιμοποιούμε την κατάλληλη έκφραση για να χαιρετήσουμε, να ρωτήσουμε, να ευχαριστήσουμε, να ζητήσουμε και γενικά να επικοινωνήσουμε μαζί τους. (βλ. επίσης Κοινωνικές Δεξιότητες: «επικοινωνία», «αυτοεκτίμηση - αυτοαντίληψη». • Προγραμματίζουμε συναντήσεις με το διευθυντή, τον υποδιευθυντή και κάθε εργαζόμενο του σχολείου στο δικό του ιδιαίτερο χώρο. • Δραματοποιούμε μικρο-καταστάσεις όπου τα παιδιά υποδύονται με τη σειρά τους το αφεντικό και δίνουν εντολές: Πού θα κρεμαστούν τα παλτό, που θα τοποθετηθούν τα βιβλία ή τα παιχνίδια, ποια θρανία χρειάζονται καθάρισμα κλπ.
<p>Ανάλυση επαγγελματών</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Το παιδί συνειδητοποιεί ότι απαιτούνται διαφορετικές δεξιότητες και γνώσεις για κάθε επάγγελμα. 	<ul style="list-style-type: none"> • Περιγράφουμε τα καθήκοντα που περιλαμβάνουν τα διάφορα επαγγέλματα ξεκινώντας με τα πολύ απλά (βοηθός σε μαγειρείο, υπάλληλος σε γκαράζ καταστήματος τροφίμων κλπ). Παράδειγμα: - Υπάλληλος βενζινάδικου: Βάζει βενζίνη, καθαρίζει τα τζάμια του αυτοκινήτου, κλπ. - Σερβιτόρος: Παίρνει τις παραγγελίες προφορικά, τις σημειώνει σε χαρτί και τις δίνει στο μάγειρα. Επιστρέφει στους πελάτες με τα πιάτα που παρήγγειλαν. • Τι πρέπει να μάθει στο σχολείο ο μαθητής που ενδιαφέρεται για ένα συγκεκριμένο επάγγελμα; Χρειάζεται να ξέρει να διαβάζει και να γράφει; Να είναι ευγενικός και καθαρός; Να κάνει ερωτήσεις; Να ακούει προσεκτικά τι του λένε; • Ρωτάμε κάθε παιδί χωριστά τι του αρέσει να γίνει και περιγράφουμε τα καθήκοντα και τις δεξιότητες που απαιτείται να έχει. Βοηθάμε έτσι το παιδί να αποκτήσει όσο το δυνατόν πιο ρεαλιστικές επιθυμίες για τη μελλοντική του απασχόληση. (βλ. επίσης Κοινωνικές Δεξιότητες: αυτοεκτίμηση – αυτοαντίληψη).

2.5. ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΤΡΙΑ ΚΑΙ ΕΛΑΦΡΙΑ ΝΟΗΤΙΚΗ ΚΑΘΥΣΤΕΡΗΣΗ

2.5.1. Εισαγωγή

Στη σχολική εκπαιδευτική διαδικασία η τέχνη σε όλες της τις μορφές ενεργοποιεί τη σκέψη, τη δημιουργικότητα και τη φαντασία με το να προσφέρει πλούσιες οπτικές, απτικές και αισθητηριακές εμπειρίες στο παιδί. Ειδικότερα για τους μαθητές με νοητική καθυστέρηση η τέχνη προσφέρει ένα μοναδικό μέσο κατανόησης του κόσμου μέσα από τις αισθήσεις (βλέπω, ακούω, αγγίζω), την αντίληψη (ανακαλύπτω, επικοινωνώ, βιώνω) και την πράξη (πειραματίζομαι, δημιουργώ, κατασκευάζω). Επιπλέον, δίνεται η δυνατότητα στα παιδιά:

- να καλλιεργήσουν τις αισθήσεις τους και να αναπτύξουν τις αντιληπτικές τους ικανότητες
- να ενεργοποιήσουν τις δημιουργικές δυνάμεις του εαυτού τους (κλίσεις και δεξιότητες)
- να επικοινωνήσουν μέσα από αυτά που βλέπουν, αγγίζουν, ακούνε και αισθάνονται
- να πειραματιστούν με τα χρώματα, τα σχήματα, το χώρο και τα διάφορα υλικά
- να συνεργάζονται μέσα από συλλογικές δραστηριότητες
- να κατανοήσουν τα δικά τους συναισθήματα και τα συναισθήματα των άλλων
- να εκφραστούν με λεκτικούς και μη λεκτικούς τρόπους.

Βασικές αρχές προγραμμάτων Αισθητικής Αγωγής για παιδιά με ελαφριά και μέτρια νοητική καθυστέρηση

Τα προγράμματα Αισθητικής Αγωγής πρέπει να βοηθούν τους μαθητές να αναπτύξουν κοινωνικές και γνωστικές δεξιότητες και να διαμορφώσουν αισθητικές αξίες που είναι απαραίτητες για την ολοκλήρωση της προσωπικότητάς τους. Συνεπώς, τα προγράμματα πρέπει να διέπονται από τις παρακάτω βασικές αρχές:

- να δημιουργούν τις προϋποθέσεις για την ψυχοκινητική ανάπτυξη και έκφραση
- να ενθαρρύνουν την αυτογνωσία και να διευκολύνουν την έκφραση προσωπικών προτιμήσεων και ιδεών
- να δημιουργούν ευκαιρίες για βιωματική μάθηση μέσα από συμμετοχή σε ομάδες
- να ενθαρρύνουν την κοινωνικοποίηση και τη φιλία
- να προσφέρουν ποικιλία ερεθισμάτων, μέσων, τεχνικών με σκοπό την εξοικείωση των μαθητών με απλές έννοιες (χρώμα, σχήμα, υφή κλπ) και τη χρησιμότητά τους
- να διατηρούν και να γενικεύουν τις καινούριες γνώσεις
- να δημιουργούν τις απαραίτητες συνθήκες προκειμένου οι μαθητές να βιώνουν τη χαρά της δημιουργίας και της αισθητικής απόλαυσης

Η αξία της Τέχνης είναι απεριόριστη και προσφέρει μεγάλες δυνατότητες διαπαιδαγώγησης και μάθησης. Μέσα από τα Εικαστικά, το Θέατρο και τη Μουσική τα παιδιά έχουν τη δυνατότητα όχι μόνο να καλλιεργήσουν την οπτική τους αντίληψη, την αδρά και λεπτή κινητικότητα, την καλαισθησία, τη δημιουργική έκφραση, αλλά και να αυτενεργήσουν και να αντλήσουν ικανοποίηση από την επαφή τους με τον κόσμο της τέχνης. Παράλληλα πρέπει το παιδί να καταλάβει ότι η Τέχνη δεν είναι για τους λίγους, αλλά μια μορφή έκφρασης για όλους, μια «παγκόσμια γλώσσα».

Στα πλαίσια των μαθημάτων Αισθητικής Αγωγής οι μαθητές έχουν την ευκαιρία να εμβαθύνουν σε θέματα γενικότερου ενδιαφέροντος που συνδέονται με άλλα γνωστικά αντικείμενα. Ενδεικτικοί θεματικοί κύκλοι μπορούν να αποτελέσουν: η φύση και το περιβάλλον (σχολείο, σπίτι, χωριό, πόλη, γειτονιά, αγορά), ο χρόνος (εποχές, γιορτές), τα μέσα μεταφοράς, ο αθλητισμός, η υγεία και η διατροφή, τα επαγγέλματα που έχουν σχέση με την τέχνη.

Σκοπός της διδασκαλίας του μαθήματος των Εικαστικών είναι να γνωρίσουν τα παιδιά τα εικαστικά έργα, να τα κατανοήσουν και να δημιουργήσουν τα δικά τους. Ειδικότερα για τα παιδιά με ελαφριά και μέτρια νοητική καθυστέρηση τα εικαστικά έργα αποτελούν έναν εναλλακτικό τρόπο επικοινωνίας των συναισθημάτων τους. Τους δίδεται ακόμα η ευκαιρία να συμμετέχουν σε ομάδες δραστηριοτήτων με παιδιά διαφορετικών δυνατοτήτων.

Η παιδευτική αξία του θεάτρου έχει αναγνωριστεί από τα αρχαία χρόνια ως μέσο ελεύθερης έκφρασης, διαπαιδαγώγησης και κατανόησης του κόσμου και των κοινωνικών φαινομένων. Αποτελεί το πιο αντιπροσωπευτικό είδος βιωματικής μάθησης που συμβάλλει στην γλωσσική, συναισθηματική και κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών. Ιδιαίτερες ωφέλειες είναι δυνατόν να αποκομίσουν τα παιδιά με ελαφριά και μέτρια νοητική καθυστέρηση από τις θεατρικές δραστηριότητες, καθώς η μάθηση συντελείται μέσα σε συνθήκες παιχνιδιού, χαράς, διασκέδασης χωρίς τον κίνδυνο της αποτυχίας ή της απόρριψης.

Με τη μουσική επιδιώκεται η ανάπτυξη της μουσικής ευαισθησίας του παιδιού, ώστε να μπορεί να απολαμβάνει το ρυθμό και τη μελωδία. Επιπλέον, προσφέρεται η δυνατότητα να καλλιεργηθεί η δημιουργικότητα των μαθητών μέσα από την ενεργητική ακρόαση αλλά και τις δραστηριότητες μουσικής δημιουργίας. Βάση για τη διδασκαλία της μουσικής αποτελεί η αρχή ότι το παιδί πρέπει να έρθει σε άμεση επαφή με τους ήχους. Επιπλέον, η μουσική δρα παρωθητικά ή κατευναστικά ανάλογα με τις κατά περίπτωση συνθήκες.

Η Αισθητική Αγωγή προσφέρει κατεξοχήν ευκαιρίες για συνδυασμό παιχνιδιού και μάθησης μέσα από διαθεματικές δραστηριότητες και δίνει ίσες ευκαιρίες στα παιδιά να πλησιάσουν τα θέματα των εικαστικών, του θεάτρου και της μουσικής με τον δικό τους μοναδικό τρόπο. Στα πλαίσια της διαθεματικότητας, το θεατρικό παιχνίδι περισσότερο από κάθε άλλο κινητοποιεί τα παιδιά με νοητική καθυστέρηση, ακόμα και εκείνα που εμφανίζουν μια στάση αδιαφορίας ή άρνησης. Συνδυάζει τη μουσική με την κίνηση και την αίσθηση με την έκφραση, δίνοντας έτσι τη δυνατότητα στο δάσκαλο να λάβει υπόψη του τις δυνατότητες των παιδιών με θέματα από την άμεση εμπειρία τους (σκηνές από το σπίτι, τη γειτονιά, το δρόμο, το σχολείο κλπ.). Παράλληλα συνδυάζονται και εικαστικές δραστηριότητες (ατομικές ή ομαδικές ζωγραφιές που θα αποτελέσουν το ερέθισμα για να δομηθεί στη συνέχεια μια δραματοποίηση ή ένα θεατρικό παιχνίδι (π.χ ένα όνειρο που είδα, ένα πλοίο με φίλους, η ορχήστρα της φύσης). Στη ζωγραφική, στις χειροτεχνικές δραστηριότητες και στο θεατρικό παιχνίδι μπορεί να χρησιμοποιηθούν ιδέες από άλλα γνωστικά αντικείμενα (όπως από το μάθημα της Γλώσσας, της Μελέτης Περιβάλλοντος, των Φυσικών Επιστημών).

2.5.2. ΕΙΚΑΣΤΙΚΑ

ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ	ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
Μορφές-Γραμμές	<p>Το παιδί:</p> <ul style="list-style-type: none"> • να αναγνωρίζει σχήματα • να ξεχωρίζει τα είδη των γραμμών (ευθεία, καμπύλη, τεθλασμένη γραμμή) • να αναπαράγει γραμμές και σχήματα αντιγράφοντας 	<ul style="list-style-type: none"> • ταξινόμηση απλών γεωμετρικών σχημάτων (π.χ. να τοποθετεί κύκλους διαφόρων μεγεθών και χρωμάτων στο κουτί με το σχήμα του κύκλου • αναγνώριση σχημάτων με την αφή (π.χ. με κλειστά μάτια πιάνει ένα σχήμα και το ονοματίζει ή το ταυτίζει με το αντίστοιχο σχήμα) • διάκριση βασικών γεωμετρικών σχημάτων σε απλές ζωγραφιές (π.χ. τρίγωνο, τετράγωνο σε σχέδιο σπιτιού) • ακολουθεί χρωματιστές διαδρομές στο δάπεδο με βάση τα είδη των γραμμών • δημιουργία γραμμών με δαχτυλομπογιές • ιχνηλασία σε χαρτί • απλή αντιγραφή σχημάτων και γέμισμα με χρώμα • παρατήρηση αντικειμένων (π.χ. μήλο, πορτοκάλι, κουτί, διπλωμένη χαρτοπετσέτα) και αποτύπωση του κάθε σχήματος στο χαρτί
Επαφή με υλικά και τεχνικές εικαστικών	<ul style="list-style-type: none"> • να χρησιμοποιεί και να πειραματίζεται με διάφορα υλικά όπως χάντρες, δέρμα, ξύλο, γυαλί, χαρτί, χαρτόνι, πλαστελίνη, ζυμάρι, πηλό, μαλλί, ύφασμα, μαρκαδόρους, δαχτυλομπογιές, πινέλα κλπ • να αναμιγνύει και να συνδυάζει χρώματα και υλικά 	<ul style="list-style-type: none"> • κατασκευή κολιέ με χρωματιστές χάντρες • ομαδική ζωγραφική με δαχτυλομπογιές σε χαρτί του μέτρου • πηλινες κατασκευές με χρήση καλουπιών σε διάφορα σχέδια (π.χ. ζώα, φρούτα, χριστουγεννιάτικο δέντρο κλπ) • δημιουργία σύνθεσης (π.χ. κλόουν) με διάφορα υλικά όπως χαρτόνι, μαλλί, ύφασμα) • ανάμιξη βασικών χρωμάτων σε πιάτο με πινέλο και ανακάλυψη των χρωμάτων που προκύπτουν • παρατήρηση χρωμάτων στην ύπαιθρο ή στο προαύλιο του σχολείου και καταγραφή τους
Χειροτεχνίες και κατασκευές	<ul style="list-style-type: none"> • να εξασκήσει τις δεξιότητες αδρής και λεπτής κινητικότητας 	<ul style="list-style-type: none"> • κατασκευή τρένου με χαρτόκουτες που θα βάψει, θα κολλήσει και θα διακοσμήσει το παιδί • κατασκευή κολλάζ με ψαλίδι, λαβίδα και περιοδικά ή χρωματιστά χαρτιά • πλάσιμο με αλεύρι, άμμο, πλαστελίνη (κουλου-

	<ul style="list-style-type: none"> • να καλλιεργήσει τη φαντασία και τη δημιουργικότητα του • να κατανοήσει βασικές αρχές κατασκευών 	<p>ράκια, κάστρα, μακαρόνια) και διακόσμηση</p> <ul style="list-style-type: none"> • παρουσίαση της πλοκής ενός παραμυθιού με ζωγραφική • να φτιάξει ένα χωριό που φαντάζεται σε μορφή μακέτας με απλά υλικά • πειραματισμό με κόλλα, χαρτοταινίες, σελοτέιπ, συνδετήρες για την κατασκευή μακέτας • κατασκευή ενός караβιού χρησιμοποιώντας διάφορα υλικά (κουτιά από γάλα, σπιρτόκουτα, πανί), και τοποθετώντας τα με τον κατάλληλο τρόπο
Μορφές εικαστικών τεχνών	<ul style="list-style-type: none"> • να έρθει σε επαφή με διαφορετικές μορφές εικαστικών τεχνών όπως ζωγραφική, χαρτοκοπτική, κολλάζ, πηλοπλαστική, υφαντική, κέντημα, κατασκευή κούκλας και κοσμημάτων 	<ul style="list-style-type: none"> • επίσκεψη σε μουσείο τέχνης και παρατήρηση ποικίλων εκθεμάτων • το σχολείο προσκαλεί έναν γλύπτη ή ζωγράφο που δείχνει στα παιδιά πώς να δουλεύουν • επίσκεψη σε εργαστήριο αγγειοπλαστικής ή υφαντικής
Λαϊκή τέχνη	<ul style="list-style-type: none"> • να γνωρίσει και να αγαπήσει τα δημιουργήματα της λαϊκής τέχνης • να κατανοήσει τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στα δημιουργήματα της λαϊκής τέχνης και την καθημερινή ζωή 	<ul style="list-style-type: none"> • εκμάθηση κεντήματος • εκμάθηση αργαλειού και οργάνωση έκθεσης με τα εργόχειρα των μαθητών • παρατήρηση παραδοσιακών τοπικών φορεσιών και καταγραφή χρωμάτων και σχημάτων που έχουν • κατασκευή ειδών καθημερινής χρήσης με πηλό και χρήση τους για διακόσμηση και αισθητική αναβάθμιση του χώρου • εκμάθηση αργαλειού και δημιουργία ειδών καθημερινής χρήσης όπως πετσέτες, μικρά χαλάκια. Κατανόηση της σπουδαιότητας των παραπάνω χειροτεχνημάτων για τον άνθρωπο και τη ζωή του και το κλίμα του τόπου του.
Αυτογνωσία και διαχείριση συναισθημάτων	<ul style="list-style-type: none"> • να συσχετίζει χρώματα με συναισθήματα • να βιώσει τη χαρά της δημιουργίας μέσα από ομαδικές δραστηριότητες 	<ul style="list-style-type: none"> • σε σχήμα κύκλου οι μαθητές κρατούν δύο κάρτες (μία μαύρη και μία κόκκινη) και επιλέγουν τη σωστή κάρτα κάθε φορά που η δασκάλα τους λέει χαρούμενη ή δυσάρεστη ιστορία • ταύτιση χρωμάτων και συναισθημάτων για να εκφράσουν τις προτιμήσεις τους σε διάφορα θέματα (φαγητά, παιχνίδια κ.α) • χρωμάτισμα τοίχων του σχολείου για να ομορφύνει το περιβάλλον • δραστηριότητες στο δάπεδο όπως ζωγραφική, κολλάζ κ.ά

2.5.3. ΘΕΑΤΡΟ

ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ	ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
<p>Σωματική έκφραση- Αυτογνωσία</p>	<p>Το παιδί:</p> <ul style="list-style-type: none"> • να αντιληφθεί την δυνατότητα έκφρασης στο χώρο μέσα από τις κινήσεις του σώματος • να συντονίζει τις κινήσεις του • να αποδεχτεί τον εαυτό του και τους άλλους ως ισότιμα μέλη μιας ομάδας • να ακολουθεί κανόνες 	<ul style="list-style-type: none"> • τα παιδιά κάνουν κύκλους και μιμούνται κινήσεις (περπατώ, τρέχω, στέκομαι στο ένα πόδι, σκύβω) μέσα στα όρια του κύκλου • εμπλέκονται σε παιχνίδια όπως το «αγαλατάκι ακούνητο και ακίνητο» ή το «βρες το μαντήλι στο κύκλο» • εφαρμογή μουσικοκινητικών σεναρίων όπου ο μαθητής παριστάνει ήρωες παραμυθιών (κακός λύκος, παπουτσωμένος γάτος, νεράιδες κ.λ.π.) ή φυσικά φαινόμενα (θάλασσα, άνεμος, δέντρα) με τη χρήση μαντηλιών, πολύχρωμων υφασμάτων, κορδελών κ.α. • δραματοποίηση με χρήση παιχνιδιού-άσκησης όπως το «πέραςμα του τούνελ» • συμμετοχή σε ομαδική μουσικοκινητική άσκηση που προϋποθέτει χρήση στεφανιών, κορδέλας ή απλών μουσικών οργάνων (κλακέτες, τύμπανα, τρίγωνα, μαράκες κ.λ.π.) • τα παιδιά ανά δύο ακολουθούν το ρυθμό μιας μουσικής κάνοντας διάφορες κινήσεις όπως περπατώντας, τρέχοντας, σταματώντας ή ακόμα στηρίζουν με τα κεφάλια τους μια μπάλα ή μία πατάτα και χορεύοντας στο ρυθμό της μουσικής, προσέχουν να μην τους πέσει η μπάλα ή η πατάτα • σε κυκλική διάταξη τα παιδιά εκφράζουν προφορικά τους λόγους για τους οποίους αγαπούν έναν συμμαθητή τους που βρίσκεται στο κέντρο του κύκλου, στο τέλος του παιχνιδιού το παιδί του κέντρου λέει μερικούς από τους λόγους για τους οποίους, όπως άκουσε, τον αγαπούν οι συμμαθητές του • τα παιδιά παίζουν ένα παιχνίδι στο οποίο τα μέλη της ομάδας, δηλαδή οι μαθητές της τάξης, μιλούν ταυτόχρονα όλα μαζί και καταλαβαίνουν ότι κανείς δεν καταλαβαίνει τίποτα. • ανάγνωση, συζήτηση και δραματοποίηση παραμυθιών με πλούσια εικονογράφηση και θεματολογία σχετική με ισότητα, ίσες ευκαιρίες, ελευθερία (π.χ. Μύθοι Αισώπου) • τα παιδιά παίζουν παιχνίδια που στηρίζονται σε απλούς κανόνες (π.χ. «μουσικές καρέκλες», «κρυμμένος θησαυρός», «κρυφτό», «μήλα», κ.α.) και ανακαλύπτουν την σημασία του να α-

	<ul style="list-style-type: none"> • να μπορεί να μιμείται • να αυτοσχεδιάζει ελεύθερα ή οργανωμένα 	<p>κολουθούν κανόνες προκειμένου να χαρούν το παιχνίδι</p> <ul style="list-style-type: none"> • παρακολούθηση κουκλοθέατρου με θέμα «δεν κάνω πάντα αυτό που θέλω εγώ και οι φίλοι μου με αγαπούν» και συζήτηση των χαρακτήρων και της συμπεριφοράς των ηρώων • χρήση επιτραπέζιων ομαδικών παιχνιδιών στη τάξη • «παντομίμα» με αγαπημένα στα παιδιά θέματα όπως τίτλοι παραμυθιών, αθλήματα, ζώα κ.α. • μίμηση εκφράσεων προσώπου μέσα από θεατρικό παιχνίδι – το παιδί παρατηρεί εκφράσεις και κινήσεις που δείχνουν συναισθήματα αγαπημένων ζώων (χρησιμοποιούνται ζώα-γαντόκουκλες) και στη συνέχεια μιμείται • εφαρμογή του παιχνιδιού «ο καθρέφτης», δάσκαλος και μαθητής, ή δύο μαθητές μιμούνται ο ένας τον άλλον υιοθετώντας του ρόλους του καθρέφτη και του καθρεφτιζόμενου • ο δάσκαλος λέει απλά σενάρια (π.χ. το καλοκαίρι τρώω παγωτά) στους μαθητές οι οποίοι καλούνται, ατομικά ή ομαδικά, να τα παραστήσουν μόνο με τις κινήσεις του σώματος τους
Υλικά	<ul style="list-style-type: none"> • να κατασκευάσει υλικά για το θέατρο (σκηνικά-κοστούμια-μεταμφίηση) 	<ul style="list-style-type: none"> • με τη χρήση απλών υλικών, όπως κουτιά από παπούτσια, κομμάτια ύφασμα, μπογιές, κουκλίτσες (π.χ. playmobile) τα παιδιά φτιάχνουν μια μικρή σκηνή θεάτρου και δημιουργούν τα δικά τους θεατρικά σενάρια • κατασκευή κοστούμιών από τους μαθητές για συγκεκριμένο σενάριο (π.χ. Πινόκιο) με τη χρήση πολύχρωμων υφασμάτων, χαρτιών και γυψόγαζας • ομαδική ζωγραφική σκηνικού από τα παιδιά
Δραματοποίηση	<ul style="list-style-type: none"> • να υποδύεται ρόλους • να εκφράζεται κινητικά ή λεκτικά 	<ul style="list-style-type: none"> • συμμετοχή σε σχολικές θεατρικές παραστάσεις • συμβολικό παιχνίδι με κούκλες και κουκλοσπίτο όπου το παιδί παίρνει διαφορετικούς ρόλους και μιμείται • παιχνίδι ρόλων με πιατάκια, φλιτζανάκια, φρούτα, χρήματα κ.α. • το παιδί συμμετέχει σε «διαγωνισμό τραγουδιού» που διοργανώνει η τάξη του • το παιδί παίρνει το ρόλο του δασκάλου στην τάξη και αναλαμβάνει την διεξαγωγή μιας δραστηριότητας (π.χ. η ώρα του παραμυθιού) • ελεύθερος χορός και κίνηση από τα παιδιά με τη συνοδεία μουσικής

<p>Θεατρικό παιχνίδι</p>	<ul style="list-style-type: none"> • να κατανοήσει τις έννοιες του χώρου, του χρόνου και του μέσου και να εμβαθύνει στο μύθο και στο παραμύθι • να συνειδητοποιήσει τη σπουδαιότητα της ομάδας και της συμμετοχής • να μπει στο ρόλο του θεατή και του ηθοποιού 	<ul style="list-style-type: none"> • κουκλοθέατρο με μαριονέτες • καραγκιόζης • κουκλοθέατρο με δαχτυλόκουκλες • όλα τα παιδιά βραβεύονται και επιδοκιμάζονται για τη συμμετοχή τους σε θεατρική δραστηριότητα • παρακολούθηση θεατρικών παραστάσεων • πρόσκληση στο σχολείο ηθοποιών που εξηγούν στα παιδιά τη σημασία της ομάδας στο θέατρο • συμμετοχή σε θεατρικό παιχνίδι το οποίο παρακολουθείται από άλλους μαθητές • δημιουργία θεατρικής ομάδας με συγκεκριμένους εναλλασσόμενους ρόλους για τα παιδιά, όπως ηθοποιός, σκηνοθέτης, σκηνογράφος
<p>Κούκλες-Μάσκες</p>	<ul style="list-style-type: none"> • να κατασκευάσει με απλά υλικά κούκλες και μάσκες 	<ul style="list-style-type: none"> • χρησιμοποίηση υλικών όπως μπάλες από φελιζόλ, υφάσματα, πινέζες, μαλλιά, κουμπιά και σπάγκο για την κατασκευή μαριονέτας • τα παιδιά φτιάχνουν μάσκες με χαρτοσακούλες ή γυψόγαζες και τις διακοσμούν με τέμπερες, χάντρες, φτερά αντιγράφοντας έτοιμα σχέδια ή αυτοσχεδιάζοντας

2.5.4. ΜΟΥΣΙΚΗ

ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ	ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
Ήχος-Ρυθμός	<p>Το παιδί:</p> <ul style="list-style-type: none"> • να αναγνωρίζει ήχους που προέρχονται από διάφορες πηγές • να διακρίνει φυσικούς από τεχνητούς ήχους • να διακρίνει δυνατούς από αδύνατους ήχους • να κατανοήσει την έννοια του ρυθμού και να εκτελεί ρυθμικές κινήσεις 	<ul style="list-style-type: none"> • αναγνώριση ήχων της φύσης, της πόλης, ζώων, μέσων συγκοινωνίας, μουσικών οργάνων και ταύτιση με εικόνες • τα παιδιά ακούνε ήχους ή φωνές συμμαθητών τους χωρίς να βλέπουν και τους αναγνωρίζουν • μίμηση ήχων που ακούει (κουδούνι, φρενάρισμα αυτοκινήτου) • μαγνητοφωνημένοι ήχοι σε κασέτα (π.χ. ζώα, θρόισμα φύλλων, άνοιγμα πόρτας, ξεκίνημα αυτοκινήτου κ.ά) • χτυπούν ένα ταμπουρίνο ή τύμπανο σιγανά, πιο δυνατά, πολύ δυνατά και συγκρίνουν τους παραγόμενους ήχους • το παιχνίδι του κρυμμένου θησαυρού (όταν πλησιάζει δυναμώνουμε τον ήχο, όταν απομακρύνεται τον χαμηλώνουμε) • παρακολουθεί φυσικούς ήχους (βρύση που στάζει, κύματα στην ακτή, χτύπο της καρδιάς) • περιστροφές γύρω από το σώμα του • μικρά βήματα-μεγάλα βήματα • κάνει βήματα ακολουθώντας το ρυθμό ταμπουρίνου • λέει συλλαβές τραγουδιστά και χτυπά παλαμάκια • χτυπά παλαμάκια τραγουδώντας τραγούδια (χαρωπά τα δυό μου χέρια τα χτυπώ)
Μουσικά όργανα	<ul style="list-style-type: none"> • να γνωρίσει βασικά μουσικά όργανα • να συνδέει τον ήχο με το μουσικό όργανο • να παίζει μουσική 	<ul style="list-style-type: none"> • αναγνώριση και ονομασίας μουσικών οργάνων από εικόνες (πιάνο, κιθάρα, τρίγωνο, ντέφι, φλογέρα, τύμπανο κ α) • ακούει από κασέτα ή βλέπει και ακούει σε βίντεο διάφορα μουσικά όργανα • μιμείται το μαέστρο που διευθύνει την ορχήστρα • βλέπει ένα μουσικό όργανο, ακούει τον ήχο του και το δοκιμάζει • παίζει ένα απλό ρυθμό με αυτοσχέδια όργανα (κυλινδρικά ξύλα, κουτάλια, μεταλλικούς σωλήνες διαφόρων μεγεθών, τρίγωνα, κουδουνάκια κ.α) ή με όργανα του εμπορίου (τύμπανο, ντέφι, μεταλλόφωνο κ.α)

<p>Ακρόαση-έκφραση συναίσθημάτων</p>	<ul style="list-style-type: none"> • να συγκεντρώνεται να ακούσει ένα μουσικό κομμάτι • να εξοικειωθεί με διάφορα είδη μουσικής • να περιγράφει (με τον τρόπο που μπορεί) τα συναισθήματα που νιώθει όταν ακούει μια μελωδία 	<p>ακούνε σε κύκλο ένα σύντομο μουσικό κομμάτι</p> <ul style="list-style-type: none"> • φέρνει από το σπίτι του κασέτες με τραγούδια που του αρέσουν • παρακολούθηση μιας παιδικής χορωδίας • ηχογραφημένα παραδείγματα από χαρακτηρισικά είδη μουσικής (δημοτικά τραγούδια, ύμνους, συμφωνία) • παρακολούθηση μιας συναυλίας • τα παιδιά αξιολογούν αυτό που άκουσαν σηκώνοντας την κάρτα με το πρόσωπο που αντιπροσωπεύει το συναισθημά τους (χαρά, λύπη, αδιαφορία) • ζωγραφίζουν κάτι γι αυτό που άκουσαν
<p>Τραγούδι-χορός</p>	<ul style="list-style-type: none"> • να τραγουδά απλά τραγούδια • να ακολουθεί απλά βήματα και χορευτικά μοτίβα 	<ul style="list-style-type: none"> • μαθαίνει απλά τραγούδια με τη συνοδεία μουσικής (ήταν ένα μικρό καράβι) • κινείται στο ρυθμό της μουσικής σε κύκλο • αυτοσχεδιάζει ακούγοντας ένα μουσικό κομμάτι • μαθαίνει παραδοσιακούς χορούς

Παράδειγμα: Αγορά

Τα παιδιά επισκέπτονται τη λαϊκή αγορά της γειτονιάς του σχολείου και βγάζουν φωτογραφίες από διάφορα σημεία της αγοράς. Αγοράζουν διάφορα προϊόντα και τα φέρνουν στο σχολείο. Τα παιδιά παρατηρούν τα φρούτα και τα ζωγραφίζουν σε χαρτί. Κατασκευάζουν με χαρτόκουτα το κιόσκι του μανάβη και με χαρτοπολτό και μπογιές φρούτα και λαχανικά. Στα πλαίσια δραματοποίησης και θεατρικού παιχνιδιού φτιάχνουν μάσκες φρούτων από γυψόγαζα, τις χρωματίζουν και τις διακοσμούν αποτυπώνοντας τα χαρακτηριστικά των φρούτων. Παίζουν παιχνίδι ρόλων σχετικά με τα χρώματα, τις γεύσεις και τη σημασία των φρούτων για την υγεία μας.

3. ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΕΣ ΤΩΝ ΑΝΑΛΥΤΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΕΛΑΦΡΙΑ ΚΑΙ ΜΕΤΡΙΑ ΝΟΗΤΙΚΗ ΚΑΘΥΣΤΕΡΗΣΗ

3.1. Εισαγωγή

Τα παιδιά με ελαφριά και μέτρια νοητική καθυστέρηση φοιτούν τόσο σε σχολικές μονάδες ειδικής αγωγής όσο και στα γενικά σχολεία ακολουθώντας σε μικρό ή μεγάλο βαθμό το κοινό αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών. Για να μαθαίνουν όμως αποτελεσματικά και να συμμετέχουν ισότιμα στην τάξη οι μαθητές έχουν συχνά ανάγκη από πρόσθετη υποστηρικτική παρέμβαση αλλά και συγκεκριμένες διαφοροποιήσεις του υπάρχοντος πλαισίου αναλυτικού προγράμματος.

Οι όροι *προσαρμογή (adaptation)*, *τροποποίηση (modification)* και *διαφοροποίηση (differentiation)* παρά τις μεταξύ τους ποιοτικές διαφορές θα χρησιμοποιούνται στο εξής ως ταυτόσημες έννοιες που περιγράφουν τη διαδικασία προσδιορισμού αποτελεσματικών προσεγγίσεων για την εξασφάλιση σε κάθε παιδί των κατάλληλων συνθηκών πρόσβασης, συμμετοχής και επιτυχίας στη μάθηση.

Οι τροποποιήσεις του κοινού αναλυτικού προγράμματος διαφέρουν ανάλογα με τις ανάγκες, τις δυνατότητες και τα ενδιαφέροντα του μαθητή αλλά και το πρόγραμμα και τις συνθήκες της εκάστοτε τάξης παίρνοντας διάφορες μορφές και έκταση κάθε φορά. Οι προσαρμογές αυτές απαιτούν συστηματική συνεργασία του δασκάλου τάξης, του δασκάλου ειδικής αγωγής, του ειδικού επιστημονικού προσωπικού και της διαγνωστικής ομάδας του ΚΔΑΥ της περιφέρειας. Πρέπει δε να σχεδιάζονται και να υλοποιούνται ως μέρος του ατομικού εκπαιδευτικού προγράμματος του παιδιού και να συνδέονται λειτουργικά με τυχόν πρόσθετη εξειδικευμένη υποστήριξη που έχει ανάγκη ο μαθητής.

3.2. Κύριοι Άξονες Προσαρμογών ΑΠΣ

Ένα διαφοροποιημένο εκπαιδευτικό πρόγραμμα μπορεί να περιλαμβάνει προσαρμογές σε επίπεδο:

- α) διδακτικών στόχων και γνωστικού περιεχομένου
- β) διδακτικής προσέγγισης και οργάνωσης τάξης και μαθητικού δυναμικού
- γ) μαθησιακών δραστηριοτήτων και διδακτικού υλικού
- δ) αξιολόγησης μαθητή και προγράμματος.

Τα παραπάνω μπορούν ευκολότερα να αναπτυχθούν σε σχολικές μονάδες ειδικής αγωγής, όπου υπάρχουν μικρές ομάδες παιδιών ανά τάξη και εφαρμόζεται συστηματικότερα η εξατομικευμένη διδακτική προσέγγιση.

Η διαφοροποίηση του καθημερινού σχολικού προγράμματος αποτελεί μεγαλύτερη πρόκληση για τους εκπαιδευτικούς του γενικού σχολείου. Ο δάσκαλος της τάξης εφαρμόζει πρα-

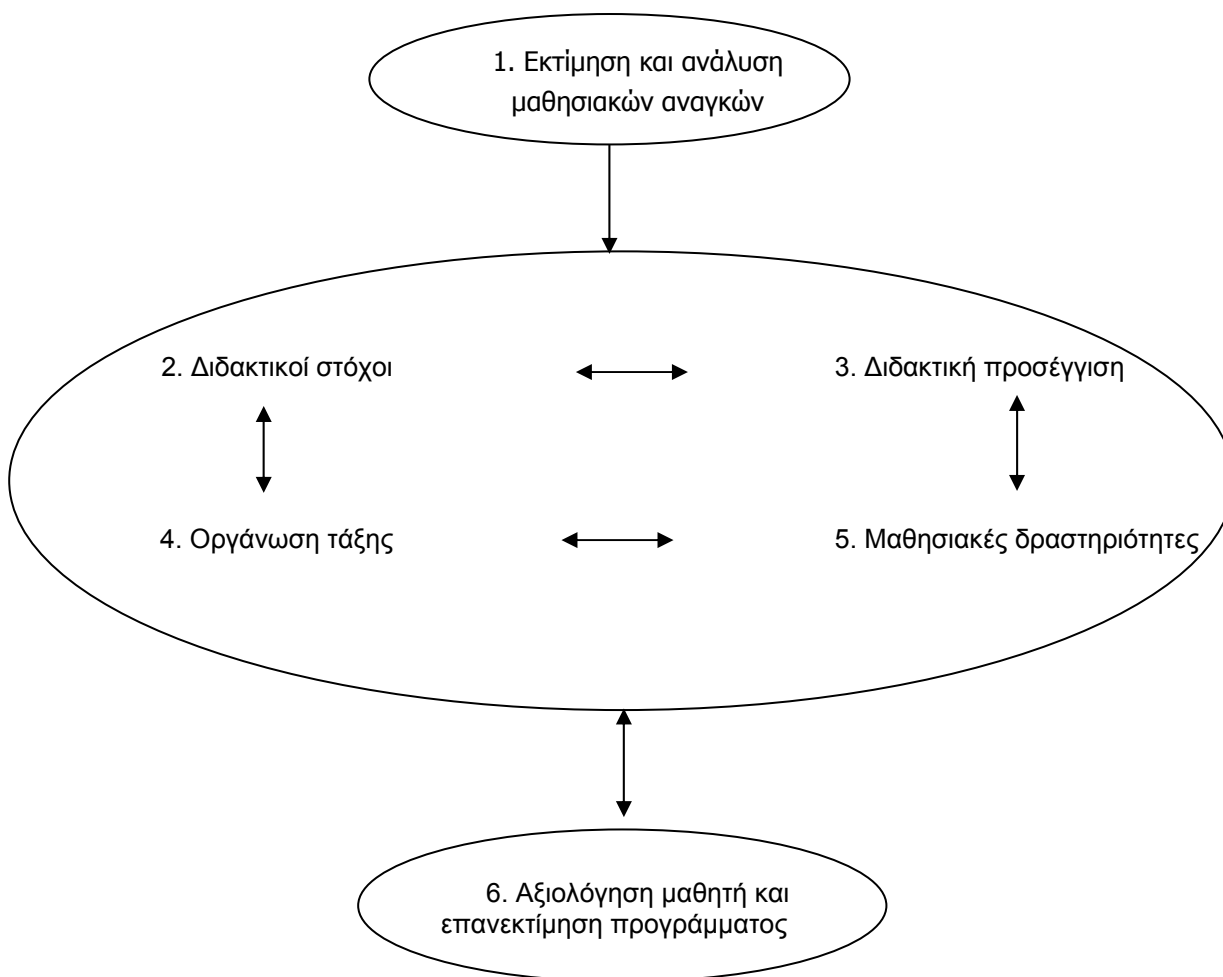
κτικές διαφοροποίησης κατά την ανάπτυξη του μαθήματος, όμως οι παρεμβάσεις αυτές κατά κανόνα είναι περιστασιακές παρά συστηματικές και προγραμματισμένες.

Ανάμεσα στους παράγοντες που δυσχεραίνουν την ανάπτυξη της διαφοροποίησης περιλαμβάνονται η πιεστική διδακτέα ύλη, το ανελαστικό ωρολόγιο πρόγραμμα, ο αυξημένος αριθμός παιδιών ανά τμήμα, η ανεπαρκής κατάρτιση και επιμόρφωση, η επιφυλακτική στάση έναντι της διδακτικής ενσωμάτωσης των μαθητών με νοητική καθυστέρηση, η έλλειψη υποστηρικτικού προσωπικού, η δυσκολία συνεργασίας μεταξύ του προσωπικού, η έλλειψη χρόνου για προγραμματισμό και προετοιμασία, η καθυστέρηση πόρων, παιδαγωγικού υλικού και εξοπλισμού. Εξίσου ανασταλτικά επιδρούν το δασκαλοκεντρικό μοντέλο διδασκαλίας, οι ανταγωνιστικές τάσεις μεταξύ των μαθητών, η μονοδιάστατη χρήση του σχολικού εγχειριδίου και η συνήθης διδακτική πρακτική που αντιμετωπίζει τους μαθητές της τάξης, ως μαθησιακά ομοιογενή ομάδα που έχει ανάγκη από ομοιόμορφες εκπαιδευτικές παροχές.

3.3. Σχεδιασμός και Ανάπτυξη Προσαρμογών ΑΠΣ

Η διαδικασία σχεδιασμού και ανάπτυξης ενός διαφοροποιημένου προγράμματος ακολουθεί μια σειρά από αλληλένδετα βήματα που ο δάσκαλος πρέπει να λαμβάνει υπόψη τόσο κατά τη διάρκεια οργάνωσης και προετοιμασίας όσο και κατά την υλοποίηση της διδακτικής του παρέμβασης.

Σχήμα 1: Βήματα σχεδιασμού και ανάπτυξης προσαρμογών ΑΠΣ

Βήμα 1ο: Εκτίμηση και ανάλυση μαθησιακών αναγκών

Η διαγνωστική αξιολόγηση του μαθητή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες είναι εξελικτική διαδικασία και πρέπει να πραγματοποιείται από τη διαγνωστική ομάδα του τοπικού Κ.Δ.Α.Υ. σε συνεργασία με το δάσκαλο ειδικής αγωγής, το επιστημονικό και εκπαιδευτικό προσωπικό του σχολείου και τους γονείς του παιδιού. Μια τέτοια διαδικασία απαιτεί διεξοδική εκτίμηση των μαθησιακών χαρακτηριστικών, δεξιοτήτων, αναγκών, ενδιαφερόντων και της σχολικής προόδου του μαθητή, αντλώντας στοιχεία από το ιατρικό, κοινωνικό και σχολικό ιστορικό, διαγνωστικές εκθέσεις, πληροφορίες από διδακτικό και επιστημονικό προσωπικό, παρατήρηση, ψυχολογική και μαθησιακή αξιολόγηση, ανασκόπηση φακέλου εργασιών κ.α.

Σε ό,τι αφορά δε, στους μαθητές με νοητική καθυστέρηση η διαφορική διάγνωση θεωρείται επιβεβλημένη, ώστε να διαπιστωθεί η ύπαρξη μειωμένου νοητικού δυναμικού.

Όπου όμως δεν είναι εφικτή η ενδελεχής διάγνωση του μαθητή, το εκπαιδευτικό προσωπικό του σχολείου μπορεί να επικεντρώνεται στη μαθησιακή εξέτασή του με βάση το αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών, ώστε να πληροφορηθεί ο δάσκαλος με ακρίβεια το τι γνωρίζει και εφαρμόζει το παιδί και να οδηγηθεί σε σωστή επιλογή των στόχων που πρέπει να διδαχθούν.

Βήμα 2ο: Επιλογή Διδακτικών στόχων

Οι εκπαιδευτικοί συχνά βασίζονται στην έμπνευση της στιγμής και διαφοροποιούν το πρόγραμμά τους κατά την ώρα της διδασκαλίας με αποτέλεσμα να μην προβαίνουν σε όλες τις αναγκαίες παρεμβάσεις για να ανταποκριθούν αποτελεσματικά στις μαθησιακές ανάγκες των μαθητών τους.

Η επιλογή και ο προγραμματισμός του κατάλληλου μαθησιακού προγράμματος πρέπει να βασίζεται στην αξιολόγηση του μαθητή και στις προτεραιότητες που θέτει το ατομικό εκπαιδευτικό του πρόγραμμα. Οι διδακτικοί στόχοι και το γνωστικό περιεχόμενο που αναμένονται να κατακτήσει το παιδί πρέπει να καθορίζονται έγκαιρα, να διατυπώνονται με ακρίβεια και σαφήνεια και να παρουσιάζονται με λογική συνέχεια.

Σε ορισμένους μαθησιακούς τομείς όπως π.χ. στα εικαστικά ή στη φυσική αγωγή δεν απαιτείται για τα περισσότερα παιδιά σημαντική διαφοροποίηση από τους συνήθεις στόχους του καθημερινού προγράμματος. Για μαθητές με ήπιες μαθησιακές ανάγκες, μικρότερων κυρίως τάξεων, ίσως αρκεί μια επιλογή των βασικότερων μαθησιακών στόχων της διδακτέας ύλης. Για μαθητές με μεγαλύτερες μαθησιακές ανάγκες μπορεί να χρειαστεί ευρύτερη τροποποίηση στόχων στα περισσότερα γνωστικά αντικείμενα που θα περιλαμβάνει στοιχειώδεις γνώσεις και δεξιότητες πιο πρώιμων συχνά σταδίων σε κάποια μαθήματα ή/ και εξατομικευμένη παρέμβαση, οργανωμένη όμως στο πλαίσιο της θεματικής ενότητας του μαθήματος (π.χ. να αναγνωρίσουν μια έννοια με τη βοήθεια εποπτικού υλικού αντί να την γνωρίζουν σε πιο αφηρημένο επίπεδο, να συμπληρώνουν αντί να κατασκευάζουν, να επιλέγουν αντί να ταξινομούν).

Η αναγκαιότητα διαφοροποιήσεων και εμπλουτισμού του γενικού αναλυτικού προγράμματος με γνώμονα τις ανάγκες των παιδιών με νοητική καθυστέρηση δε σημαίνει βέβαια τη διαμόρφωση ενός επιλεκτικού, περιορισμένου και χαμηλής ποιότητας πλαισίου παιδείας. Κάθε μαθητής έχει ανάγκη από ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα ευρύ, πολυδιάστατο και ευέλικτο που θα παρέχει κατάλληλες ευκαιρίες πρόσβασης σε όλους τους γνωστικούς τομείς.

Για αρκετά παιδιά η συνήθης ύλη της τάξης μπορεί να συνοδεύεται από πρόγραμμα απόκτησης βασικών δεξιοτήτων μάθησης και να εμπλουτίζεται με στόχους που θα βελτιώνουν

την ποιότητα ζωής του παιδιού και τη συμμετοχή του στην ευρύτερη κοινότητα (π.χ. κοινωνικές δεξιότητες, προεπαγγελματικές δραστηριότητες κ.τλ.).

Οι πρόσθετες αυτές γνώσεις και δεξιότητες δε χρειάζεται να διδάσκονται παράλληλα και αποσπασματικά αλλά μπορούν να ενσωματώνονται όσο το δυνατό στη ροή του κανονικού προγράμματος της τάξης. Επιπλέον πρέπει να συνδέονται λειτουργικά με το αναλυτικό πρόγραμμα της τάξης, ώστε να αποκτούν νόημα για το μαθητή αλλά και να διευκολύνεται η εξάσκηση και η επέκτασή τους καθ' όλη τη διάρκεια της σχολικού προγράμματος.

Βήμα 3ο: Διδακτική προσέγγιση

Κεφαλαιώδες / Κεφαλαιώδεις παράμετροι στην κατάρτιση διαφοροποιημένων προγραμμάτων είναι η διαρκής εξέταση από το δάσκαλο των απαιτήσεων που η συνηθισμένη ανάπτυξη του μαθήματος θέτει και η συνεχής μέριμνα εξεύρεσης ρεαλιστικών προσαρμογών των κοινών πρακτικών διδασκαλίας και παρουσίασης της ύλης. Αυτό απαιτεί τόσο μακροπρόθεσμο σχεδιασμό και καλή προετοιμασία όσο και εγρήγορση κι ευελιξία κατά τη διάρκεια του μαθήματος, ώστε να αντιμετωπίζονται καταστάσεις που δεν προβλέφθηκαν, καθώς και ανάγκες της στιγμής. Το εκπαιδευτικό προσωπικό που αναλαμβάνει να υλοποιήσει ένα διαφοροποιημένο πρόγραμμα χρειάζεται ένα ευρύ ρεπερτόριο εναλλακτικών διδακτικών μεθόδων και στρατηγικών, όχι απαραίτητα εξειδικευμένων.

Οι μαθητές μπορεί να επωφελούνται όταν ο δάσκαλος:

- προετοιμάζει έγκαιρα τη διδασκαλία επιλέγοντας στόχους και δραστηριότητες που ανταποκρίνονται στις ανάγκες και στις προηγούμενες εμπειρίες του παιδιού,
- προετοιμάζει τον μαθητή πριν το μάθημα για τις έννοιες και τις δεξιότητες που θα διδαχτούν,
- προσελκύει και διατηρεί την προσοχή και το ενδιαφέρον του μαθητή,
- προβαίνει σε προεπισκόπηση του προηγούμενου μαθήματος και εξηγεί το στόχο και σκοπό του μαθήματος,
- παρουσιάζει βήμα-βήμα τους διδακτικούς στόχους ελέγχοντας το βαθμό κατανόησης από το παιδί,
- διδάσκει και εξηγεί υποδειγματικά,
- εφαρμόζει πολυαισθητηριακές διδακτικές προσεγγίσεις,
- διδάσκει μέσω μίμησης, δραματοποίησης, υπόδυσης ρόλων,
- επεξηγεί δυσνόητες έννοιες και λεξιλόγιο,
- συνοδεύει το λόγο με έκφραση προσώπου, κίνηση και χειρονομίες,
- παραφράζει και αναδιατυπώνει σημεία ή εντολές που δεν έγιναν κατανοητές,
- επιδεικνύει δεξιότητες ξανά όπου χρειάζεται και δίνει απλούστερες εξηγήσεις και πρόσθετα παραδείγματα,
- εκμεταλλεύεται τις νέες τεχνολογίες και τα πολυμέσα και χρησιμοποιεί ποικιλία υλικών, γραφικές παραστάσεις, πινακίδες επίδειξης, προπλάσματα, οπτικές απεικονίσεις, χάρτες, φωτογραφίες, αντικείμενα κ.ά. για να διευκολύνει την πρόσκτηση γνώσης, την ενίσχυση μνήμης και τη συγκράτηση του ενδιαφέροντος από πλευράς του μαθητή
- επιβραδύνει τους ρυθμούς μάθησης διατηρώντας όσο το δυνατό τους ίδιους βασικούς στόχους και δραστηριότητες,
- προσαρμόζει το ρυθμό μάθησης μειώνοντας την ύλη και τις εργασίες στο μάθημα.
- δίνει επαρκή χρόνο στους μαθητές να σκεφτούν και να ανταποκριθούν σε κάποια ερώτηση ή κατά τη διάρκεια μιας συζήτησης,
- παρέχει άμεσες οδηγίες και απλούστερες επεξηγήσεις,
- επιμερίζει τη δραστηριότητα σε μικρότερα βήματα,

- οργανώνει ομάδες μικτών ικανοτήτων και ενθαρρύνει συμμαθητές να ασκούν βοήθεια και εποπτεία,
- ενισχύει τη συνεργατική μάθηση όπου οι μαθητές αναλαμβάνουν ενεργό συμμετοχή στη μάθηση, επιμερίζονται έργο και αρμοδιότητες ανάλογα με τις δυνατότητες και τα ενδιαφέροντά τους, ενώ μαθαίνουν να μοιράζονται και να επικοινωνούν μεταξύ τους,
- συνοψίζει τις νέες γνώσεις και κάνει συστηματική ανασκόπηση και επανάληψη των ήδη κατακτημένων γνώσεων για να συντηρηθούν στη μνήμη,
- δίνει στο μαθητή περισσότερες ευκαιρίες για άμεση εξάσκηση και γενίκευση δεξιοτήτων σε διάφορες περιστάσεις,
- καθοδηγεί και εποπτεύει στενά το μαθητή, ώστε να μην ασκείται λαθεμένα και να μην ξεχνά πώς να εκτελέσει μια δεξιότητα,
- δίνει επαρκείς ευκαιρίες για συχνή επιτυχία,
- δίνει άμεση και συγκεκριμένη ανατροφοδότηση,
- εκτιμά και υπολογίζει ακόμη και μικρά βήματα προόδου,
- συνοδεύει την επιτυχία του μαθητή με χειροπιαστή και αιτιολογημένη επιβράβευση που σταδιακά μπορεί να αντικαθίσταται από πρόνομια και εσωτερικές αμοιβές,
- επιβραβεύει την προσπάθεια του μαθητή όχι μόνο τις ορθές απαντήσεις και το τελικό αποτέλεσμα,
- σχολιάζει θετικά και ενισχύει τα παιδιά που συνεργάζονται και αλληλοβοηθούνται.

Βήμα 4ο: Οργάνωση μαθησιακού περιβάλλοντος, μαθητικού δυναμικού και υποστηρικτικού προσωπικού

Η οργάνωση του σχολικού χώρου, χρόνου και υλικού είναι πολύ σημαντική για όλους τους μαθητές ειδικά για τα μεγαλύτερα παιδιά με νοητική καθυστέρηση των οποίων οι μαθησιακές επιδόσεις υπολείπονται σημαντικά των συνομηλίκων τους.

Τα παιδιά ωφελούνται ιδιαίτερα από μια καλά οργανωμένη τάξη με παγιωμένες ρουτίνες, διαδικασίες και κανόνες. Η εξασφάλιση διαμαθητικής επικοινωνίας αλλά και απρόσκοπτης οπτικής επαφής του παιδιού με το δάσκαλο, τον πίνακα ή την οθόνη, η τοποθέτηση του σε μπροστινό θρανίο και εγγύτερα προς στον δάσκαλο, η αποφυγή εξωτερικών ακουστικών και οπτικών αποσπάσεων (θέση μακριά από πόρτες, παράθυρα, εστίες θέρμανσης, συσκευές κ.τ.λ.), η μείωση του επιπέδου θορύβου από τους ίδιους τους μαθητές είναι εξίσου σημαντικοί παράγοντες.

Αναγκαία είναι πολλές φορές και η παροχή πρόσθετης βοήθειας από δάσκαλο ειδικής αγωγής, δεύτερο δάσκαλο, βοηθό δάσκαλο ή ειδικευμένο επιστημονικό προσωπικό σε όσο το δυνατό λιγότερο περιοριστικό περιβάλλον και συνθήκες.

Εξοικειωμένοι με τα ιδιαίτερα μαθησιακά χαρακτηριστικά των μαθητών με νοητική καθυστέρηση αλλά και συμμετοχοί στις διαφοροποιήσεις που απαιτούνται για το καθημερινό μάθημα πρέπει να είναι και το υπόλοιπο προσωπικό του σχολείου που εμπλέκεται με τον ένα ή τον άλλο τρόπο στη μαθησιακή και κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών.

Ουσιαστικό ρόλο στη στήριξη των μαθητών με εκπαιδευτικές ανάγκες παίζει και η υπόλοιπη τάξη. Μέσω ομαδοσυνεργατικών προσεγγίσεων και καλλιέργειας κλίματος αποδοχής και αλληλεγγύης προς την ετερότητα, οι συμμαθητές μπορούν να υποβοηθούν τη μάθηση που συντελείται στην τάξη, να αναλαμβάνουν την εποπτεία αδύναμων μαθητών, να εκτιμούν και να ενισχύουν τη διαφορετική συνεισφορά κάθε μαθητή.

Βήμα 5ο: Μαθησιακές δραστηριότητες και υλικό

Οι μαθησιακές δραστηριότητες και το διδακτικό και εποπτικό υλικό πρέπει να συμβαδίζουν με το γνωστικό και αναγνωστικό επίπεδο του μαθητή, να αρμόζουν στην ηλικία του και να είναι συναφή με τα ενδιαφέροντα και τις εμπειρίες του. Σε αρκετές περιπτώσεις, εργασίες και παιδαγωγικό υλικό θα είναι κοινά για όλους τους μαθητές σε άλλες πάλι θα χρειάζονται μικρές ή μεγάλες διαφοροποιήσεις ειδικά σε ύλη μεγαλύτερων τάξεων και μαθήματα με γραμμική ανάπτυξη της ύλης.

Οι δραστηριότητες και οι εργασίες πρέπει να είναι οργανωμένες σε μικρά βήματα, να συμπληρώνονται από κατάλληλο και ελκυστικό υλικό και να συνοδεύονται από συνεχή καθοδήγηση και ανατροφοδότηση.

Οι μαθητές επωφελούνται ιδιαίτερα, όταν ο δάσκαλος:

- δίνει ξεκάθαρες οδηγίες σε απλή γλώσσα, χωρίς δύσκολο λεξιλόγιο και πολύπλοκη σύνταξη, διατυπώνοντάς τις μία-μία κάθε φορά,
- ελέγχει αν οι μαθητές μπορούν να διαβάζουν και να κατανοούν γραπτές οδηγίες και εργασίες,
- συνοδεύει ή αντικαθιστά τις γραπτές οδηγίες με προφορικές,
- ενθαρρύνει τους μαθητές να ζητούν βοήθεια όταν δεν κατανοούν εντολές ή πληροφορίες,
- δίνει την ευκαιρία στους μαθητές να κάνουν ερωτήσεις και να ζητούν διευκρινήσεις για τη δραστηριότητα που αναλαμβάνουν,
- ελέγχει την κατανόηση των εργασιών ζητώντας από τους μαθητές να επαναλάβουν τις οδηγίες ή να περιγράψουν τι κάνουν,
- προβαίνει σε νύξεις (λεκτικές, οπτικές, κιναισθητικές) για να βοηθηθεί ο μαθητής που δυσκολεύεται να απαντήσει ή να ολοκληρώσει μία δραστηριότητα,
- εντοπίζει λάθη ή παρανοήσεις του μαθητή και προσφέρει την ανάλογη ανατροφοδότηση και βοήθεια.

Ο σχεδιασμός και η παραγωγή διαφοροποιημένου διδακτικού υλικού μπορεί να περιλαμβάνει διαδικασίες και ενέργειες όπως:

- μεταγραφή κειμένων και εργασιών του σχολικού εγχειριδίου σε απλούστερο λεξιλόγιο και σύνταξη,
- συντόμευση κειμένων,
- απλοποίηση σχεδίων και διαγραμμάτων,
- υπογράμμιση κύριων σημείων,
- διαμόρφωση συμπληρωματικών ή εναλλακτικών φυλλαδίων με βασικές έννοιες και πληροφορίες ή περιλήψεις,
- ένταξη πρόσθετης εικονογράφησης, σκίτσων, εικόνων, σχημάτων και διαγραμμάτων στο διδακτικό υλικό,
- χρήση εποπτικών μέσων και νέων τεχνολογιών,
- μαγνητοφώνηση αναγνωστικού και ασκησιακού υλικού,
- εκπόνηση ασκήσεων με διαβαθμισμένο επίπεδο δυσκολίας και απλούστερη τυπολογία (π.χ. ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής, αντιστοιχίσεων, «ναι ή όχι», συμπλήρωσης κενών, σύντομων απαντήσεων).

Τέλος, το εποπτικό και παιδαγωγικό υλικό πρέπει να είναι κατάλληλα διευθετημένα για άμεση χρήση στην τάξη. Η συσσωρευμένη εμπειρία του προσωπικού στην παραγωγή διδακτικού υλικού μπορεί να αξιοποιηθεί με τη δημιουργία τράπεζας υλικού στο σχολείο.

Βήμα 6: Αξιολόγηση και επανεκτίμηση του προγράμματος

Η διαδικασία αξιολόγησης παρέχει πληροφορίες τόσο για τις γνώσεις και δεξιότητες που κατέκτησε ο μαθητής όσο και για την αποτελεσματικότητα της διδακτικής παρέμβασης. Ο δάσκαλος ελέγχει, τόσο κατά τη διάρκεια του μαθήματος όσο και σε τακτά διαστήματα, την επίτευξη των επιδιωκόμενων μαθησιακών στόχων και προσφέρει συνεχή ανατροφοδότηση, ενίσχυση και επιβράβευση συνεκτιμώντας όχι μόνο την επίδοση αλλά και την προσπάθεια του μαθητή.

Για τους μαθητές με νοητική καθυστέρηση απαιτούνται συχνά μεταβολές στην διαδικασία και τα κριτήρια αξιολόγησης. Ειδικότερα, οι μαθητές μπορούν κατά περίπτωση να επωφελούνται, όταν ο δάσκαλος:

- παρουσιάζει δραστηριότητες και εργασίες σε μικρά βήματα και με σειρά διαβαθμισμένης δυσκολίας,
- μεταβάλλει τις απαιτήσεις μιας εργασίας ,
- αντικαθιστά κάποια δραστηριότητα με παρόμοια αλλά ευκολότερη,
- επιτρέπει την εκτέλεση λιγότερων εργασιών κατά την προσπάθεια,
- αλλάξει την παρουσίαση ή τη διαμόρφωση ερωτήσεων και δοκιμασιών (π.χ. προφορική διατύπωση, χρήση εικονογράφησης, απλούστερη τυπολογία ασκήσεων)
- εφαρμόζει εναλλακτικούς τρόπους αξιολόγησης (π.χ. παρατήρηση, εξέταση φακέλου, πληροφορίες από προσωπικό και οικογένεια) και επίδοσης (π.χ. προφορικές ή μαγνητοφωνημένες παρουσιάσεις, χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή).

Η αξιολογική διαδικασία του μαθητή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες είναι συχνά κοπιαστική και χρονοβόρα. Η ύπαρξη ατομικού εκπαιδευτικού προγράμματος, η υποστήριξη του δασκάλου από ειδικό εκπαιδευτικό προσωπικό και η διάθεση επαρκούς χρόνου για προετοιμασία, αξιολογικές καταγραφές και συνεργασία διευκολύνουν τη συστηματική αξιολόγηση του μαθητή.

3.4. Το συνεχές των διαφοροποιήσεων του ΑΠΣ

Η εκπαιδευτική διαφοροποίηση εκτείνεται σε ένα συνεχές που ξεκινά από περιορισμένες προσαρμογές των στόχων του κοινού προγράμματος, προχωρά σε μέτριας μορφής τροποποιήσεις στόχων και παιδαγωγικής παρέμβασης και καταλήγει σε απαιτητικότερες τροποποιήσεις εξατομικευμένου χαρακτήρα σε διδακτικό περιεχόμενο, προσέγγιση και υλικό (βλ. σχήμα 2).

Σε ένα πρώτο επίπεδο (**διαφοροποίηση προσέγγισης**), προτείνονται διδακτικές ενέργειες και στρατηγικές οργάνωσης που διευκολύνουν το μαθητή με νοητική καθυστέρηση να παρακολουθήσει και να συμμετάσχει στο μάθημα ακολουθώντας παρόμοιους διδακτικούς στόχους με τους συμμαθητές του.

Σε δεύτερο επίπεδο (**διαφοροποίηση δραστηριοτήτων και υλικού**), προτείνονται διαφοροποιήσεις στις δραστηριότητες, τις εργασίες και την αξιολόγηση του μαθητή με νοητική καθυστέρηση, ώστε να μπορεί να ανταποκριθεί στους βασικότερους στόχους του κοινού προγράμματος.

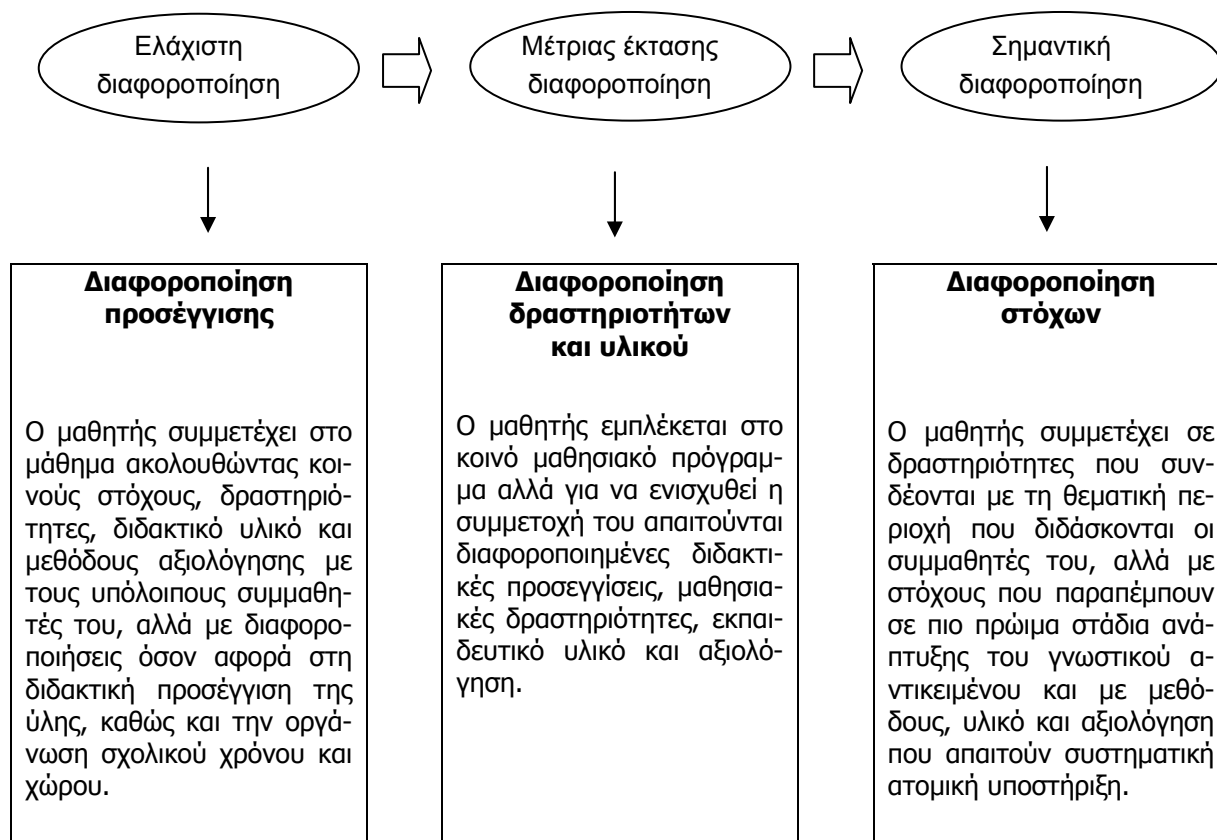
Στο τρίτο επίπεδο (**διαφοροποίηση στόχων**), ο μαθητής κατακτά μέρος των διδακτικών στόχων του μαθήματος ή/και συμμετέχει σε δραστηριότητες που συνδέονται με τη θεματική περιοχή που διδάσκονται οι συμμαθητές του, υποστηριζόμενος από διαφοροποιημένες διδακτικές προσεγγίσεις, υλικό και αξιολόγηση.

Διαφορετικοί τομείς του αναλυτικού προγράμματος συνεπάγονται συνήθως προσαρμογές διαφορετικού επιπέδου για ένα μαθητή και απαιτούν αυξημένη διαφοροποίηση σε «ακαδημαϊκά» γνωστικά αντικείμενα και στην ύλη πολλών μαθημάτων μεγαλύτερων τάξεων. Έτσι, για παράδειγμα, για ένα μαθητή με ελαφριά νοητική καθυστέρηση μπορεί να είναι απαραίτητη η διαφοροποίηση του προγράμματος της Γεωγραφίας σε επίπεδο στόχων (3^η στήλη σχήματος 2), ενώ για το πρόγραμμα του μαθήματος των Θρησκευτικών μπορεί να αρκεί η διαφοροποίηση σε επίπεδο προσέγγισης (1^η στήλη σχήματος 2).

Συν τοις άλλοις, ο μαθητής μπορεί να έχει ανάγκη από πρόσθετο εξειδικευμένο ή θεραπευτικό πρόγραμμα (π.χ. πρόγραμμα αυτόνομης διαβίωσης, λογοθεραπεία κ.τ.λ.) που μπορεί να αναπτύσσεται παράλληλα όχι όμως και ανεξάρτητα των δραστηριοτήτων της τάξης. όπως συχνά συμβαίνει. Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι κάθε πρόσθετη παρέμβαση πρέπει να δρα λειτουργικά και συνδυαστικά με το κυρίως μαθησιακό πρόγραμμα του παιδιού, ώστε να μεγιστοποιεί τα αποτελέσματά της. Μια τέτοια παρέμβαση εντάσσεται στο ατομικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα του παιδιού, απαιτεί στενή συνεργασία ειδικευμένου εκπαιδευτικού και επιστημονικού προσωπικού και σε κάποιες περιπτώσεις είναι απαραίτητο να εφαρμόζεται εκτός τάξης.

Όσο αυξάνεται η ανάγκη διαφοροποίησης του κοινού προγράμματος για κάποιο μαθητή τόσο αυξάνονται και οι προκλήσεις για το δάσκαλο που μοχθεί για την εκπαίδευσή του. Η υιοθέτηση ενός διευρυμένου ρεπερτορίου διδακτικών προσεγγίσεων, η ενίσχυση της ομαδοσυνεργατικότητας, ο μειωμένος αριθμός μαθητών στην τάξη, η παροχή κατάλληλου υλικού και εξοπλισμού, ο επαρκής χρόνος για προγραμματισμό, η προώθηση κλίματος συνεργασίας και συνευθύνης μεταξύ του προσωπικού, η τακτική επιστημονική υποστήριξη, καθοδήγηση και επιμόρφωση είναι μερικές βασικές προϋποθέσεις για την εδραίωση ικανοποιητικών διαφοροποιημένων πρακτικών με απώτερο στόχο την προαγωγή ενός σχολείου για όλους.

Σχήμα 2. Το συνεχές των διαφοροποιήσεων του ΑΠΣ για μαθητές με μέτρια και ελαφριά νοητική καθυστέρηση

Ακολουθούν παραδείγματα των τριών επιπέδων διαφοροποίησης σε διάφορα γνωστικά αντικείμενα (σε παράλληλη παρουσίαση). Οι προτεινόμενες διαφοροποιήσεις αφορούν στόχους και δραστηριότητες από συγκεκριμένες ενότητες μαθημάτων του αναλυτικού προγράμματος Σπουδών των Δ.Ε.Π.Π.Σ. Διαρθρώνονται σε τρία αλληλένδετα επίπεδα και το περιεχόμενό τους είναι ενδεικτικό κι όχι εξαντλητικό.

3.5. Παράδειγμα στο μάθημα της Ιστορίας – Τάξη Δ'

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ' : Θέματα από την αρχαία ιστορία (2 ώρες)

Στόχοι Θεματικής Ενότητας	Ενδεικτικές δραστηριότητες	ΕΛΑΧΙΣΤΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ	ΜΕΤΡΙΑΣ ΕΚΤΑΣΗΣ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ	ΣΗΜΑΝΤΙΚΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ
<p><i>Να γνωρίσουν τα σχετικά με τη γέννηση, την ανάπτυξη, τη λειτουργία και την επιβίωση του αρχαίου θεάτρου ως σήμερα.</i></p> <p>Να εκτιμήσουν τον παγκόσμιο θαυμασμό που συγκεντρώνει το θέατρο ως σήμερα.</p> <p>Να γνωρίσουν τη διαχρονικότητα της ελληνικής γλώσσας και γραφής.</p> <p>Να εκτιμήσουν την αξία της ελληνικής γλώσσας ως εκφραστικού οργάνου για τη δημιουργία πολιτιστικών επιτευγμάτων υψηλής στάθμης και τη διαχρονική πορεία της στη μακρά ιστορία του ελληνισμού.</p> <p>Να κατανοήσουν τις έννοιες: «αρχαιολογικός χώρος και μουσείο».</p> <p>Να αντιληφθούν την αξία των αρχαιολογικών χώρων.</p> <p>Να νιώσουν την ανάγκη να επισκέπτονται αρχαιολογικούς χώρους και μουσεία.</p> <p>Να θαυμάσουν τα έργα τέχνης και τα αρχαία μνημεία</p>	<p>Εικαστική αναπαράσταση αρχαίου θεάτρου.</p> <p>Συζητούν για μεγάλα αρχαία θέατρα και για τις παραστάσεις που δίνονται σ' αυτά.</p> <p>Διαβάζουν απλές προτάσεις από αρχαία κείμενα και αναγνωρίζουν λέξεις που τις χρησιμοποιούμε ως σήμερα.</p> <p><i>Παρατηρούν αρχαίες επιγραφές και συζητούν για τον τρόπο γραφής στην αρχαία και τη σημερινή εποχή.</i></p> <p><i>Συζητούν για τα μουσεία και τους αρχαιολογικούς χώρους.</i></p> <p><i>Σχεδιάζουν επισκέψεις...</i></p>	<p>Ενδεικτική τροποποίηση προσέγγισης</p> <p>Επεξήγηση βασικού λεξιλογίου των δραστηριοτήτων.</p> <p>Προετοιμασία των δραστηριοτήτων σε συνεργασία με γονείς ώστε να εξασφαλιστούν προκαταβολικά οι εμπειρίες από αρχαία θέατρα, αρχαιολογικούς χώρους και μουσεία.</p> <p>Ξενάγηση σε μουσείο στο διαδίκτυο.</p> <p>Συγκέντρωση φωτογραφιών και εικόνων σχετικά με το θέμα.</p> <p>Ορισμός συμμαθητή-συνεργάτη, ώστε οι ατομικές εργασίες να γίνουν συνεργατικά.</p>	<p>Ενδεικτική τροποποίηση δραστηριοτήτων & υλικού</p> <p>Όπου προβλέπεται συζήτηση, να συμμετέχουν με άλλη δραστηριότητα, όπως ηχογράφηση της συζήτησης, αντίστοιχη αναγνώριση και παρουσίαση εικόνων ή φωτογραφιών.</p> <p>Επεξεργασία θεμάτων με κολλάζ, κατασκευές κλπ</p>	<p>Ενδεικτική τροποποίηση στόχων</p> <p>Να διακρίνουν ένα αρχαίο από ένα σύγχρονο θέατρο και να γνωρίζουν τη χρήση τους.</p> <p>Να παρακολουθούν παρουσιάσεις μουσείων και να συμμετέχουν σε επισκέψεις μουσείων κατόπιν προετοιμασίας.</p> <p>Να διακρίνουν τον αρχαίο τρόπο γραφής της ελληνικής γλώσσας και να αναγνωρίζουν στοιχεία της (π.χ. τρόπος γραφής γραμμάτων, μεγαλογράμματη γραφή, έλλειψη τόνων).</p>

Ακολουθεί ανάλυση της εφαρμογής του παραδείγματος και στα τρία επίπεδα διαφοροποίησης.

Αναλυτική παρουσίαση των τριών επιπέδων διαφοροποιήσεων

Στόχοι και δραστηριότητες του κοινού Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών (ΑΠΣ):

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ' : Θέματα από την αρχαία ιστορία (2 ώρες)	
<p>Διδακτικοί στόχοι:</p> <p>Να γνωρίσουν τα σχετικά με τη γέννηση, την ανάπτυξη, τη λειτουργία και την επιβίωση του αρχαίου θεάτρου ως σήμερα.</p> <p>Να εκτιμήσουν τον παγκόσμιο θαυμασμό που συγκεντρώνει το θέατρο ως σήμερα.</p> <p>Να γνωρίσουν τη διαχρονικότητα της ελληνικής γλώσσας και γραφής.</p> <p>Να εκτιμήσουν την αξία της ελληνικής γλώσσας, ως εκφραστικού οργάνου για τη δημιουργία πολιτιστικών επιτευγμάτων υψηλής στάθμης και τη διαχρονική πορεία της στη μακρά ιστορία του ελληνισμού.</p> <p>Να κατανοήσουν τις έννοιες: «αρχαιολογικός χώρος και μουσείο».</p> <p>Να αντιληφθούν την αξία των αρχαιολογικών χώρων.</p> <p>Να νιώσουν την ανάγκη να επισκέπτονται αρχαιολογικούς χώρους και μουσεία.</p> <p>Να θαυμάσουν τα έργα τέχνης και τα αρχαία μνημεία</p>	<p>Ενδεικτικές δραστηριότητες:</p> <p>Εικαστική αναπαράσταση αρχαίου θεάτρου.</p> <p>Συζητούν για μεγάλα αρχαία θέατρα και για τις παραστάσεις που δίνονται σε αυτά.</p> <p>Διαβάζουν απλές προτάσεις από αρχαία κείμενα και αναγνωρίζουν λέξεις που τις χρησιμοποιούμε ως σήμερα.</p> <p>Παρατηρούν αρχαίες επιγραφές και συζητούν για τον τρόπο γραφής στην αρχαία και τη σημερινή εποχή.</p> <p>Συζητούν για τα μουσεία και τους αρχαιολογικούς χώρους.</p> <p>Σχεδιάζουν επισκέψεις.</p>

3.5.1. Ενδεικτικές ενέργειες διαφοροποίησης για μαθητές με νοητική καθυστέρηση

ΕΛΑΧΙΣΤΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ - Διαφοροποίηση της προσέγγισης

Προϋποθέσεις (βλ. Βήμα 1^ο: Εκτίμηση και ανάλυση μαθησιακών αναγκών της παραγράφου 1.3):

Ο μαθητής μπορεί να αντιληφθεί τις χρονικές έννοιες *αρχαίο* και *σύγχρονο* και τις τοποθετεί στη γραμμή του χρόνου.

Ο μαθητής συμμετέχει και παρακολουθεί το κοινό μάθημα, τις δραστηριότητες και το σχολικό εγχειρίδιο.

Ο μαθητής συμμετέχει στις συζητήσεις της τάξης και μπορεί να χειριστεί και να κατανοήσει το βασικό λεξιλόγιο του περιεχομένου αυτών των συζητήσεων.

Ενδεικτικές ενέργειες του δασκάλου:

Οι προτεινόμενες διδακτικές και οργανωτικές παρεμβάσεις μπορούν να πραγματοποιηθούν πριν τη διδασκαλία ή κατά τη διάρκεια του μαθήματος με σκοπό πάντα τη συμμετοχή του μαθητή στις κοινές δραστηριότητες της τάξης, όπως αυτές προβλέπονται από το ΑΠΣ (για περισσότερες διδακτικές στρατηγικές βλ. βήματα 3^ο και 4^ο της παραγράφου 1.3) .

Α) Προετοιμασία του μαθητή με οπτικό υλικό. Ο δάσκαλος δείχνει φωτογραφίες και εικόνες από ένα αρχαίο κι ένα σύγχρονο θέατρο και ζητά από το μαθητή να παρατηρήσει τις διαφορές.

Β) Προεργασία στο βασικό λεξιλόγιο. Οι κεντρικές έννοιες που εξετάζονται σε αυτή την ενότητα είναι *αρχαίο, αρχαιολογικός χώρος, μουσείο, θέατρο*. Η προεργασία μπορεί να γίνει με αντιστοίχιση λέξεων και εικόνων.

Γ) Προεργασία για τους στόχους στάσεων και αξιών (π.χ. να εκτιμήσουν, να αντιληφθούν την αξία κ.τλ.). Ο δάσκαλος πραγματοποιεί επίσκεψη σε μουσείο με την τάξη ή επιδεικνύει μια παρουσίαση μουσείου ή αρχαιολογικού χώρου σε βίντεο ή στο διαδίκτυο και ζητά από το μαθητή να παρατηρήσει τα εκθέματα και να διαλέξει κάτι που του αρέσει.

Δ) Προεργασία για τους στόχους σχετικά με την αρχαία γλώσσα. Ο δάσκαλος δείχνει σε μεγεθυμένη φωτοτυπία αρχαίες επιγραφές και ζητά από το μαθητή να παρατηρήσει ή αντιγράψει μερικά γράμματα.

Τα παραπάνω μπορούν να υλοποιηθούν με την υποστήριξη άλλου μαθητή σε συνεργατικές ή ομαδικές εργασίες.

Ενδεικτικό υλικό προεργασίας:

- Φωτογραφίες, εικόνες, βίντεο, βιβλία
- Καρτέλες με το βασικό λεξιλόγιο
- Καρτέλες επιγραφών με αρχαία γραφή

ΜΕΤΡΙΑΣ ΕΚΤΑΣΗΣ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ - Διαφοροποίηση των δραστηριοτήτων και του υλικού

Προϋποθέσεις (βλ. Βήμα 1^ο: Εκτίμηση και ανάλυση μαθησιακών αναγκών):

Ο μαθητής μπορεί να αντιληφθεί τις χρονικές έννοιες *αρχαίο* και *σύγχρονο* και τις τοποθετεί στη γραμμή του χρόνου.

Ο μαθητής μπορεί να κατακτήσει βασικούς στόχους του μαθήματος μέσω εξατομικευμένων δραστηριοτήτων και στήριξης.

Ο μαθητής μπορεί να κατανοήσει το περιεχόμενο των κοινών δραστηριοτήτων και εργασιών αλλά δεν μπορεί να συμμετάσχει πλήρως και αυτόνομα σε αυτές (π.χ. στην ελεύθερη συζήτηση ή σε εκτεταμένη γραπτή έκφραση).

Ενδεικτικές δραστηριότητες μαθητή

Όπου προβλέπεται ανάγνωση του μαθήματος, η τροποποιημένη δραστηριότητα για το μαθητή μπορεί να είναι είτε ανάγνωση από περίληψη, είτε παρατήρηση εικόνων, ανάλογα με τις ικανότητές του.

Όπου προβλέπεται ελεύθερη συζήτηση πάνω στα θέματα του μαθήματος, η τροποποιημένη δραστηριότητα μπορεί να είναι είτε παρουσίαση εικόνας είτε κατασκευή ταμπλό για την τάξη.

Επιπλέον:

- Ο μαθητής κατασκευάζει ένα ταμπλό για την τάξη με φωτογραφίες από αρχαιολογικούς χώρους.
- Ο μαθητής επιλέγει και ζωγραφίζει ένα έκθεμα μουσείου.
- Ο μαθητής παρουσιάζει στην τάξη φωτογραφίες της επιλογής του από διάφορα αρχαιολογικά εκθέματα ή χώρους.

- Ο μαθητής φτιάχνει κολλάζ με αρχαίες επιγραφές
- Ο μαθητής αντιστοιχεί εικόνες με λέξεις (π.χ. αγγείο ή βάζο, άγαλμα, ναός ή εκκλησία).
- Ο μαθητής ηχογραφεί τη συζήτηση για τα μουσεία ή μια ξενάγηση σε μουσείο.

Ενδεικτικό υλικό:

- Εποπτικό υλικό προηγούμενου σταδίου, φυλλάδιο με περίληψη μαθήματος σε απλοποιημένη γλώσσα και φύλλο εργασιών με ελαττωμένο και τροποποιημένο ασκησιακό υλικό (βλ. προτάσεις βήματος 6^{ου} της παραγράφου 1.3).

Δραστηριότητες και υλικό μπορούν να σχεδιαστούν και να προετοιμαστούν με τη βοήθεια δασκάλου ειδικής αγωγής και να υλοποιηθούν στην τάξη με την υποστήριξη συμμαθητών.

ΣΗΜΑΝΤΙΚΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ - Διαφοροποίηση των στόχων του μαθήματος

Προϋποθέσεις (βλ. Βήμα 1^ο: Εκτίμηση και ανάλυση μαθησιακών αναγκών):

Ο μαθητής μπορεί να κατακτήσει μέρος των στόχων της θεματικής ενότητας με εξατομικευμένη παρέμβαση.

Ο μαθητής βρίσκεται σε πιο πρώιμα στάδια ανάπτυξης των γνωστικών ικανοτήτων που προϋποθέτει το μάθημα.

Ενδεικτική επιλογή στόχων από το ΑΠΣ:

Να γνωρίσουν τα σχετικά με τη λειτουργία και την επιβίωση του αρχαίου θεάτρου ως σήμερα.

Να κατανοήσουν τις έννοιες: «αρχαιολογικός χώρος και μουσείο».

Να αντιληφθούν την αξία των αρχαιολογικών χώρων.

Να θαυμάσουν τα έργα τέχνης και τα αρχαία μνημεία

Ενδεικτικές δραστηριότητες για τους παραπάνω στόχους

Όλες οι δραστηριότητες που έχουν περιγραφεί στα προηγούμενα βήματα μπορούν να αξιοποιηθούν αναλόγως.

Ενδεικτική διατύπωση τροποποιημένων στόχων

Ο μαθητής:

- να διακρίνει ένα αρχαίο από ένα σύγχρονο θέατρο.
- να γνωρίζει τη χρήση του θεάτρου στην αρχαιότητα και σήμερα.
- να συμμετέχει σε επισκέψεις μουσείων και αρχαιολογικών χώρων.
- να συμμετέχει σε θεατρικά δρώμενα.

Ενδεικτικές δραστηριότητες για τους παραπάνω στόχους

Ο μαθητής:

- παρατηρεί φωτογραφίες από αρχαία και σύγχρονα θέατρα και εντοπίζει τις διαφορές.
- επισκέπτεται και παρακολουθεί θεατρική παράσταση.
- αναζητά ένα έκθεμα μέσα στο μουσείο, με τη βοήθεια μιας φωτογραφίας, κατά τη διάρκεια της επίσκεψης.

- χρωματίζει ή ιχνηλατεί εκθέματα ξεχωριστού ενδιαφέροντος.

Οι τροποποιήσεις σε περιεχόμενο και δραστηριότητες μπορούν να σχεδιαστούν με την υποστήριξη του δασκάλου ειδικής αγωγής και να εφαρμοστούν με συνδιδασκαλία στην τάξη.

Παραδείγματα Διαφοροποιημένου Προγράμματος

(παράλληλη παρουσίαση)

σε άλλα μαθήματα του Δημοτικού Σχολείου

3.6. Παράδειγμα στο μάθημα Μελέτη Περιβάλλοντος - Τάξη Α΄

ΕΝΟΤΗΤΑ 2: Το σχολείο μου (3 ώρες)

Θεματικές Ενότητες Στόχοι Θεματικής Ενότητας	Ενδεικτικές δραστηριότητες Οι μαθητές:	ΕΛΑΧΙΣΤΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ: Ενδεικτική τροποποίηση προσέγγισης	ΜΕΤΡΙΑΣ ΕΚΤΑΣΗΣ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ: Ενδεικτική τροποποίηση δραστηριοτήτων & υλικού	ΣΗΜΑΝΤΙΚΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ: Ενδεικτική τροποποίηση στόχων
<p>Να εξοικειωθούν με τη λειτουργικότητα των χώρων του σχολείου.</p> <p>Να γνωρίσουν και να τηρούν τους κανόνες υγιεινής, ασφαλούς κίνησης και διατήρησης της καθαριότητας στο χώρο του σχολείου.</p>	<p>Εξερευνούν ομαδοσυνεργατικά τους χώρους του σχολείου, διατυπώνουν υποθέσεις για τη λειτουργικότητά τους, ζωγραφίζουν και συνθέτουν ομαδικές καρτεποκλήσεις.</p> <p>Συζητούν για τους τρόπους διατήρησης της καθαριότητας και διαχείρισης των απορριμμάτων...</p>	<p>Κατά την εξερεύνηση, ο δάσκαλος ή ένας μαθητής ξαναγεί, εξηγεί, επιδεικνύει</p>	<p>Οι κανόνες διατήρησης καθαριότητας επιδεικνύονται</p> <p>Ή διδάσκονται με καρτέλες-σήματα</p> <p>Καθοδηγούμενη μάθηση της ρουτίνας του σχολείου και της ρουτίνας τάξης</p>	<p>Να μάθει τη ρουτίνα της τάξης.</p> <p>Να μάθει να χρησιμοποιεί αυτόνομα τους χώρους υγιεινής και τα καλάθια απορριμμάτων.</p>
<p>Να περιγράψουν τη γειτονιά του σχολείου.</p> <p>Να προσεγγίσουν βασικά περιβαλλοντικά ζητήματα του σχολικού και του ευρύτερου χώρου.</p>	<p>Προγραμματίζουν επίσκεψη στο γειτονικό σχολείο και το συγκρίνουν με το δικό τους.</p>	<p>Εξασφάλιση συνοδείας κατά τις επισκέψεις και προετοιμασία.</p> <p>Στη γνωριμία με τη γειτονιά, δίνεται έμφαση στη διαδρομή ανάμεσα στο σχολείο και το σπίτι.</p>	<p>Επίδειξη φωτογραφιών και αναγνώριση των βασικών χαρακτηριστικών της γειτονιάς (π.χ. περίπτερο, φανάρι, εκκλησία, κλπ)</p>	<p>Να γνωρίζει βασικά χαρακτηριστικά της γειτονιάς και σημαντικά σημεία της.</p> <p>Να γνωρίζει τη διεύθυνση της κατοικίας του.</p>
<p>Να γνωρίσουν πώς να ενεργήσουν σε περίπτωση σεισμού ή πυρκαγιάς και να εξοικειωθούν με την τήρηση κανόνων σε έκτακτες καταστάσεις.</p> <p>Να συμμετέχουν σε πολιτιστικά και κοινωνικά δρώμενα.</p>	<p>Κάνουν ασκήσεις ετοιμότητας σε περίπτωση σεισμού και πυρκαγιάς και προβλέπουν τις συνέπειες της παράλειψης των σχετικών κανόνων.</p> <p>Έρχονται σε επαφή με τα τοπικά ήθη και έθιμα και υποδύονται σχετικούς ρόλους.</p>	<p>Πριν τις ασκήσεις ετοιμότητας, επιδεικνύονται οι σωστές συμπεριφορές και διδάσκονται με σταδιακή προσέγγιση.</p>	<p>Διδακτικές δραστηριότητες για τη διαχείριση φόβου.</p> <p>Διδακτικές δραστηριότητες από το ΑΠΣ Κοινωνικών Δεξιοτήτων.</p>	<p>Να υπακούουν συγκεκριμένες εντολές, σε κατάσταση ανάγκης.</p> <p>Να συνεργάζονται με τη δασκάλα σε περίπτωση ανάγκης.</p>

3.7. Παράδειγμα στο μάθημα των Θρησκευτικών - Τάξη Γ΄

Ο ΘΕΟΣ ΣΤΗ ΖΩΗ ΜΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄ : Ο Θεός είναι μαζί μας (5 ώρες)

Διαθεματική προσέγγιση: Παράδοση - Πολιτισμός

Θεματικές Ενότητες Στόχοι Θεματικής Ενότητας	Ενδεικτικές δραστηριότητες	ΕΛΑΧΙΣΤΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ: Ενδεικτική τροποποίηση προσέγγισης	ΜΕΤΡΙΑΣ ΕΚΤΑΣΗΣ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ: Ενδεικτική τροποποίηση δραστηριοτήτων & υλικού	ΣΗΜΑΝΤΙΚΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ: Ενδεικτική τροποποίηση στόχων
<p>Ο αγιασμός στο σχολείο μας Να κατανοήσουν γιατί σε κάθε σημαντικό γεγονός της ζωής μας πρέπει να επικαλούμαστε την ευλογία του Θεού.</p>	<p>περιγράφουν τα δρώμενα της ακολουθίας του αγιασμού και τα υλικά που χρησιμοποιούνται.</p>	<p>Κατά τον αγιασμό, αναλαμβάνει ο δάσκαλος ή ένας μαθητής να εξηγεί και να δείχνει. Φωτογράφιση ή βιντεοσκόπηση ορισμένων αντικειμένων και στιγμιότυπων για να διευκολυνθεί η περιγραφή ή αναφορά.</p>	<p>Αντί της περιγραφής να χρωματίσει μια εικόνα σχετική με το θέμα ή να φτιάξει ένα κολλάζ με τα αντικείμενα του αγιασμού.</p>	<p>Να γνωρίζει γιατί και πότε κάνουμε αγιασμό. Να γνωρίζει πώς συμπεριφερόμαστε κατά τη διάρκεια του αγιασμού. Δραστηριότητες και μεθοδολογία: όπως στα επίπεδα Α΄ και Β΄.</p>
<p>Ο Σταυρός; Το σύμβολο των χριστιανών Να αντιληφθούν γιατί ο Σταυρός είναι το κατεξοχήν σύμβολο των χριστιανών και αποτελεί την πιο τρανή απόδειξη της αγάπης του Θεού. Να πληροφορηθούν το ιστορικό της εύρεσης και της ύψωσης του Τιμίμου Σταυρού. Να μάθουν πώς, πότε και γιατί κάνουμε το σημείο του Σταυρού.</p>	<p>Σχεδιάζουν και ταξινομούν τύπους Σταυρού.</p>	<p>Πριν τη διδασκαλία, ο δάσκαλος εξηγεί στο μαθητή το βασικό λεξιλόγιο. Ο μαθητής φτιάχνει ένα ντοσιέ με εικόνες και την αντίστοιχη λέξη από το βασικό λεξιλόγιο.</p>	<p>Από φωτογραφίες και ζωγραφιές, κόβει και κολλά διάφορους τύπους Σταυρού. Κατασκευές με διάφορα απλά υλικά.</p>	<p>Να αναγνωρίζει το σύμβολο του Σταυρού σε διάφορες εικόνες και σε διάφορα περιβάλλοντα (εκκλησία, σπίτι, σχολείο, κ.ά.). Να γνωρίζει τα βασικά σημεία της ιστορίας του Τιμίμου Σταυρού. Να γνωρίζει πότε και πώς κάνουμε το σταυρό μας.</p>
<p>Ο Θεός είναι κοντά μας Να καταλάβουν ότι ο Χριστός έδειξε την αγάπη και τη στοργή στα παιδιά. Να αντιληφθούν ότι πρέπει με εμπιστοσύνη να πλησιάζουν το Χριστό. Να μάθουν τρό-</p>	<p>Απαντούν προφορικά ή γραπτά στο ερώτημα: Τι θα έλεγαν στο Χριστό αν τον συναντούσαν</p>	<p>Ηχογράφιση της διήγησης ώστε να την ακούσει και άλλες φορές ο μαθητής. Χρήση σχετικής εικόνας για την κατανόηση.</p>	<p>Η εργασία μπορεί να γίνει με τη συμπλήρωση φράσεων, είτε προφορικά είτε γραπτά.</p>	<p>Να γίνει βιωματική προσέγγιση των στόχων με εμπειρικά παραδείγματα, με δραματοποίηση ή παρακολούθηση σχετικής ταινίας, κ.ά.</p>

<p>πους ανταπόκρισής τους στην αγάπη του Χριστού.</p>				
<p>Η προσευχή είναι επικοινωνία με το Θεό</p> <p>Να γνωρίσουν ότι η προσευχή είναι τρόπος επικοινωνίας του ανθρώπου με το Θεό και να αντιληφθούν για ποιους λόγους είναι σημαντική για τη ζωή.</p> <p>Να πληροφορηθούν τα είδη της προσευχής.</p> <p>Να μάθουν μερικές σύντομες και ωραίες προσευχές από την εκκλησιαστική ζωή.</p>	<p>Εκκλησιασμός.</p> <p>Γράφουν μια απλή δική τους προσευχή.</p>	<p>Ηχογράφηση του μαθήματος</p> <p>Εκμάθηση της προσευχής από ηχογραφημένο υλικό αντί του βιβλίου και επιπλέον χρόνος και φροντιστηριακή υποστήριξη για την εκμάθηση μιας προσευχής.</p>	<p>Να ηχογραφήσει κάποιον που λέει μια προσευχή.</p> <p>Να διακρίνουν μέσα από εικόνες στιγμιότυπα προσευχόμενων ανθρώπων.</p> <p>Να φτιάξει τη δική του προσευχή απαντώντας σε ερωτήματα: σε ποιον απευθυνόμαστε, πώς, σε τι χρειαζόμαστε τη βοήθειά του, κ.ά.</p>	<p>Να συμμετέχει την ώρα της πρωινής προσευχής στο σχολείο ή την τάξη ενεργητικά.</p> <p>Να μάθει να λέει την Κυριακή προσευχή.</p>

3.8. Παράδειγμα στο μάθημα Ερευνώ το Φυσικό Κόσμο - Τάξη Ε΄

ΕΝΟΤΗΤΑ 1: Υλικά σώματα και δομή της ύλης

Θεματική Ενότητα: Πολυκύτταροι οργανισμοί (6 ώρες)

Θεματικές Ενότητες Στόχοι Θεματικής Ενότητας	Ενδεικτικές δραστηριότητες	ΕΛΑΧΙΣΤΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ: Ενδεικτική τροποποίηση προσέγγισης	ΜΕΤΡΙΑΣ ΕΚΤΑΣΗΣ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ: Ενδεικτική τροποποίηση δραστηριοτήτων & υλικού	ΣΗΜΑΝΤΙΚΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ: Ενδεικτική τροποποίηση στόχων
<p>Ασπόνδυλα-σπονδυλωτά</p> <p>Να διακρίνουν τα σπονδυλωτά και τα ασπόνδυλα.</p>	<p>Παρατηρούν φωτογραφίες σπονδυλωτών και ασπόνδυλα και τις ταξινομούν στις δύο κατηγορίες.</p>	<p>Πριν την έναρξη του μαθήματος, ο δάσκαλος εξηγεί τις έννοιες με τη βοήθεια προπλασμάτων ή και ζώων. Επισημαίνονται βασικά χαρακτηριστικά που σχετίζονται με τους σπόνδυλους, όπως κίνηση, σχήμα σώματος κλπ.</p> <p>Κατασκευές συναρμολόγησης.</p>	<p>Χρωματισμός εικόνων και κατασκευή άλλου με εικόνες ζώων από τις δύο κατηγορίες</p>	<p>Να γνωρίζει ότι μερικά ζώα έχουν σπόνδυλους και ορισμένα δεν έχουν.</p> <p>Να αναγνωρίζει μερικά ζώα τις κάθε κατηγορίας.</p>
<p>Ομάδες σπονδυλωτών</p> <p>Να ταξινομήσουν τα σπονδυλωτά σε επιμέρους ομάδες (θηλαστικά, πτηνά, αμφίβια, ψάρια, ερπετά).</p>	<p>Ομαδοποιούν τα σπονδυλωτά των παραπάνω φωτογραφιών σε επιμέρους κατηγορίες (θηλαστικά, πτηνά, αμφίβια, ψάρια, ερπετά)</p>	<p>Πριν τη διδασκαλία, ο δάσκαλος εξηγεί στο μαθητή τις έννοιες με τη χρήση εικόνων.</p> <p>Ο μαθητής φτιάχνει ένα ντοσιέ με εικόνες και την αντίστοιχη λέξη από το βασικό λεξιλόγιο.</p>	<p>Σε συνεργασία με το δάσκαλο ή συμμαθητή φτιάχνει το ταμπλό της τάξης για κάθε κατηγορία ζώων.</p> <p>Μαθαίνει τα ονόματα των κυριότερων σπονδυλωτών ζώων και τα αντιστοιχεί στην κάθε φωτογραφία.</p>	<p>Να αναγνωρίζει τα ζώα της κάθε κατηγορίας και να γνωρίζει τον τρόπο ή τον τόπο όπου ζουν και κινούνται (θάλασσα, αέρα ή κολυμπάει, πετάει)</p>
<p>Θηλαστικά</p> <p>Να ομαδοποιούν τα θηλαστικά με κριτήριο το είδος της τροφής τους (φυτοφάγα-σαρκοφάγα) και να διακρίνουν χαρακτηριστικά τους που σχετίζονται με αυτό.</p>	<p>Συγκεντρώνουν εικόνες θηλαστικών και τις τοποθετούν σε στήλες ανάλογα με το είδος της τροφής τους.</p>	<p>Με κεντρικό παράδειγμα την αγελάδα ή το πρόβατο εξηγεί ο δάσκαλος την έννοια θηλαστικά.</p> <p>Για την ομαδοποίηση, χρησιμοποιούνται φωτογραφίες που δείχνουν το ζώο μαζί με την τροφή του ή την ώρα που τρέφεται.</p>	<p>Αντί της ομαδοποίησης να κάνει αντιστοίχιση ζώου και τροφής, με τη χρήση των εικόνων του προηγούμενου επιπέδου.</p>	<p>Να γνωρίζει τα κύρια ζώα της κάθε κατηγορίας (φυτοφάγα-σαρκοφάγα).</p>
<p>Χαρακτηριστικά μεγάλων θηλαστικών, προσαρμογές στο περιβάλλον που ζουν</p> <p>Να διακρίνουν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των μεγάλων θηλαστικών (ελέφα-</p>	<p>Καταγράφουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κάθε κατηγορίας και εξηγούν το ρόλο τους (π.χ. Τα σαρκοφάγα ζώα είναι επιθετικά, έχουν μυτερά δόντια και σουβλερά νύχια για</p>	<p>Εμπειρική προσέγγιση του μαθήματος με παραδείγματα από τη φύση, από ντοκιμαντέρ ή με παντομίμα και τη χρήση ομοιωμάτων.</p>	<p>Να ζωγραφίσει ή να ιχνηλατήσει τα κύρια μέρη ορισμένων ζώων (χαυλιόδοντες, ουρές, νύχια)</p>	<p>Να αναγνωρίζει και να ονομάζει βασικά χαρακτηριστικά των θηλαστικών (τρίχωμα, ουρές, νύχια, κλπ).</p>

ντας, λιοντάρι, καμήλα, φάλαινα) και να τα συσχετίζουν με την ανάγκη επιβιώσής τους στο περιβάλλον που ζουν (τροφή, κλίμα, εχθροί).	να συλλαμβάνουν την τροφή τους.)			
---	----------------------------------	--	--	--

3.9. Παράδειγμα στο μάθημα Γεωγραφίας - Τάξη Ε΄

ΕΝΟΤΗΤΑ Α: Οι χάρτες. Ένα εργαλείο για τη μελέτη του κόσμου

Θεματική Ενότητα: Πώς χρησιμοποιούμε τους χάρτες

Θεματικές Ενότητες Στόχοι Θεματικής Ενότητας	Ενδεικτικές δραστηριότητες Οι μαθητές:	ΕΛΑΧΙΣΤΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ: Ενδεικτική τροποποίηση προσέγγισης	ΜΕΤΡΙΑΣ ΕΚΤΑΣΗΣ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ: Ενδεικτική τροποποίηση δραστηριοτήτων & υλικού	ΣΗΜΑΝΤΙΚΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ: Ενδεικτική τροποποίηση στόχων
<p>Να προσανατολίζονται στο χώρο με τη βοήθεια του χάρτη και της πυξίδας και να αξιολογούν τη σημασία του προσανατολισμού στην καθημερινή ζωή.</p> <p>Να ορίζουν τη σχετική θέση τόπων.</p> <p>Να επιλέγουν και να χρησιμοποιούν τα διάφορα είδη χαρτών στην καθημερινή τους ζωή.</p>	<p>Περιγράφουν τη σχετική θέση ενός τόπου ως προς άλλα σημεία του χώρου στο διαμέρισμα που ζουν.</p> <p>Περιγράφουν τις κατευθύνσεις προς τις οποίες θα κινηθούν προκειμένου να επισκεφτούν κάποιο τόπο.</p> <p>Εφαρμόζουν τις γνώσεις που απέκτησαν σε διαφορετικά είδη χαρτών της Ελλάδας.</p> <p>Επιλέγουν κατάλληλους χάρτες για να προτείνουν λύσεις σε υποθετικά προβλήματα.</p>	<p>Βιωματική προσέγγιση: Κλείνουμε τα μάτια του μαθητή και του ζητάμε να μας ακούει ή πού βρίσκεται ένα αντικείμενο του χώρου.</p> <p>Πάνω σε χαρτί τετραγωνισμένο καταγράφουμε τη διαδρομή (κάθε τετράγωνο θα αντιστοιχεί σε ένα βήμα) που θέλουμε να κάνουμε με συγκεκριμένο στόχο.</p> <p>Χρησιμοποιούνται χάρτες με απλές ενδείξεις.</p> <p>Χρησιμοποιούνται τα χρώματα για υποβοήθηση του προσανατολισμού στο χάρτη.</p> <p>Για τις δραστηριότητες ορίζεται συμμαθητής –συνεργάτης.</p>	<p>Ο μαθητής τοποθετεί καρτελάκια με χρώματα για τη σηματοδότηση των θέσεων προσανατολισμού.</p> <p>Ζωγραφίζει την τάξη όπως είναι.</p> <p>Κατευθύνει μινιατούρα ανθρώπου ή αυτοκινήτου πάνω σε σχεδιασμένο χαρτί σύμφωνα με οδηγίες.</p> <p>Παίζει τυφλόμυγα με οριζόμενες κινήσεις και χαράσσει σε χαρτί τις κινήσεις που έκανε. Τοποθετεί ορισμένα σημεία (π.χ. τραπέζι, πίνακας) γύρω από τη χαραγμένη πορεία.</p>	<p>Να μάθει να προσανατολίζεται στο σχολείο αυτόνομα.</p> <p>Να μπορεί να ακολουθεί οδηγίες προσανατολισμού.</p> <p>Να κατανοεί απλά σχεδιαγράμματα χώρων.</p> <p>Να κατασκευάζει απλό σχεδιάγραμμα του δωματίου του.</p> <p>Να αναγνωρίζει ότι οι χάρτες έχουν την ίδια χρησιμότητα με τα διαγράμματα για μεγάλες αποστάσεις.</p> <p>Να αναγνωρίζει τη διαφορά σε αποστάσεις (μεγάλη απόσταση, μικρή απόσταση) σύμφωνα με χάρτη.</p>

4. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

4.1. Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

Αγαλιώτης, Ι. (2000). *Μαθησιακές Δυσκολίες στα Μαθηματικά*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Αλευριάδου, Α. (2000). Κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών με νοητική υστέρηση. *Μακεδόν, 7*, 157-172.

Βασιλείου, Γ. (1998). *Εκπαιδύσιμα Νοητικά Καθυστερημένα Παιδιά και Έφηβοι*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Βοσνιάδου, Σ. (1992). *Κείμενα Εξελικτικής Ψυχολογίας: Γλώσσα*. Αθήνα: Gutenberg Αθήνα.

Δελλασούδας, Λ. (2003). *Σχολική ένταξη μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες*. Αθήνα: αυτοέκδοση.

Δράκος, Γ. (2003). *Σύγχρονα θέματα της ειδικής παιδαγωγικής*. Αθήνα: Ατραπός.

Ζώνιου-Σιδέρη, Α. (1998). *Οι Ανάπηροι και η Εκπαίδευσή τους: Μία Ψυχοπαιδαγωγική Προσέγγιση της Ένταξης*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Hughes, M. (1996). *Τα Παιδιά και η Έννοια των Αριθμών*. Αθήνα: Gutenberg.

Κέντρο Εκπαιδευτικής Έρευνας (2002). *Το Ελληνικό Εκπαιδευτικό Σύστημα: Πρώτη και Δεύτερη Βαθμίδα. Δομές και Ποσοτικά Δεδομένα*. Αθήνα: ΚΕΕ.

ΚΕΘΕΑ (1998). *Δεξιότητες για Παιδιά του Δημοτικού. Διδακτικές Κάρτες*. ΚΕΘΕΑ.

Κίτσος, Κ. (1992). *Ειδική Διδακτική*. Αθήνα: Δωδώνη.

Κοντογιάννη Α. (2000). *Η Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Κυπριωτάκης, Α. (1989). *Τα Ειδικά Παιδιά και η Αγωγή τους*. Ηράκλειο.

Λεμονίδης, Χ. (2003). *Μια Νέα Πρόταση Διδασκαλίας των Μαθηματικών*. Αθήνα: Πατάκης.

Ματσαγγούρας, Η. (2002). *Η Διαθεματικότητα στη Σχολική Γνώση: Εννοιολογική Αναπλαισίωση και Σχέδια Εργασίας*. Αθήνα: Γρηγόρης.

Ματσαγγούρας, Η. (2000). *Ομαδοσυνεργατική Διδασκαλία και Μάθηση*. Αθήνα: Γρηγόρης.

Miller, G. (1995). *Γλώσσα και Ομιλία*. Αθήνα: Gutenberg.

Μπίρτσας, Χ. (1990). *Διδακτικά Προγράμματα για Παιδιά με Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες*. Αθήνα.

Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (1995). *Η Ειδική Εκπαίδευση στην Ελλάδα. Διερεύνηση και Καταγραφή των Απόψεων του Προσωπικού των Μονάδων Ειδικής Αγωγής*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.

Παπαχρίστος, Β. Κουρεμένος, Γ. & Μάνδαλος, Λ. (2002). *Η Επανάσταση στη Διδασκαλία του Γλωσσικού Μαθήματος*. Αθήνα.

Πολυχρονοπούλου, Σ. (2004). Από τη ζωή του σχολείου στην παραγωγική διαδικασία και στην αυτόνομη διαβίωση: Κριτήρια ομαλής μετάβασης. *Επιστήμη και Παιδαγωγία*, 4, 1-12.

Πολυχρονοπούλου, Σ. (2001). *Παιδιά και Έφηβοι με Ειδικές Ανάγκες και Δυνατότητες. Τόμος Α': Σύγχρονες Τάσεις Εκπαίδευσης και Ειδικής Υποστήριξης*. Αθήνα: Ατραπός.

Πολυχρονοπούλου, Σ. (2001). *Παιδιά και Έφηβοι με Ειδικές Ανάγκες και Δυνατότητες. Τόμος Β': Νοητική Υστέρηση. Ψυχολογική, Κοινωνιολογική και Παιδαγωγική Προσέγγιση*. Αθήνα: Ατραπός.

Πολυχρονοπούλου, Σ. (1991). Πρότυπο πρόγραμμα επαγγελματικής εκπαίδευσης εφήβων με νοητική καθυστέρηση. *Λόγος και Πράξη*, 44, 18-28.

Rius, M., Parramon, J. (1987). *Οι Πέντε Αισθήσεις*. Αθήνα: Καλέντης.

Σιδέρη Ζώνιου, Α. (1998). *Οι ανάπηροι και η εκπαίδευσή τους*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

Σούλης, Σ. (2000). *Μαθαίνοντας βήμα με βήμα στο σχολείο και στο σπίτι: Διδακτικές στρατηγικές εκπαίδευσης παιδιών με μέτρια ή βαριά νοητική υστέρηση*. Αθήνα: Γ. ΔΑΡΔΑΝΟΣ.

Σταυρούση, Π. (2002). *Στρατηγικές Κατανόησης και Παραγωγής Προτάσεων και Μνήμη Ιστοριών σε Νοητικώς Καθυστερημένα και Τυπικώς Αναπτυσσόμενα Παιδιά*. Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Τμήμα Ψυχολογίας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Τζουριάδου, Μ. (1995). *Παιδιά με Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες. Μια Ψυχοπαιδαγωγική Προσέγγιση*. Θεσσαλονίκη: Προμηθέας.

ΥΠΕΠΘ – Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2002). *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών και Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης, Τόμοι Α' & Β'*. Αθήνα.

ΥΠΕΠΘ – Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2002). Στρογγυλά με Αξία, Εκπαιδευτικό Λογισμικό

ΥΠΕΠΘ (1993). *Θεατρική Αγωγή 1. Βιβλίο για το Δάσκαλο*. Αθήνα: ΟΕΔΒ

ΥΠΕΠΘ (1994). *Μουσική Αγωγή 1-Παιχνίδια με Ήχους, Ρυθμούς, Μελωδίες. Βιβλίο για το Δάσκαλο*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.

Χρηστάκης, Κ. (2002). *Διδακτική προσέγγιση παιδιών και νέων με μέτριες και σοβαρές δυσκολίες μάθησης*. Αθήνα: Ατραπός.

UNESCO, Ελληνική Εθνική Επιτροπή (1994). *Διακήρυξη της Σαλαμάνκα και Πλαίσιο Δράσης για την Ειδική Αγωγή*. Αθήνα.

4.2. Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Baroff, G. S., & Olley, J. G. (1999). *Mental Retardation: Nature, Cause, and Management* (3rd ed.). London : Taylor & Francis.

Booth, T., Ainscow, M., Black-Hawkins, K., Vaughan, M. & Shaw, L. (2000) *Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools*. Bristol: CSIE.

Booth, T., Swann, W., Masterton, M. & Potts, P. (Eds.) (1992). *Learning for All 1: Curricula for Diversity in Education*. London: Routledge & Open University

Booth, T., Swann, W., Masterton, M. & Potts, P. (Eds.) (1992). *Learning for All 2: Policies for Diversity in Education*. London: Routledge & Open University.

Brolin, D. E. (1997). *Life Centered Career Education. A Competency Based Approach*. Virginia: The Council for Exceptional Children.

Chicago Board of Education (1999). *A Process for Making Changes in the General Education Curriculum*. Chicago: CBE.

Cronin, M. E. & Patton, J. R. (1993). *Life Skills Instruction for All Students with Special Needs. A Practical Guide for Integrating Real-life Content into the Curriculum*. Texas: Pro-Ed.

Gresham, F. (1981). Social skills training with handicapped children: A review. *Review of Educational Research*, 51, 139-176.

Gross, J. (1993). *Special Educational Needs in the Primary School: A Practical Guide*. Buckingham: Open University Press.

Guralnick, M. (1995). Peer-related social competence and inclusion of young children. In L. Nadel & D. Rosenthal (Eds.), *Down Syndrome: Living and Learning in the Community* (pp. 146-167). New York: Wiley.

Jackson, D. A., Jackson, N. F., & Bennett, M. L. (1998). *Teaching Social Competence to Youth and Adults with Developmental Disabilities. A Comprehensive Program*. Texas: Pro – Ed.

Johnson-Marrtin, N. M., Attermeier, S. M., & Hacker, B. (1990). *The Carolina Curriculum for Preschoolers with Special Needs*. Baltimore: P. H. Brookes.

Lewis, A. (1995). *Primary Special Needs in the National Curriculum* (2nd ed.). London: Routledge.

Matson, J. L. & Mulick, J. A. (1991). *Handbook of Mental Retardation* (2nd ed.). New York: Pergamon.

McGann, W. & Werven, G. (1999). *Social Communication Skills for Children. A Workbook for Principle Centered Communication*. Texas: Pro-Ed.

Moon, B. (1990). Implementing the Curriculum. In N. Entwistle (G. Ed.), *Handbook of Educational Ideas and Practices*. N.Y.: Routledge.

Papadopoulos, A. (1997). *An Analysis of Support Room Provision in Greek Primary Schools*. Ph.D. Thesis, Centre for Educational Needs, University of Manchester.

Polychronopoulou, S. (1985). *The Education of the Handicapped Adolescent:: Transition from School to Working Life*. Paris: OECD

Qualification and Curriculum Authority (2001). *Planning, Teaching and Assessing the Curriculum for Pupils with Learning Difficulties: Art and Design*. London: QCA.

- Qualter, A.** (1996). *Differentiated Primary Science*. Buckingham: Open University Press.
- Sebba, J., Byers, R. & Rose, R.** (1993). *Redefining the Whole Curriculum for Pupils with Learning Difficulties*. London: David Fulton.
- Siperstein, G. N. & Bak, J. J.** (1989). Social relationships of adolescents with moderate mental retardation. *Mental Retardation*, 27, 5-10.
- Stainback, S. & Stainback, W.** (Eds.). (1992). *Curriculum Considerations in Inclusive Classrooms: Facilitating Learning for All Students*. Baltimore: Paul H. Brookes.
- Tomlinson, C.** (2001). *How to Differentiate Instruction in Mixed-Ability Classroom* (2nd ed.). Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.
- Tomlinson, C.** (1999). *The Differentiated Classroom: Responding to the Needs of All Learners*. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.
- UNESCO** (2000). *Education for All, Assessment, Thematic Study on Inclusion in Education: The Participation of Disabled Students*. Dakar, Senegal, 26-28/3/2000.
- Webster, A. and McConnell, C.** (1987). *Children with Speech and Language Difficulties*. London: Cassell.
- Valletutti, P. J., Bender, M., & Hoffnung, A. S.** (1996). *A Functional Curriculum for Teaching Students with Disabilities. Volume II. Nonverbal and Oral Communication*. (3rd ed.). Texas: Pro – Ed.
- Webster, A.** (1995). Differentiation. In G. Moss (Ed.), *The Basics of Special Needs*. London: Routledge.
- Weston, P.** (1992). A decade of differentiation. *British Journal of Special Education*, 19(1), 6-9.
- Wilcox, B.** (1990). Curriculum Analysis and Review. In N. Entwistle (G. Ed.). *Handbook of Educational Ideas and Practices*. New York: Routledge.
- Winebrenner, S.** (1996). *Teaching Kids with Learning Difficulties in the Regular Classroom. Strategies and Techniques Every Teacher Can Use to Challenge and Motivate Struggling Students*. Minneapolis: Free Spirit.
- Zigler, E.** (1999). The individual with mental retardation as a whole person. In E. Zigler & D. Bennett-Gates (Eds.). *Personality Development in Individuals with Mental Retardation* (pp. 1-16). Cambridge, MA: Cambridge University Press.